

Van Heutszkazerne

Van Heutszkazerne

Michael Klomp

Colofon

Gemeente Zwolle 2016, Eenheid Expertise
Centrum, Leefomgeving en Erfgoed, team Archeologie

ISBN: 978-90-8533-082-0

Auteur: Michael Klomp
Authorisatie: Hemmy Clevis
Opmaak: Harm Wassink
Foto's: Archeologie Zwolle

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. De fysisch geografische gesteldheid	8
3. Het archeologisch onderzoek	12
4. De historische gegevens	14
5. Bebouwing en ruimtelijke indeling per perceel	15
6. Vondstcomplexen	25
7. Literatuur	81
8. Bijlagen	82
9. Catalogus	98

Administratieve gegevens van de vindplaats:

Gemeente Zwolle-objectnaam: Kampen, Van Heutszkazerne
Kaartblad: 21 D
Centrumcoördinaten: X: 190.690 Y: 508.300
Opgravingcode: 4004 KAZ 14
Periode: Late Middeleeuwen en Vroeg Moderne Tijd
Opdrachtgever: Gemeente Kampen
Uitvoerder: Gemeente Zwolle, team Archeologie
Opgravingleiding: Drs. M. Klomp
Datum onderzoek: 1 t/m 23 April 2014
Cis code: 60788

1. Inleiding

1.1. Woord vooraf

In de periode 1 t/m 23 april 2014 is op het terrein van de in 1855-1856 gebouwde exercitie-loods van de voormalige Van Heutszkazerne een Inventariserend Veldonderzoek (IVO-P) verricht. Opdrachtgever voor het onderzoek was DeltaWonen in de persoon van Ing. J. Schothans. Het bevoegd gezag was vertegenwoordigd door drs. A. Jager van de gemeente Kampen.

Het opgravingsteam bestond uit senior archeoloog drs. M. Klomp, senior veldtechnicus P. Rogers en veldmedewerker H. Stout. Het team werd aangevuld door studenten H. Wassink (Saxion) en S. van Zanten (Universiteit Leiden). Incidenteel waren drie stagiaires Rutger Duistermaat, Manouk Derks en Willem Cremers van het Saxion aanwezig. De mobiele kraan werd geleverd door de firma Mulder-Eykelkamp B.V. uit Wijthmen.

De opgravingsdocumentatie en de vondsten zijn aanwezig bij het team archeologie van de gemeente Zwolle. De veldtekeningen zijn gedigitaliseerd met het programma MapInfo (versie 12.)

De uitwerking van het onderzoek op het terrein van het Van Heutszcomplex was in handen van drs. M. Klomp, die ook in het veld de projectleiding had. Daarnaast zijn verschillende specialisten bij het onderzoek betrokken geweest. Het fotograferen van het vondstmateriaal is uitgevoerd door J. Drost. Het historisch- kadastraal onderzoek is gedaan door M. Klomp. Het kaartmateriaal en het rapport is opgemaakt door H. Wassink.

De volgende specialisten hebben een bijdrage geleverd aan de rapportage:

- Aardewerk en glas:
Analyse en rapportage: H. Clevis (Gemeente Zwolle).
- Metaal:
Analyse en rapportage: H. Wolf
- Kleipijpen:
Analyse en rapportage: R. Heuff
- Botmateriaal
Analyse en rapportage: J. Groeneweg.

De introducerende hoofdstukken en de bijdrage over sporen en structuren zijn geschreven door projectleider M. Klomp:

- Inleiding:
Rapportage: M. Klomp
- De geologische gesteldheid:
Rapportage: M. Klomp
- Het archeologische onderzoek:
Rapportage: M. Klomp
- De historische gegevens:
Rapportage: M. Klomp
- Sporen en structuren:
Rapportage: M. Klomp
- Het vondstmateriaal:
Rapportage: H. Clevis en M. Klomp
- Conclusie en synthese:
Rapportage: M. Klomp

1.2. Beschrijving van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied wordt begrensd door de Buiten Nieuwstraat, de achtererven van huizen aan de Schapensteeg, de Oudestraat en het voormalige schoolgebouw uit 1874 op het terrein van de Van Heutszkazerne. De opgravingsputten zijn aangelegd op het terrein van de gesloopte exercitieloods.

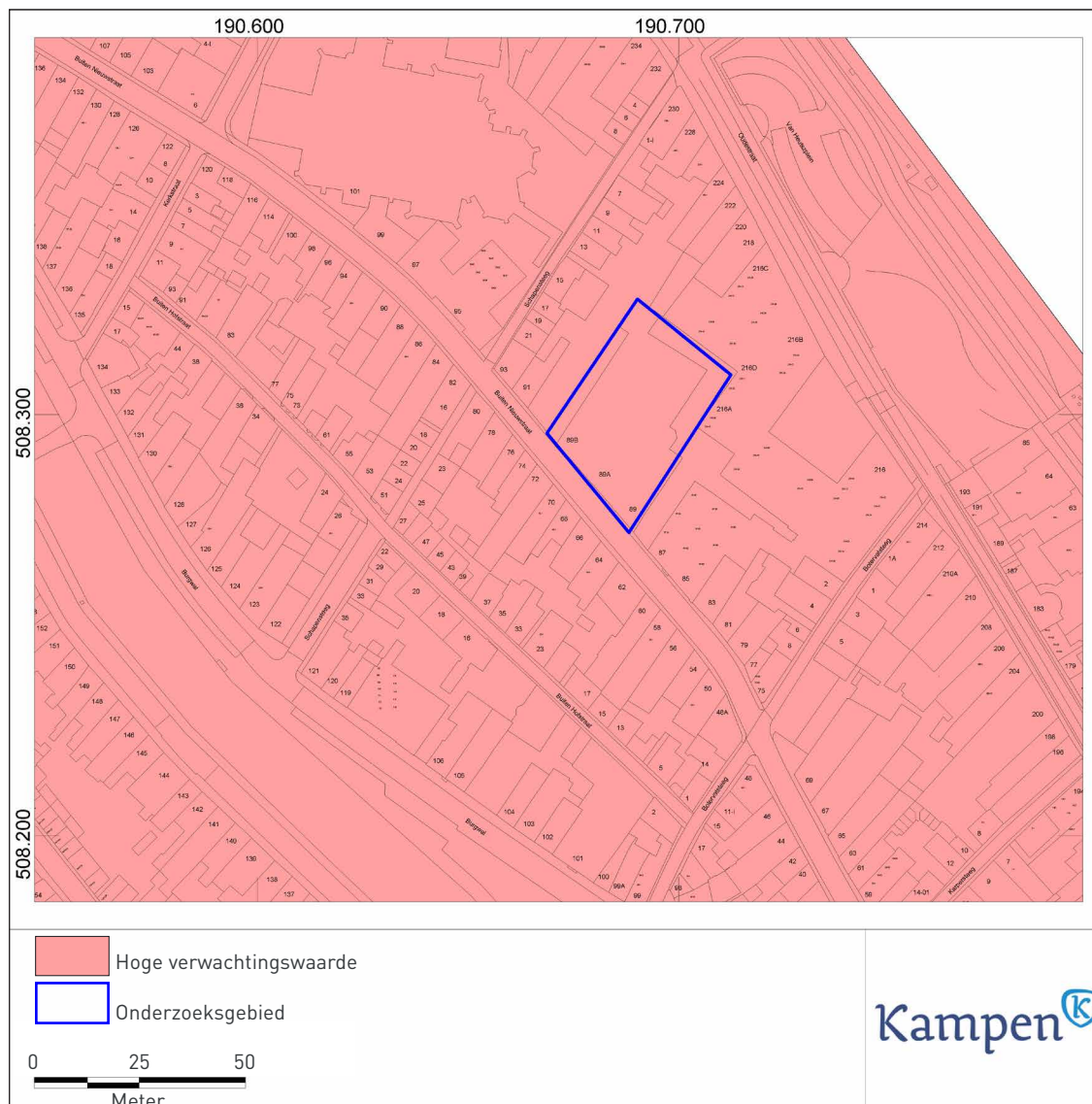
Afb. 1. Ligging van het onderzoeksgebied in 2009. (bron: Google Maps 2009).

1.3. Kader en doelstelling van het onderzoek

Op de Archeologische Waarderingskaart Kampen (AWK) is het onderzoeksgebied aangegeven met een hoge archeologische waarde van 100 %. De archeologische verwachtingswaarde is gebaseerd op historische informatie. Voor het plangebied is verder geen archeologische informatie voorhanden. Ook op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en in het ARCHIS systeem dat aanwezig is bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) zijn geen gegevens aanwezig. Ook in andere bronnen, zoals het oude CAA- en CMA archief, de cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Overijssel, de Bodemkaart van Nederland en informatie die berust bij lokale amateur/archeologen zijn geen nadere gegevens voorhanden.

Onderzoeksgebieden met een archeologische waarde van 100 % worden aangemerkt als archeologische locaties waar in alle gevallen een archeologisch onderzoek noodzakelijk is. Voor het onderzoek is een aantal onderzoeksvragen opgesteld die als leidraad dienen voor het onderzoek. Deze vragen zijn uitgebreid met vragen die gekoppeld zijn aan de nationale en lokale onderzoeksagenda. Deze extra vragen worden in hoofdstuk 3 beschreven.

- Wat is de gaafheid van de archeologische sporen in horizontale en verticale zin?
- Wat is de aard van de sporen en zijn er duidelijke structuren te herkennen?
- Wat is de datering van de vindplaats(en)?
- Wat is de geomorfologische en fysisch geografische gesteldheid en is er een relatie tussen de natuurlijke gesteldheid en de archeologische vindplaats(en)?
- Wat is de staat van de conservering van de sporen en het eventuele vondstmateriaal?
- Wat is de spoor- en vondstdichtheid?
- Wat zijn de begrenzingen van de archeologische vindplaatsen?
- Wat is de mate van verstoring binnen het onderzoeksgebied?

Afb. 2. Uitsnede Archeologische Waarderingskaart Kampen.

1.4. Publiciteit

Het onderzoek is uitgevoerd in het centrum van Kampen. Helaas was het vanwege milieukundige eisen, het terrein was grotendeels bestempeld als saneringslocatie, niet mogelijk voor het publiek om het terrein te betreden.

2. De fysisch geografische gesteldheid

2.1. Ontstaan van het veengebied

Het opgravingsterrein is gelegen in een rivierontginningslandschap, op een ondergrond van dekzand met fluviatiele afzettingen, fossiele riviergeulen, veenafzettingen en getijdenafzettingen. Er kunnen in principe drie landschapstypen onderscheiden worden:¹

1. Laat-Pleistoceen/vroeg-Holoceen zandlandschap.
2. Veenlandschap.
3. Afzettingen van de IJssel.

De ondergrond van Kampen bestaat uit Pleistoceen zand met daarop een veenpakket dat is ontstaan als gevolg van de stijging van de grondwaterspiegel in het Holoceen. Het Pleistocene zand ligt ter hoogte van de Oudestraat op circa 5 tot 6 meter beneden het maaiveld.² Het veenpakket is in wisselende mate door de rivier geërodeerd en in de oeverzone zelfs grotendeels weggeschuurd.³ De veenvorming is geëindigd op het moment dat de IJssel actief werd.

Ergens in de Middeleeuwen is de waterscheiding tussen het IJsseldal en de Rijn doorgebroken. Over de locatie van dit doorbraakpunt en datering ervan bestaat nogal discussie.⁴ Cohen plaatst de doorbraak rond 550 na Chr., terwijl Makaske uitgaat van rond 600 n. Chr.⁵ Het IJsseldal fungeerde in de periode daarvoor als afwateringsdal voor lokale beken. Het water helde af via het IJ en het toenmalige Almere of Flevomeer naar het Vlie.

Door de reactivering van de IJssel werd in het veengebied klei afgezet. De aanvang van de kleis sedimentatie is op een tweetal plaatsen in het Beneden-IJsseldal gedateerd, namelijk bij Wapenveld en Zwolle.⁶ Op beide plaatsen ving de sedimentatie pas aan rond 900 na Chr. Dateringen in Kampen en omgeving ontbreken tot nu toe.

Benedenstrooms van Kampen bevindt zich de IJsseldelta. Kampen is ontstaan aan de monding van de IJssel en de IJsseldelta is pas in de loop van de Middeleeuwen verder uitgebouwd (afb. 4.1).⁷ In de loop van de Late Middeleeuwen brak de IJssel door het veengebied van Kampen en verplaatste het IJsseldeltagebied zich naar het zuidwesten. Deze verschuiving houdt mogelijk verband met de stormvloed van 1170 n. Chr. Na deze stormvloed die ook van belang is voor de opkomst van de handelsnederzetting Kampen breidde de IJsseldelta zich sterk uit en vond er een grotere sediment- doorvoer plaats.

Zowel het Pleistocene zandlandschap als het latere veengebied vertoonde nauwelijks hoogteverschillen. De hoogteverschillen die aanwezig zijn in de stad zijn veelal het gevolg van ophogingen en bedijkingen. Een belangrijk element in de oeverzone was de dijk langs de Oudestraat die waarschijnlijk in fasen tot stand is gekomen. In 2005 is op de locatie van het Van Heutszplein een onderzoek aan de voet van deze dijk uitgevoerd.

Archeologisch onderzoek naar de dijk op het Van Heutszplein in 2005

In het kader van het archeologisch onderzoek op het Van Heutszplein zijn in totaal twee proefsleuven aangelegd. In put 1 is het zuidprofiel geanalyseerd. In dit profiel bestond de onderste laag uit een laag fijn zand met baksteenfragmentjes. Deze laag werd afgedekt met een pakket grijze fijnzandige klei, afgewisseld met laagjes grijze siltige klei met rijshout. De aanwezigheid van baksteenfragmenten maakt een datering na het einde van de 13de eeuw aannemelijk.⁸

Op basis van enkele scherven van blank steengoed uit Siegburg is de gelaagdheid te dateren in de periode 1300/1350.

De regelmatige naar de IJssel geleidelijk aflopende lagen met rijshout zijn afgedekt door ophogingslagen, bestaande uit zand en klei. De top van dit pakket was aan de westzijde voorzien van

¹ Jager 2013, PvE IVO-P Kampen, Excercitieloods 2013.

² Ente 1974, 139.

³ Jager 2015, 131.

⁴ Cohen gaat uit van een drempel tussen Zutphen en Deventer, terwijl Makaske Doesburg als locatie opvoert; Cohen *et al.* 2009 en Makaske 2008.

⁵ Cohen *et al.* 2009 en Makaske 2008.

⁶ Makaske 2008

⁷ Cohen *et al.* 2009.

⁸ Jager 2011, 132.

beschoeiingsresten. Dendrochronologisch onderzoek heeft uitgewezen dat hout hiervan in het voorjaar van 1408 is gekapt.⁹

In put 2 kon in het noordprofiel in de onderste laag een palenrij worden gedocumenteerd. De palen waren aangebracht in een grijsblauwe kleiige laag met onderin rijshout. De aanwezigheid van rijshout maakt aannemelijk dat de laag zorgvuldig is opgebracht. De in beide profielen aangesneden bodemlagen kunnen waarschijnlijk gezien worden als aanpassingen en dijkverzwaringen. De kern van de dijk ligt nog verder onder de Oudestraat. Bovenop de dijkverzwaringen zijn aanplempingslagen aangetroffen. In deze lagen kon vondstmateriaal uit de periode 1400-1425 worden geborgen.¹⁰

Boringen Oudestraat 103¹¹

Interessant voor de bodemopbouw onder de stad is ook een drietal boringen binnen het pand Oudestraat 103. In de boringen werd een fors ophogingspakket aangetroffen dat lag op een oude rivierbedding. Tot de vondsten in de boringen behoren een sintel uit de late 12de eeuw en een niet nader dan de 13de eeuw te dateren kogelpotscherf. Volgens Jager is op de locatie niet vóór 1175 gestart met ophogen. In de bovenste lagen werden diverse leemvloeren aangetroffen die gekoppeld kunnen worden aan houten huizen.

Op diverse andere lokaties in de binnenstad van Kampen (Muntplein 1-3, Hofstraat 42-44 en Molenplein) wordt duidelijk dat bovenop de oorspronkelijke veenlaag verschillende IJsselafzettingen te vinden zijn. Tevens lijkt er in de ondergrond, zoals al onder Oudestraat 103 het geval was, sprake te zijn van dichtgeslibde geulen. Zelfs onder de St. Nicolaaskerk of Bovenkerk is een geul aangetroffen.¹²

Profielopname Exercitieloods Van Heutszcomplex

Tijdens het onderzoek op het Van Heutszcomplex is een uitgebreide profielopname gemaakt van het terrein. In het PvE, en mede door de aanwezigheid van een grote waterkelder onder de voormalige Exercitieloods, is gekozen voor een oost-west doorsnede. Deze doorsnede is in de archeologische documentatie omschreven als het zuidprofiel van put 1.

Het zuidprofiel is gedocumenteerd tot een diepte van -0.70 meter NAP. Vanwege de grondwaterstand was het niet mogelijk om dieper te komen. De onderste laag in het profiel bestaat uit schone grijze klei die gerekend kan worden tot de oeverwalafzettingen van de IJssel.

Op een diepte van -0.40 meter NAP beginnen de verschillende ophogingslagen die onderdeel uitmaken van één of meerdere terpen. Uit de analyse van het profiel lijkt naar voren te komen dat de eerste hoofdstructuur heeft bestaan uit een aantal terpen die mogelijk van elkaar gescheiden waren door terpsloten. Deze terpen zijn in de loop der eeuwen uitgebreid en getransformeerd tot een groter plateau. Op dit plateau zijn mogelijk weer nieuwe individuele, perceelsgebonden, terpstructuren aangelegd. Een vrijwel identieke opbouw zien we ook in Rotterdam.¹³

De kern van de oudste terp onder de Exercitieloods lijkt te bestaan uit een vierkant blok of compartiment van lagen zandige klei. Het compartiment is ruim 12 meter breed geweest. Zowel aan de oost- en westzijde is een beschoeiing aangetroffen. De onderste laag binnen het compartiment lijkt te bestaan uit een laag slieten of elzenhouten stammetjes.

⁹ Hemmens en Vink 2005.

¹⁰ Jager 2011, 132.

¹¹ Jager 2011, 132.

¹² Hamming 2000, 29.

¹³ Carmiggelt, Guiran en Van Trierum 1997.

Afb. 3. Profielopname met de westelijke beschoeiing van het compartiment. Duidelijk zichtbaar is ook de laag slieten en het puin van de onderste lagen van de terp (Archeologie Zwolle).

Afb. 4. Beschoeiing aan de oostzijde van het compartiment. Deze beschoeiing ligt onder de slietenfundering van een stenen huis uit de 14de eeuw. (Archeologie Zwolle).

Op de slieten ligt een pakket grijszandige klei met daarin grote stukken baksteenpuin. Met de aanleg van dit pakket en daarmee ook de terp zal na 1150 gestart moeten zijn. Aan de westzijde van de kern is een deel van de terpzool aangesneden die duidelijk een andere gelaagdheid vertoonde. De onderste laag van de terpzool bestond uit een dun puinlaagje. Opmerkelijk in deze terpzool is een antropogene laag humeuze klei. Ook in de lagen hoger in de terpzool is in tegenstelling tot de kern meer gebruik gemaakt van lagen zandige klei met daarin veenbrokken. Aan de westzijde is eveneens sprake van een andere gelaagdheid dan de kern van de terp. Op de plek van de beschoeiing is goed te zien dat hier antropogene lagen met onder andere baksteenpuin naar beneden lopen. Mogelijk hebben we hier te maken met een greppel die gegraven is om de beschoeiing in aan te kunnen brengen.

Een andere verklaring kan zijn dat op deze locatie al een oudere perceelsloot of greppel aanwezig was die tijdens de aanleg van de terp of een latere aanplempingsfase moest worden gedempt. Ruim 1.5 meter oostwaarts van deze beschoeiing werd een vlechtwerkbeschoeiing aangetroffen. Deze vlechtwerkbeschoeiing is ook in het vlak van put 2 aangetroffen (S44 en 45) en kan geïnterpreteerd worden als perceelgrens.

Ten oosten van bovengenoemde perceelgrens is het profiel op een dieper niveau niet gedocumenteerd. De in eerste instantie als aanzet van een sloot geïnterpreteerde lagen kunnen bij nader inzien toegeschreven worden aan een grote (mest)kuil (S69).¹⁴

Zowel de kern als de terpzolen worden bedekt met een laag licht humeus bruinigrijze klei. Deze kleilaag moet ergens in de eerste helft van de 14de eeuw zijn opgebracht.¹⁵ De laag markeert niet de bovenkant van de terp. Mogelijk heeft de bovenzijde van de terp in de 14de eeuw tot circa +2.00 meter NAP bereikt. Op dit niveau is een laag grijskleiig zand met houtskool aangetroffen. In deze laag is een fundering van slieten voor een stenen huis ingegraven. Daarnaast zijn in dit ophogingspakket ingegraven mestkuilen aangetroffen. De slietenfundering wordt afgedekt met een donkerbruine veenachtige laag, waarop delen van een bakstenen vloer en vondstmateriaal uit de periode 1350-1450 zijn aangetroffen. Gezien het vondstmateriaal zal ook het stenen huis uit het laatste kwart van de 14de eeuw moeten dateren.¹⁶ Nog later is deze vloer vervangen door latere vloeren. Deze waren nog als bruine leemlagen in het profiel zichtbaar.

Afb. 5. Profiel met daarin verschillende bruine leemlagen die geïnterpreteerd kunnen worden als oudere vloerniveaus. (Archeologie Zwolle).

14 In het zuidprofiel werd in een laag die gekoppeld wordt aan de vulling van de kuil een scherv van behandeld steengoed [s2] met paarse engobe aangetroffen. Het baksel en engobe wijzen op een herkomst uit Langerwehe. Dit steengoed met paarse engobe werd daar tot 1450 vervaardigd, maar is ook door het productiecentrum in de 15de eeuw veel nagemaakt.

15 Onder deze laag werd 14de eeuws blank steengoed uit Siegburg aangetroffen. Het lijkt te gaan om de bredere kannen die ook bij het in 1362 belegerde kasteel Voorst in Zwolle zijn aangetroffen.

16 Determinatie H. Clevis. Onder de vondsten onder andere scherven van Siegburg met donkerbruin of paarse engobe.

3. Het archeologisch onderzoek

3.1. Aanleiding tot het onderzoek

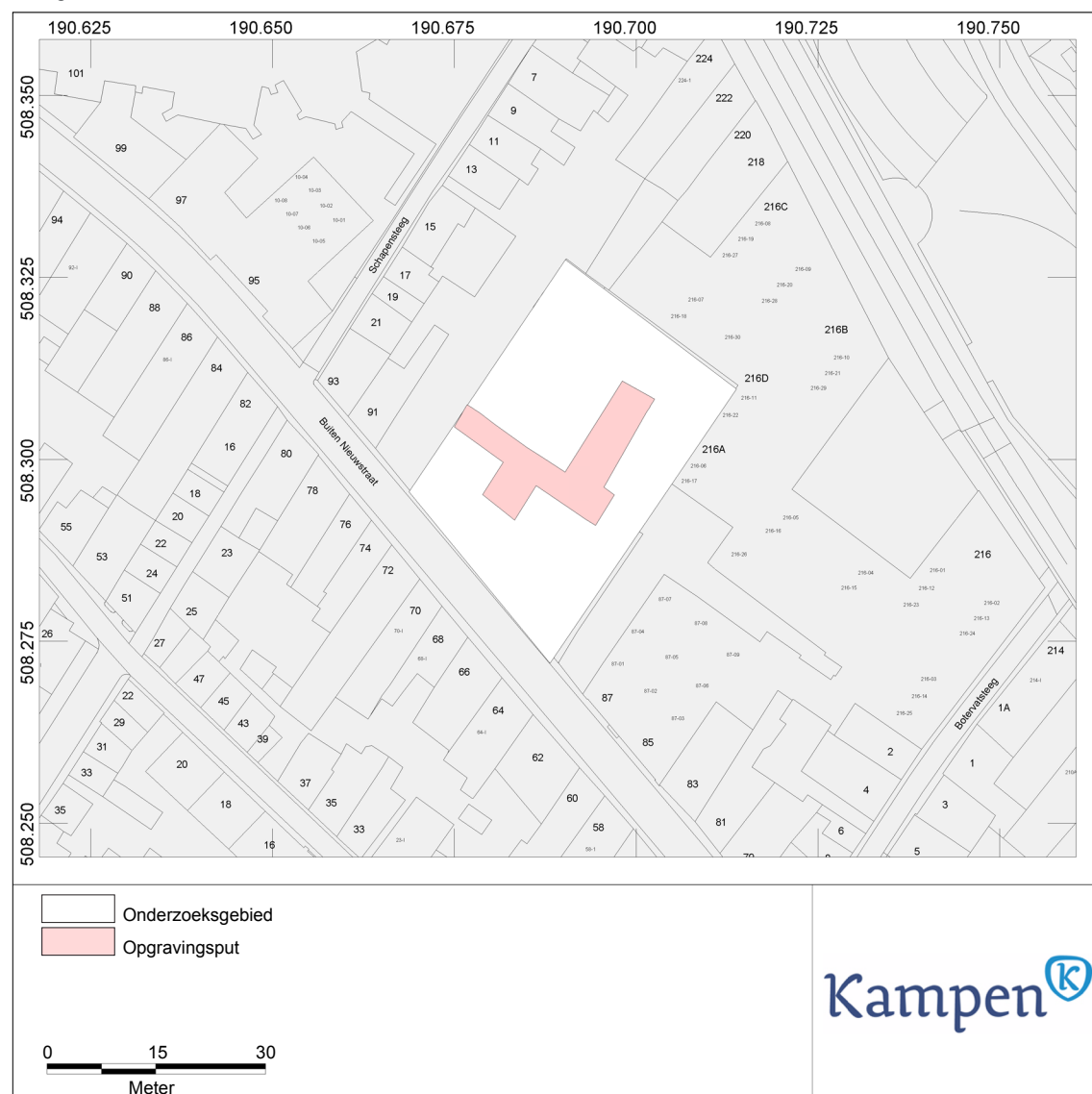
De aanleiding voor het archeologisch onderzoek wordt gevormd door de voorgenomen ontwikkeling van nieuwbouw in het onderzoeksgebied. Het hiermee gepaard gaande grondverzet vormt een bedreiging voor de mogelijk in de bodem aanwezige archeologische waarden.

3.2. Onderzoek in de omgeving van het plangebied

In de directe omgeving van het plangebied heeft geen archeologisch onderzoek plaats gevonden.

3.3. Werkwijze

Tijdens het IVO-P wordt in dit geval 5 tot 10% van het plangebied door middel van proefsleuven onderzocht. Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden wordt een proefsleuf (put 1) parallel aan de Buiten Nieuwstraat aangelegd. In overleg met bevoegd gezag is afgesproken om ook haaks op de Buiten Nieuwstraat een tweede proefsleuf (put 2) aan te leggen. Van beide sleuven zijn zowel vlak- als profielopnamen gemaakt. De putten 1 en 2 zijn verdiept tot het niveau dat in het kader van veiligheid en Arbobeleid te verantwoorden was.

Afb. 6. Onderzoeklocatie met opravingslocatie. (Archeologie Zwolle).

3.4. Vraagstelling van het onderzoek

Het onderzoek sluit aan bij de Nationale Onderzoeksagenda (NOaA). Een belangrijk speerpunt binnen de NOaA vormt het onderzoeksthema 'Stad in de Late Middeleeuwen en Vroegmoderne tijd'. Een ander belangrijk hoofdstuk is de ontwikkeling van het historische landschap in de Late Middeleeuwen en Vroegmoderne tijd in Noord-Nederland. Voorafgaand aan de opgraving zijn in het PvE de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Hoe ziet de natuurlijke ondergrond er uit?
2. Wat is de omvang en ouderdom van het verhoogd plateau?
3. Zijn er ter plaatse archeologische resten aanwezig?
4. Indien er archeologische resten aanwezig zijn, hoe is de gaafheid en conservering hiervan. Wat is de mate van verstoring van de locatie?
5. Zijn bebouwingsresten aanwezig. Indien ja, hoe oud zijn deze archeologische resten: middel eeuws, uit de nieuwe tijd of recent?
6. Zijn oudtijds maatregelen getroffen ter bescherming van het verhoogde grondpakket, en zijn voorzieningen aangebracht tegen wateroverlast?
7. In welke mate kan over het locatiegebruik een fasering in tijd worden afgeleid?
8. In welke mate zijn sporen en objecten uit nederzettingscontext aanwezig: resten van woonhuizen, andere bebouwing, topografische elementen, zoals erfafscheidingen etc.?
9. Wat kan er gezegd worden over de constructie, ouderdom en afmetingen van de nederzettings elementen
10. In hoeverre zijn er indicaties voor ambachtelijke activiteit, of andere functies?

4. De historische gegevens

De opgraving ligt in het blok Buiten Nieuwstraat, Schapensteeg, Oudestraat en Botervatsteeg. Dit blok vormt onderdeel van een uitbreiding van de stad in noordelijke richting die plaats gevonden heeft in de periode 1337-1390.¹⁷ De noordelijke grens werd in de periode daarvóór gevormd door de Botervatsteeg. Het terrein tot aan de Hagenkade werd nu bij de stad getrokken.¹⁸ De oudste sporen zouden daarom tot het midden van de 14de eeuw kunnen terug gaan. De archeologische gegevens, waarop we later terug zullen komen, bevestigen dit. De oudste vondsten dateren inderdaad uit het derde kwart van de 14de eeuw.

Een interessant historisch gegeven wordt gevormd door een uit 1580 bewaard gebleven lijst of rol met namen van bewoners/eigenaars die gewoond hebben aan de Oudestraat en de Buiten Nieuwstraat tussen de Botervatsteeg en de Onze Lieve Vrouwe- of Buitenkerk. Uit de lijst is af te leiden dat hier vooral aan de zijde van de Oudestraat zeer vooraanstaande Kampenaren hebben gewoond. Zo heeft volgens Schilder in dit gebied 'Het Hof' gelegen waar schout Rudolf van Twickeloe tot 1613 heeft gewoond. Daarnaast komen we namen tegen van de familie Mulert en Van Ense. Ook de naam Roelof Lamberts komt in de lijst voor. Deze Roelof wordt gezien als de stamvader van het geslacht Van Eeckhout. Aan de zijde van de Buiten Nieuwstraat heeft ook nog een Simon Kuinreturf gewoond. Deze Simon Kuinreturf was een zoon van Caspar Kuinreturf. Van deze laatste weten we dat hij gehuwd was met de Portugese Maria Galoa. Hij was koopman in Lissabon en stond aan het hoofd van een handelshuis met de naam Kuinreturf.¹⁹

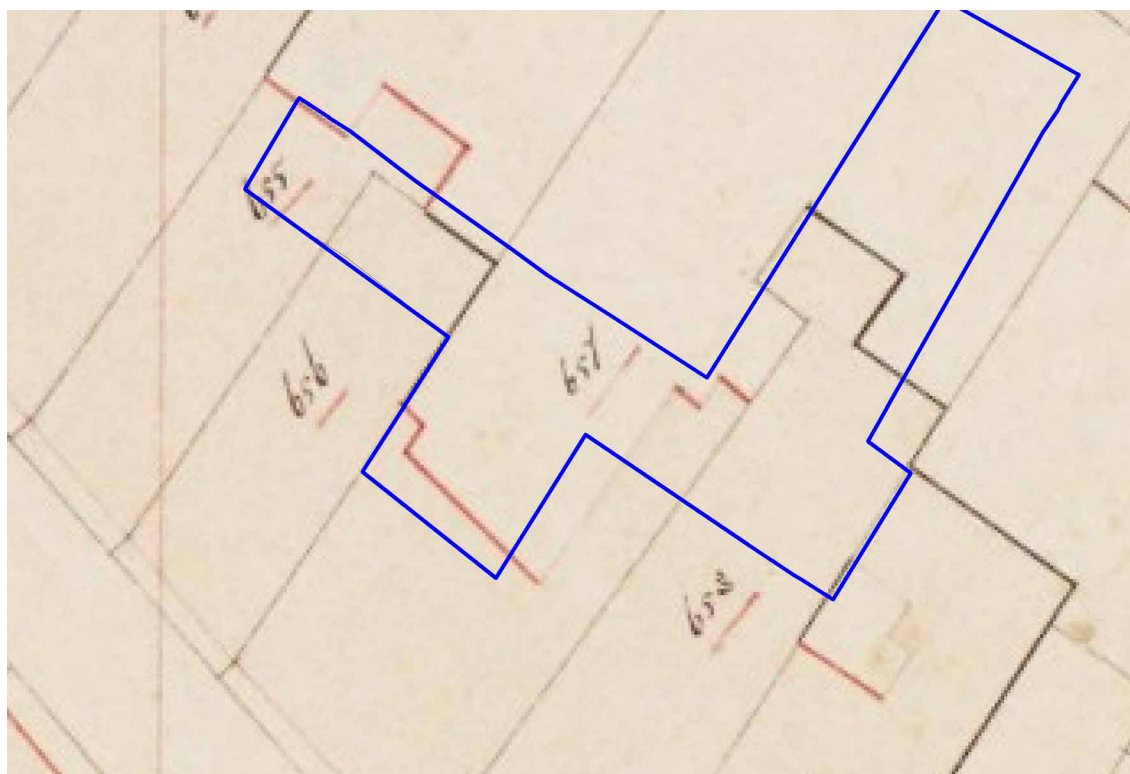
¹⁷ Jager 2009, 5.

¹⁸ Jager 2015, 146-148.

¹⁹ Schilder 1991, 227.

5. Bebouwing en ruimtelijke indeling per perceel

Binnen het onderzoeksgebied zijn op het kadastrale minuutplan van 1832 vier percelen aangegeven. Al deze percelen zijn op de Buiten Nieuwstraat georiënteerd. Van de percelen zijn alleen de achterste delen onderzocht. De voorzijde van de percelen kon door de aanwezigheid van de gevel van de Exercitieloods van de Van Heutszkazerne niet worden onderzocht.

Afb. 7. 1832 met in het blauw de putgrens. (Archeologie Zwolle).

Perceel 654

Dit perceel ligt net buiten het onderzoeksgebied maar is van belang voor een reconstructie van de bewonersgeschiedenis van de huizen in het onderzoeksgebied. In een akte uit 1792 wordt melding gemaakt van twee huizen die op dat moment eigendom zijn van Adrianus Engbrink. Het moet hier gaan om de huizen op perceel 654 en 655. In de akte wordt vermeld dat een van de huizen eigendom wordt van dochter Hendrica van Engbrink. Zij was getrouwd met Peter Petersz. Selles. Mogelijk gaat het hier om het huis perceel 654.

In 1805 verklaart het echtpaar nog een schuld te hebben van 150 gulden per jaar met een rente van 5% aan de kinderen van het echtpaar Peter Wiemers en Gerardina Selles en aan het echtpaar Hendrik Emond en Hendrina Selles en een bedrag van 200 gulden per jaar aan Peter Beijers en Dries Jans. Op het huis rust dan ook nog een schuld aan stadsroedendrager Wouter Lammers. In 1832 is dit perceel eigendom van smit Wessel Nijmeijer

Perceel 655

De oppervlakte van het perceel 655 is in 1832 280 m². Het perceel is in 1832 volgens de kadastrale legger eigendom van Jantje Been. Zij is op dat moment de weduwe van Berend van Engbrink. Berend van Engbrink wordt op 8 september 1765 geboren als zoon van Adrianus Engbrink en Janna Nijmeijer. Adrianus is eerder getrouwd geweest met Hendrikje Teunis. Uit dit huwelijk is in ieder geval een zoon Teunis van Engbrink bekend. Adrianus van Engbrink wordt in 1792 in de notariële akten vermeld als eigenaar van twee huizen aan de Buiten Nieuwstraat. Beide huizen liggen tegenover de Branderij en tussen het huis van Vogel en Van Lamsweerde. Het huis op perceel 655 komt in bezit van zijn zoon Berend. In een schuldbekentenis uit 1805 wordt deze situatie nogmaals bevestigd. Hij trouwt op 3 mei 1816 met de uit Genemuiden afkomstige Jantje Everts Been. In de huwelijksakte wordt vermeld dat Berend eerder getrouwd is geweest met Sophia Elisabeth Driesen.²⁰ Berend was tijdens zijn leven metselaar en wordt in zijn overlijdensakte omschreven als metselaarsbaas. Berend van Engbrink is op 10 juni 1826 in Kampen overleden.²¹ In het Notarieel Archief Kampen zijn twee interessante akten bewaard gebleven die betrekking hebben op de erfenis. In de eerste akte van 31 mei 1826 benoemt Jantje Been haar man Berend van Engbrink als enige erfgenaam. Bij vroegtijdig overlijden zal de erfenis toekomen aan haar twee zussen Jannigje en Hendrikje en haar broer Jan Been.²² In de tweede akte van 29 augustus 1826, Berend van Engbrink is op dat moment al overleden, is Jantje Been mede gerechtigde en Sophia van Engbrink de erfgename. Beiden verklaren de gemeenschappelijke boedel van Berend van 1000 gulden te willen scheiden. De notaris voert deze verdeling uit volgens testament van Berend van Engbrink²³.

Afb. 8. Achtermuur (S3) van huis op perceel 655.

De sporen die tot dit perceel behoren, bestaan uit een achtermuur (S3) van het huis. De muur van rode bakstenen van 23x11x5 cm wordt gekenmerkt door meerdere versnijdingen. De muur is voorzien van een duidelijke insteek (S5).

²⁰ HCO, 0123, reg. 07468, akte 17.

²¹ HCO, 0123, reg. 7934, akte 99.

²² Notarieel Archief Kampen, 00124, inv. I-524b.

²³ Notarieel Archief Kampen, 00124, inv. I-541b.

Afb. 9. Opname profiel met oudere slietenfundering en onderste laag met uitbraak van de Excercitieloods.

Ook de plaats van de oostmuur van dit huis kon worden vastgesteld. De fundering ervan lag onder de huidige westmuur van de Excercitieloods en bestond uit vier lagen houten slieten. Bovenop deze laag slieten lag een laag baksteengruis. Tijdens de bouw van de Excercitieloods is vermoedelijk deze zijgevel gesloopt, maar heeft men de fundering van slieten laten liggen. Hierop is vervolgens de muur van de Excercitieloods gebouwd.

Op dit perceel is ook een vierkante put van bakstenen van 22x11x5 cm (S4 en 6) aangetroffen en een houten tonput (S2). In de tonput, die bestaat uit twee op elkaar geplaatste tonnen (S55), zijn twee vullingen aangetroffen.²⁴ De tonput ligt onder het achterhuis en behoort mogelijk tot een oudere fase.

Perceel 656

De oppervlakte van het perceel 656 is in 1832 ongeveer 81 m². Het perceel is in 1832 volgens de kadastrale legger eigendom van Hendrik Jans van der Weerd en wordt omschreven als stal en erf. Hendrik Jans van der Weerd is op 9 augustus 1789 geboren in Kampen als zoon van Jan Lubberts van der Weerd en Petertje Gerrits van der Kolk. Hij is twee keer getrouwd. Uit zijn eerste huwelijk met Grietje Beerts Fixe in 1819 komen zeven kinderen:

- 1) Zwier van der Weerd (??????)
- 2) Jan van der Weerd (1819-1820)
- 3) Jan van der Weerd (1822-1907)
- 4) Bernardus van der Weerd (1823-1849)
- 5) Lubbert van der Weerd (1825-1894)
- 6) Aaltje van der Weerd (1828-1894)
- 7) Peter van der Weerd (1830-1830)

Na het overlijden van Grietje Beerts Fixe in 1830 trouwt hij datzelfde jaar op 23 december met Janna Klaas Mulder. Met haar krijgt hij nog drie kinderen:

²⁴ De onderste vulling bestaat uit grijsbruin kleiig zand met houtresten en houtskool. De bovenste vulling bestaat uit bruin zand met puin.

- 1) Peter van der Weerd (1831-1916)
- 2) Klaas van der Weerd (1833-1910)
- 3) Woltje van der Weerd (1835-???)

Hendrikje Jans van de Weerd was naast voerman ook stalhouder en verhuurder van rijtuig. Uit een akte uit het notarieel archief van Kampen van 1811 blijkt dat hij samen met Gerrit Jans van der Weerd van het echtpaar Gerrit Voerman en A. Lubbers voor 275 gulden een stal aan de Buiten Nieuwstraat koopt. Deze stal wordt gesitueerd achter het huis aan de Oudestraat wijk 4 nr. 291. De verkoper Gerrit Voerman wordt vermeld als landman op het erve Ceulvoet en woont 'in het Onderdijksche' in Kampen.²⁵

De oudste sporen op dit perceel behoren tot de restanten van een houten huis. Van dit huis is een poer (S83-84) aangetroffen. Deze poer bestond uit zowel onregelmatige blokken als op elkaar gestapelde houten balken. De houten balken zijn duidelijk als secundair bouw materiaal in de poeren verwerkt en van een ouder gebouw afkomstig.

Afb. 10. Puer van houten huis op perceel 656.

Uit een profielopname blijkt dat dit huis op een terp heeft gelegen. De terp helt naar het westen af. Dit was duidelijk te zien aan een donkerbruine antropogene veenlaag die van ca. 2.20 meter boven NAP overging naar ca. 1.80 meter boven NAP. In deze laag bevond zich een scherp blank steengoed (vnr. 30). Waarschijnlijk gaat het om een s1-kan-8. Dergelijke kannen zijn in grote getale gevonden op de locatie van het voormalige kasteel Voorst bij Zwolle en kunnen daar gedateerd worden vóór 1362. Een datering in de eerste helft 14de eeuw ligt dus voor de hand.

De laag donkerbruin veen is duidelijk onderdeel van de opbouw van de terp en wordt afgedekt door een laag schone blauwe klei. Op de veenlaag zijn zorgvuldig geplaatste bakstenen (S17 en 18) aangetroffen die mogelijk in verband kunnen worden gebracht met een oud vloerniveau. Op deze vloer werden naast fragmenten van een houten deksel van een kuip enkele scherven blank steengoed uit Siegburg uit de 14de eeuw opgegraven.

²⁵ Stadsarchief Kampen, 00124 Notarieel Archief Kampen, invnr. I-560b.

Afb. 11. Detailopname van mogelijke bakstenen vloer (S17 en 18).

In het profiel zijn op een aantal plekken bruine leemlagen gedocumenteerd die eveneens wijzen op oudere vloerniveaus.

Afb. 12. Profiel met daarin de donkerbruine antropogene veenlaag van de terp. Daarboven is aan de linkerkant een bruine leemlaag zichtbaar.

Op dit kleipakket liggen nog één of meerdere lagen zand met wat bijmenging van puin en mortel. Waarschijnlijk markeren deze zandlagen de bovenkant van de terp. Op de zandlagen ligt het eerste restant van een bakstenen vloer (S8). Dit vloertje heeft aan de oostzijde een opstaand randje (S10).

Afb. 13. Bakstenen vloer (S8) met opstaande rand (S10).

Afb. 14. Bakstenen vloer (S8) met opstaande rand (S10) en schrobpot (S7).

Aan de westzijde van dit vloertje werd een groot deel van een ingegraven schrobpot aangetroffen. Alle vloeren moeten gezien de stratigrafie bij een stenen huis gehoord hebben. De vloeren liggen immers boven de ingraving van de slietenfundering van dit stenen huis.

Afb. 15. Schrobpot (S7).

Perceel 657

De oppervlakte van het perceel 656 is in 1832 ongeveer 400 m². Het perceel is in 1832 volgens de kadastrale legger eigendom van Hendrik Jans van der Weerd en wordt omschreven als huis en erf. De oostgrens van dit perceel heeft oorspronkelijk aan de achterzijde doorgelopen. In de opgravings-sleuf en het zuidprofiel is deze grens als een vlechtwerk beschoeiing (S44 en 45) waargenomen.

Afb. 16. Beschoeiing met vlechtwerk (S44 en S45).

De oudste sporen op dit perceel bestaan uit drie mestkuilen (S19-20, 78 en 81). Deze mestkuilen hebben op het achtererf gelegen en bevatten vondstmateriaal uit de periode 1375-1425. Uit de analyse van het dwarsprofiel over de percelen 655-658 valt af te leiden dat mestkuil (S78) ligt onder een slieten fundering van een voormalige zijgevel van een achterhuis op perceel 657. In het profiel en vlak van put 1 zijn meerdere funderingen van slieten aangetroffen. Het muurfragment (S65) kan een losse bakstenen poer zijn geweest voor een staander van een gebint maar kan ook een poer zijn geweest waartussen een spaarboog kan hebben gezeten. Van de slietenfundering van de zijgevel van het achterhuis weten we dat deze jonger is dan de slietenfundering onder muur (S13) en muur (S65). Ook lijkt deze fundering door te hebben gelopen richting het noorden. Dit in tegenstelling tot de overige in het profiel gedocumenteerde funderingen.

Afb. 17. Uitsnede profielopname met mestkuil (S78) onder de slietenfundering.

Een belangrijk fenomeen op dit perceel is een vierkante beerkelder (S16, 29, 39-41)

Deze beerkelder was nog deels voorzien van een tongewelf (S29) en heeft in ieder geval twee stortkokers (S16 en 40-41) gehad. De oudste stortkoker (S40-41) lag aan de zuidwestkant van de put, de jongste koker (S16) aan de noordwestkant. In de beerkelder is vondstmateriaal aanwezig dat duidelijk uit twee verschillende gebruiksfasen moet dateren. Aan aardewerk uit de jongste fase, met een datering tussen 1750 en 1800, passen scherven uit een ten noorden van de beerkelder gelegen kuil (S9).

Tussen de beerkelder en de muur (S13) van het belendende pand op 656 is een restant van een bakstenen goot (S42) aangetroffen. De muur (S13) is mogelijk voor een deel een gemeenschappelijke muur geweest met het huis op perceel 657. Het gaat om een oude muur gefundeerd op drie lagen slieten met daarop bakstenen van 27x13x6 cm en een geschatte 10 lagenmaat van 76 cm. Als mortel is schelpkalk gebruikt. Ten noorden van de beerkelder zijn meerdere muren (S49 en 50) en delen van vloertjes (S46-47 en 52) aangetroffen die onder het voorhuis hebben gelegen en mogelijk behoren tot de indeling van het huis. Dit geldt ook voor een klein vierkant putje van bakstenen van 18x8,5x3,5 cm. De muren bestaan uit bakstenen van 23x11x5 (S49) en 22x11x 5 cm (S50). De vloeren zijn gelegd met bakstenen van 24x12x 5 cm. Zowel de vloeren als de muurresten dateren vermoedelijk ergens uit de 17de of 18de eeuw en kunnen gekoppeld worden aan de gebruiksfase van de beerkelder.

Aan de noordzijde van perceel 657 ligt een mestkuil (S53), die gezien de 14de-/15de-eeuwse oostgrens (S44 en 45) van het perceel, oorspronkelijk tot het belendende perceel aan de oostzijde (perceel 658) heeft behoord. In deze mestkuil (S53) werden enkele scherven van een s1-kan uit Siegburg (vnr. 37) aangetroffen. Het gaat om blank steengoed uit de 14de eeuw. Onder de kelder van de Excercitieloods ligt verder nog een grote kuil (S54).

Ook het muurwerk van een vierkant putje (S32) ligt op het achtererf van perceel 657 maar heeft waarschijnlijk oorspronkelijk gehoord bij een huis en erf aan de Oudestraat.²⁶ Gezien het vondstmateriaal dateert het putje ergens uit de 16de eeuw. Rest verder nog een muur (S34) die precies boven de oude perceelgrens (S44-45) ligt. Helaas is niet bekend waarvan deze muur een onderdeel is geweest.

²⁶ Baksteenformaat 26,5x13x5,5 cm.

Op perceel S657 ligt ook nog een aantal muren en putten die behoren tot verschillende structuren die boven elkaar liggen. De oudste structuur wordt gevormd door een ronde put (S21) van hergebruikte bakstenen.²⁷ In deze put heeft aan de oostzijde een opening of doorgang gezeten die is dichtgezet met rode bakstenen met daarop een laag gele stenen en een Bentheimer zandsteenblok. Het gaat hier om een dichtgezette stortkoker die bereikbaar was vanaf het belendende perceel 658. Uit dezelfde periode is mogelijk ook het restant (S25) van een tweede glijgoot of stortkoker aan de zuidwestzijde van de ronde put (S21) geweest.²⁸ Op dit ronde putje met stortkoker zijn later twee vierkante structuren (S14 en 31) aangelegd.²⁹ Mogelijk betreft het hier de funderingen van twee kleine bijgebouwtjes in de hoek van perceel 657. Onder deze structuren werden drie houten palen (S62-64) waargenomen. Tussen de structuren werd uit een zwarte laag veel interessant vondstmateriaal verzameld uit de eerste helft van de 18de eeuw.

Afb. 18. Put (S21) en muur (S24).

Perceel 658

De oppervlakte van het perceel 658 is in 1832 ongeveer 160 m², waarvan 30 m² bebouwd. Het perceel is in 1832 volgens de kadastrale legger eigendom van Hendrik Jans van der Weerd en wordt omschreven als stal en erf.

Centraal op dit perceel ligt een grote mestkuil (S69).

Aan de noordwestzijde van het perceel werd een vierkante ingraving (S26) aangetroffen met daarin een houten vat of kuip (S27-28) met een houten bodem. In deze kuip werd vondstmateriaal uit de 18de eeuw geborgen.

Op dit perceel zijn naast een bakstenen goot (S36) en een los stuk muur (S35) twee vierkante kelders (S11-12 en S30) aangetroffen.³⁰ De constructie van de vloer (S12) bestaat uit twee lagen gele ijsselsteen op een laag rode baksteen. Deze vloer hoort vermoedelijk bij een kelder die onderdeel vormde van de Excercitieloods. Onder deze samengestelde vloer was gescheiden door een 5 cm dikke zandlaag een oudere vloer (S58) van rode bakstenen van 26x13x5 cm aanwezig. Onder deze kelder was het restant van een oudere beerkelder (S30) aanwezig. De vloer (S57) van deze kelder bestond uit plavuizen van 22.5x22.5x3 cm. De muur (S30) van de beerkelder is gefundeerd op een houten plank van 21 cm breed en 2,5 cm dik.

²⁷ Enkele hele stenen van 22x10,5x5 cm en 10 lagenmaat=55cm.

²⁸ Muur (S25) stond koud tegen ronde put (S21) aan.

²⁹ Fundering van breukstenen in kalkmortel; In muur(S31) konden bakstenen van 24x11x5 cm worden vastgesteld.

³⁰ Zowel de baksteen goot (S36) en muur (S35) zijn gemetseld van rode bakstenen van 24/23x11x5 cm.

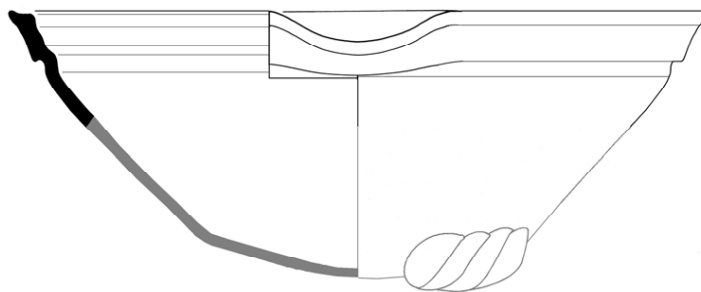
6. Vondstcomplexen

Mestkuil (S81)

Deze mestkuil ligt onder één van de stortkokers van de beerput (S16).

In de mestkuil zijn vier kommen van grijsbakkend aardewerk aangetroffen. De kommen behoren tot het type g-kom-7 en worden beschreven als diepe afgeronde kommen met een ingesnoerde hals die eindigt in een manchetrand. De bodem wordt gekenmerkt door drie lobvoeten. De kommen zijn verder voorzien van een schenklip en er bestaan exemplaren met twee horizontale oren. Kommen van dit type zijn vooral bekend uit Utrecht en Amersfoort, maar komen ook in andere delen van het land voor.³¹ In 1979 worden door Bruijn kommen van dit type gepubliceerd afkomstig uit pottenbakkersafval uit de Hogelanden in de Bemuurde Weerd in Utrecht.³² Ook tussen afval van een pottenbakker aan de Anthoniedijk zijn dergelijke kommen aangetroffen.³³ De gemiddelde randdiameter van de kommen bedraagt 31 centimeter. Naast grijsbakkend aardewerk komt deze vorm ook in roodbakkend aardewerk, als r-kom-43, voor.

De functie van de kommen bestaat uit het afromen van melk voor de productie van kaas en boter. De datering ligt tussen 1375 en 1425.

Afb. 19. Grijsbakkende kom (g-kom-7) afkomstig van pottenbakkersafval uit Utrecht, datering 1375-1425.

Onder het grijsbakkend aardewerk vinden we ook fragmenten van een kan met een kraagrand en dekselgeul. De bodem ontbreekt waardoor het niet bekend is of het lobvoeten of een standring heeft gehad. De kan wordt gekenmerkt door een roodbruin baksel. In het Deventersysteem komen meerdere typen kannen voor met een kraagrand. Door het ontbreken van de bodem is het niet goed mogelijk om de kan uit Kampen tot een type in te delen. Dergelijke kannen worden op veel plaatsen aangetroffen en komen ook voor in het productieafval van Utrechtse pottenbakkers. In afval van een pottenbakker aan de Anthoniedijk komen deze kannen zowel in grijsbakkend- als roodbakkend aardewerk voor. De grotere kannen worden ingedeeld tot de g-kan-1 en de r-kan-42. De kleinere modellen zijn in dit vondstcomplex alleen in rood, r-kan-24, aangetroffen. Mogelijk is dit laatste type gelijk aan de g-kan-4 of g-kan-9 die onder andere bekend is uit plaatsen als Amersfoort, Alkmaar en Utrecht.³⁴ De kannen zijn hoofdzakelijk gebruikt voor de opslag van water.

Lijst Minimum Aantal Exemplaren (MAE)	
s1-kan-1	2
s1-kan	5
g-kan-4 of g-kan-9	1
g-kom-7	4
g-spi	1
g	1
r	2
Totaal	16

31 Voor Amersfoort zie Krauwer en Snieder 1994; voor Utrecht, Bruijn 1979 en Griffioen en Ostkamp 2008.

32 Bruijn 1979, 84, afb. 43.

33 Griffioen en Ostkamp 2008, 61 en

34 Amersfoort; Krauwer en Snieder 1994, Alkmaar; Bitter en Utrecht; Jaspers en Ostkamp 2011.

Van grijsbakkend aardewerk is ook een biconische spinsteen g-spi-3. Dergelijke spinstenen dateren uit de periode 1200-1400.

Rest verder nog een randfragment van een grote kan waarvan geen type kan worden bepaald.

Uit de mestkuil is een groot fragment van een religieus insigne van Servatius uit Maastricht geborgen.

Afb. 20. Voorbeeld van een g-kan-9 uit Utrecht, datering 1250-1450.

Afb. 21. Spinsteen.

Afb. 23.
Pelgrimsinsigne
Servatius Maastricht.

In de mestkuil zijn 30 scherven van onbehandeld steengoed (s1) aangetroffen die toegeschreven kunnen worden aan Siegburg. Onder deze 30 scherven zijn 6 fragmenten met een orangerode bloes. Binnen het steengoed zijn twee kannen van het type s1-kan-1 te onderscheiden. Het gaat hierbij om de Jacobakan van het slanke type die gedateerd kan worden in de periode 1375-1425.

Van steengoed met oppervlakte behandeling is slechts één scherfje aangetroffen. De scherf met een bruin gespikkelde engobe en grijs baksel is mogelijk toe te wijzen aan een product uit het Duitse Langerwehe.

Van roodbakkend aardewerk zijn twee scherven aangetroffen. De fragmenten zijn te klein om aan een bepaalde vorm te koppelen. Onder de vondsten ook nog een fragment van een vloertegel.

Het botmateriaal dat uit de mestkuil komt, heeft een totaal gewicht van 130,9 gram. Ruim de helft daarvan was afkomstig van rund, ongeveer een kwart van varken, ongeveer een vijfde was niet op soort determineerbaar.

Aangetroffen soorten: rund, varken, schaap/ geit, gans, kip en 'vis'.

Mestkuil (S19 en S20)

In de mestkuil zijn twee fragmenten aanwezig van een roodbakken kom op drie poten (r-kom-3). Het gaat om een type dat bekend is uit pottenbakkersafval van rond 1400 uit de Hogelanden in de Bemuurde Weerd.³⁵ Een zelfde kom met daarop een patroon van slibversiering is aangetroffen in een beerkelder op de locatie van de voormalige Kokpanden aan de Oudestraat in Kampen. Dit vondstcomplex wordt gedateerd in de periode 1375-1425.³⁶

Lijst Minimum Aantal Exemplaren (MAE)	
r-kom-3	1
Totaal	1

Tabel. 2. Lijst minimum aantal exemplaren van mestkuil S19 en S20.

Mestkuil (S66)

Uit deze mestkuil zijn drie scherven roodbakkend aardewerk en een scherf onbehandeld steengoed (s1) afkomstig. Datering zal op basis van het materiaal ergens aan het eind van de 14de en eerste helft van de 15de eeuw liggen.

Lijst Minimum Aantal Exemplaren (MAE)	
r-kom-3	1
r	3
Totaal	4

Tabel. 3. Lijst minimum aantal exemplaren van mestkuil S66.

Mestkuil (S53)

Uit deze mestkuil is een groot aantal kannen uit Siegburg afkomstig. Hieronder herkennen we het type S1-kan-8 dat veelal in de periode 1325-1375 voorkomt. Iets wat ook geldt voor de Jacobakan (s1-kan-15) en de kan van het type s1-kan-30. Opmerkelijk is ook een fragment van een trechterbeker.

Lijst Minimum Aantal Exemplaren (MAE)	
s1-kan-8	1
s1-kan-15	1
s1-kan-30	2
s1-kan	8
s1-tre	1
s2-kan	1
r-gra	2
Totaal	16

Tabel. 4. Lijst minimum aantal exemplaren van mestkuil S53.

Mestkuil (S69)

Een fraaie gespbroche is afkomstig uit een mestkuil en bestaat uit een tinnen beugel afgezet met vier kleine en twee wat grotere bloemvormen. Op de beugel zelf is nog een uitsparing aanwezig, waarop een naald bevestigd is geweest.

³⁵ Bruijn 1979, 84, afb. 41.

³⁶ Clevis 1989, 23-27, afb. 2.

Afb. 22. Voor en achterzijde gespbroche.

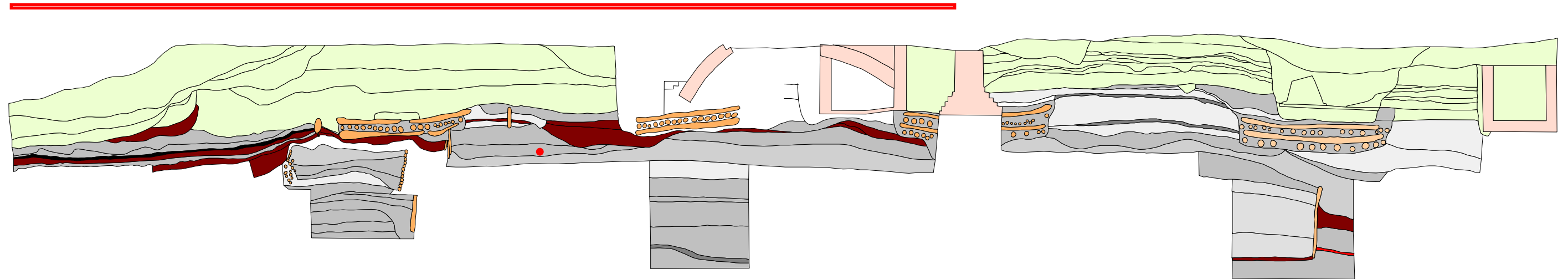
Humeuze kleilaag (S2000, vondstnr 1-0-72)

Uit deze laag is aardewerk verzameld dat gedateerd kan worden tussen 1300-1375. Het gaat om 16 scherven van onbehandeld steengoed (s1). Opvallend is dat het steengoed met orangerode bloes ontbreekt. Van het steengoed is het merendeel (14 scherven) afkomstig uit Siegburg. Onder deze producten vinden we een s1-kan-8 uit de periode 1300-1350. Twee scherven zijn mogelijk toe te schrijven aan het productiecentrum Brühl. Het gaat om een vrij dunne gele scherf en een fragment van een s1-kan-29. Producten uit Brühl en andere productiecentra als het bekende Siegburg zijn vooral gebruikt als opslag- en voorraadkannen.

Kenmerkend voor het baksel van dit steengoed is een zeer homogeen gesinterde scherf met talrijke kwartsinsluitels. Daarnaast komen blazen en holle ruimtes voor die ontstaan zijn door het verbranden van organisch materiaal. De kleur van de scherven kan variëren van grijs, geel tot bruin. Regelmatig wordt ook gebruik gemaakt van verschillende engobes en komen ook orangerode vlekken voor.³⁷ Deze orangerode vlekken, ook wel aangeduid onder de noemer gevlamd uiterlijk, zien we ook veel bij producten uit Siegburg uit de 15de eeuw. De datering van het Brühler steengoed uit Kampen ligt ergens in de 14de eeuw.

Opmerkelijk is een scherf van een roodbakken grape met oor en ribbel op de hals. De grape kan ingedeeld worden tot het type r-gra-6. Dit type lijkt rond 1375 voor het eerst voor te komen, maar loopt langer door. Het verdient aanbeveling om de grappen van dit type eens goed onder de loep te nemen om te kijken of er nog een onderverdeling te zien is, of dat het inderdaad om een type gaat met een lang looptijd.

³⁷ Roehmer 2001, 485.

Afb 24. Profieltekening met daarin een rode lijn van de locatie van de foto en met de rode stip de locatie van vondstnummer 72 aangegeven.

Afb. 25. Chinees porseleinen bord, 'hertenbord'. Schaal 1:4.

Afb. 26. Chinees porseleinen bord, 'Wanli bord' boven- en onderaanzicht (p-bor-). Schaal 1:4.

Afb. 27. Kraaikop zijkant en binnenzijde. Schaal 1:4.

Afb. 28. Chinees porseleinen kom zij- en bovenaanzicht. Schaal 1:4.

Beerkelder (S39)

De keramiek (H. Clevis en M. Klomp)

Chinees porselein

Binnen het Chinees porselein is duidelijk een vroege- en late component te onderscheiden. Tot de vroege component behoort een groep kraakporselein uit de periode 1590-1610/1615.

Een bord (p-bor-4) met op de spiegel twee herten in een landschap wordt gerekend tot de 'her-tenborden'. De voorstelling verwijst naar het geloof dat alleen herten in staat zijn de paddenstoel van de onsterfelijkheid te vinden. Iets wat wijst op het thema van 'een lang leven'. Dergelijke bord- den vonden gretig aftrek en zijn onder andere bekend uit vondstcomplexen in Nederland, Japan, Lissabon (Santos paleis), Istanbul (Topkapi en Sadberk Hanim museum) en Sulawesi.³⁸ Al deze bor- den die door Rinaldi tot het type border IIb worden gerekend, kunnen op basis van de huidige inzicht- en tussen 1590 en 1610/1615 worden gedateerd. De oude datering van Rinaldi tussen 1570 en 1600 is te vroeg.³⁹

Het bord uit Kampen is vrijwel identiek aan een exemplaar uit Sulawesi. De centrale decoratie is gelijk en ook de vlag met watervogels in een landschap komt goed overeen.

Een tweede type bord (p-bor-4) met op de spiegel een krekkel op tak of rots en op de vlag de ken-merkende panelen of perken met boeddhistische symbolen, kan gedateerd worden in de periode 1610-1630.⁴⁰ Onder de Boeddhistische symbolen zijn de perzikbloem, een chrysanthemum en de geluksymbolen (artemisiabladd, boekenrol en waterpot) te herkennen. Op de achterzijde van het bord zijn in lichtblauw brede panelen geschilderd en in de smalle panelen de lingzi. Dit type bord, in de literatuur vaak aangeduid als 'Wanli bord' wordt door Rinaldi onderverdeeld in verschillende typen. Het bord uit Kampen is van het type border VII-2.⁴¹ De voorstelling met de krekkel op tak of rots staat in de boeddhistische-taoïstische cultuur symbool voor het seizoen de lente en 'een lang leven'. Dit staat lijnrecht tegenover de betekenis in de Republiek waar de krekkel minder goede associaties oproept. De krekkel wordt hier gezien als symbool voor ongedierte. In de bekende versie 'Sinnepoppen' van Roemer Visscher uit 1614 wordt dit goed geïllustreerd. Naast dit complete bord zijn in de beerput fragmenten geborgen van een soortgelijk bord met op de vlag een versiering van panelen met Boeddhistische symbolen.

Uit de beerkelder komen verder twee kraaikoppen (p-kom-14) met op de buitenzijde een indeling in smalle en brede panelen met daarop een voorstelling met een bamboemotief en vogels met insecten. In de smalle panelen zijn linten afgebeeld. De binnenzijde is voorzien van smalle panelen met kraalhangars. De koppen kunnen gedateerd worden in de periode 1595-1620.⁴² Identieke koppen zijn aangetroffen in het wrak de Witte Leeuw (1613).⁴³ De naam kraaikoppen verwijst naar de voorstel-ling op de binnenzijde van een vogel op een rots. In de VOC lijsten worden dergelijke koppen ver-meld als 'cameelsoppen'.⁴⁴

Twee bredere kommen (p-kom-9) hebben als centrale voorstelling een vogel op rots. De binnen-wand is beschilderd met een enkele bloem in brede panelen en kralensnoeren in de smalle panelen. Op de buitenzijde zijn in de grote panelen vogels en bloemen weergegeven en in de smalle panelen kralenhangars.⁴⁵

Een ander type kom (p-kom-8) wordt in de literatuur omschreven als 'papegaaikop'. De kop is aan de buitenzijde voorzien van een vliegende- en een zittende watervogel en heeft centraal op de binnenzijde een vogel op rots.⁴⁶ Koppen met een dergelijke versiering worden gedateerd in de periode 1590-1620. Vergelijkingsexemplaren zijn vooral bekend uit het wrak De Witte Leeuw 1613 en vondstcomplexen uit Alkmaar.⁴⁷ Het is vooral dit type kop dat in Nederland door faiencebakkers veel werd geïmiteerd.⁴⁸

38 Ostkamp 2011, 13, afb. 16.

39 Ostkamp 2003, 18.

40 Ostkamp 2011, 20, afb. 26.

41 Rinaldi 1989.

42 Rinaldi 1989, 154, pl. 184.

43 Pijl-Ketel 1982, 121-127.

44 Viallé 2011, 46-49.

45 Viallé 2011, 47, fig. 4.

46 Zie Viallé 2011, 48, fig. 7 en 8.

47 Van Aken-Fehmers 2003, 76, afb. 10.

48 Ostkamp 2011, 22, afb. 11.

Afb. 29. Chinees porseleinen kom, 'papegaai' zij- en bovenaanzicht. Schaal 1:2.

Afb. 30. Chinees porseleinen schotel, *rouge de fer*. Schaal 1:2.

Rest verder nog een fragment van een kop met op de buitenzijde twee biezen op de standring en bodem. Op de onderzijde van de buitenwand zijn panelen zichtbaar. Op de binnenzijde is op de bodem een centrale voorstelling zichtbaar binnen een cirkel van twee biezen.

Een kleine kopje of 'pimpeltje' behoort tot het type p-kop-3. De versiering bestaat uit een band met geometrische motieven op het onderste deel van de wand. Pimpeltjes met een identieke versiering zijn bekend uit de scheepswrakken de Witte Leeuw (1613), de Bandax⁴⁹ (1615) en de Geünieerde Provinciën (1615).⁵⁰ Daarnaast komen ze in veel vondstcomplexen in Nederland uit de periode 1600-1625 voor.⁵¹

Uit een latere fase van de beerput is een groep Chinees porselein uit de Kangxi (1662-1722) en Qianlong (1736-1795) periode. Opvallend is een groep objecten met een bruin onderglazuur die gerekend kan worden tot het 'Batavia goed', genoemd naar de stad Batavia van waaruit veel handelswaar door de VOC werd verscheept. Dit houdt niet automatisch in dat alle handelswaar vanuit Batavia werd verhandeld, er waren ook nog andere handelscentra van waaruit de VOC werkte. De naam geeft echter wel aan dat dit soort producten in Nederland, maar ook in Zweden en zelfs Amerika erg geliefd was. Naast 'Batavia goed' werd dit soort voorwerpen ook aangeduid onder de noemer 'capucijner waar' of '*café-au-lait*'. Deze laatste groep wordt gekenmerkt door een lichtbruine kleur in plaats van een donkerbruin onderglazuur.

Uit de VOC lijsten komt naar voren dat het 'Batavia goed' in de eerste helft van de 18de eeuw al in substantiële hoeveelheden werd verhandeld. Hoewel het onderglazuur bruin al in de 17de eeuw in het Japanse Arita werd gemaakt, maar zelden werd geëxporteerd naar het westen, zien we de eerste producten rond 1690 verschijnen. In scheepswrakken als de Wanjiao No. 1 uit het eind van de 17de eeuw, de Vung Tau uit ca. 1690 en het Osterland Wrak uit 1697, komen de producten met een bruin onderglazuur incidenteel voor. In wrakken uit een latere periode zoals de Cà Mau (1723-1735), de Gotheborg (1745) en de Geldermalsen (1752) komen ze in grote getalen voor. Binnen de groep Batavia goed lijkt een chronologisch onderscheid zichtbaar te zijn van producten met een buitenzijde van onderglazuur bruin en producten met een buitenzijde van onderglazuur bruin met daarin uitsparingen. Verder lijken de vroegste producten een blauwwit beschildering te hebben, terwijl later ook een beschildering in rood en goud voorkomt.

Tot de vroegste exemplaren behoort een schotel met in blauwwit een landschappelijke voorstelling. Een identieke schotel is aangetroffen in het wrak de Cà Mau uit 1725. De voorstelling wordt daar beschreven als *Passing Boats Allover*.

Uit de beerput is een schotel afkomstig met aan de binnenzijde een beschildering van rood en

⁴⁹ Ostkamp 2011, 84.

⁵⁰ Gawronski, Jayasena en Veerkamp 2007, 32, afb. 41 en 42.

⁵¹ Bekend zijn bijvoorbeeld Zwolle (Eiland), Alkmaar, Beverwijk en Haarlem.

goud. De decoratie bestaat uit een servetrand en centrale florale motieven. Deze groep wordt in de literatuur ook wel aangeduid als *rouge de fer* en lijkt typerend voor de Kangxi periode (1662-1722). Een vergelijkbaar exemplaar dateert uit ca. 1720.⁵²

Een schotel (p-bor-6) heeft een bruin zeemkleurig onderglazuur met uitsparingen. Deze uitsparingen zijn in bovenglazuur beschilderd met *Famille Rose* kleuren: roze en groen en met rood en goud. Producten met een dergelijke versiering zijn vooral bekend uit de Yongzheng (1723-1735) en Qianlong (1736-1795) periode. In dezelfde stijl is ook een kop met een volledig bruine buitenzijde. Inwendig zijn in bovenglazuur rood en goud bloemetjes geschilderd. Op internet zijn vergelijkbare exemplaren te vinden uit ca. 1730.

Eveneens in bruin onderglazuur met uitsparingen is het fragment van een deksel. De uitsparingen zijn versierd met bloemen met kleuren uit het palet *Famille Verte*, rood en goud. De deksel hoort bij een grote kom waarin thee werd bewaard.

Van 'Batavia goed' is verder een randfragmentje van een kop met aan de binnenzijde een versiering in blauw, rood en goud. Het fragment is te klein om nader te specificeren.

Tot de groep Chinees Imari behoren fragmenten van een kop en schotel met een versiering in blauw, rood en goud. Een vrijwel compleet kopje of pimpeltje met een doorsnede van 4,8 cm en een hoogte van 3,0 cm heeft op de buitenzijde een versiering van waterbuffels in blauw en goud en bloemboeketten in blauw, rood en goud. Rest verder nog twee fragmenten van geplooid schotels met een kartelrand en een beschildering in rose, blauw, rood en goud.

Tot de groep in Nederland beschilderd Chinees porselein, ook wel bekend als 'Amsterdams Bont' kunnen we een kop en schotel rekenen met daarop in verschillende emaillekleuren en goud de voorstelling van de 'kersenplukker'. Deze voorstelling, die bestaat uit een man op een ladder, die kersen gooit naar een dame die in haar schort de kersen opvangt, behoort tot een van de populairste scènes in het zogenaamde *Chine de Commande*.⁵³ De voorstelling is ontleend aan een prent van de Fransman Pierre-Antoine Baudoin (1723-1769). Op basis van de voorstelling worden de kop en schotel gedateerd rond 1775.⁵⁴

Enkele fragmenten van een schoteltje van het type p-bor-9 horen bij een fragment kop met een lange lijn op de spiegel en servetwerk onder de rand dat we ook op het schoteltje tegenkomen. De kop is onderverdeeld in smalle panelen met daarin een enkele bloem. Vrijwel identieke exemplaren zijn bekend op diverse sites op internet met een datering rond 1720 en uit het wrak Cà Mau uit 1725.⁵⁵ Een interessante kop is zowel aan de binnen- als buitenzijde versierd met een draak. Ook deze kop kan geplaatst worden in de periode 1720-1740.⁵⁶

Afb. 31. Chinees porseleinen kop, 'kersenplukker'. Schaal 1:2.

Afb. 32. Chinees porseleinen kop met draakversiering. Schaal 1:2.

52 www.cleij-art.com.

53 Honey, 1944, pl. 139 en Goldsmith-Philips 1956, 142, pl. 60.

54 www.patergratiaorientalart.com.

55 www.defranselelie.com.

56 O.a. mondelinge mededeling Sebastiaan Ostkamp.

Afb. 33. *Creamware* schoteltje Schaal 1:2.

Afb. 34. *Creamware* kop. Schaal 1:2.

Afb. 35. *Creamware* kop. Schaal 1:2.

Afb. 36. *Creamware* kop. Schaal 1:2.

Creamware

Een belangrijke innovatie in de 18de eeuw was de productie van *creamware*. *Creamware* kan omschreven worden als een verfijnde aardewerksoort met een transparant of ivoorkleurig loodglazuur en een *cream-colored* baksel. Een belangrijk identificatiekenmerk is de aanwezigheid van een groene glans op de overgang naar de standring en op de randen van de opgebrachte versieringsmotieven. De groene glans wordt veroorzaakt door de aanwezigheid van ijzeroxiden in de klei en in het glazuur. In de ontwikkeling van het *creamware* zien we dan ook dat bij de latere producten de ijzeroxiden verwijderd zijn en dat het *creamware* op dat moment vaak een mindere gele kleur heeft. Bovengenoemde kleurverandering in relatie tot de datering van een voorwerp kan slechts gebruikt worden als een globaal middel om het vondstmateriaal van een datering te voorzien. Het is geen zaligmakende dateringsmethode, mede vanwege het feit dat op één voorwerp zelfs beide kleurschakeringen voor kunnen komen.⁵⁷ De introductie van *creamware* wordt in de literatuur vaak toegeschreven aan Josiah Wedgwood. Dit is echter onjuist, Wedgwood verbeterde het product rond 1760 en verkocht het onder andere aan de koningshuizen van Engeland en Rusland. Hij noemde het daarom *Queensware* of *Royal ware*.⁵⁸ Het *Queensware* was op dat moment het meest geperfectioneerde en elegantste *creamware* dat er bestond en is dus eigenlijk een eindproduct waarvan de ontwikkeling al decennia vóór 1760 heeft plaatsgevonden. Ontwikkelingen die mogelijk zijn gemaakt door het gebruik van witbakkende kleisoorten, de import van vuursteen, het bakken van zogenaamde biscuit producten en de aanwezigheid van vloeibare glazuren.

Barker legt in de vroege ontwikkeling van *creamware*, toen nog bekend onder de naam *cream coloured earthenware*, een verband met de pottenbakker Enoch Booth uit Tunstall.

Rond 1750 is het *creamware* bereikbaar voor consumenten in zowel binnen- als buitenland. Vanaf deze periode zien we ook producten in vondstcomplexen in Nederland opduiken. In eerste instantie is het materiaal voornamelijk door de middenklasse aangeschaft. Na het afnemen van de populariteit van het materiaal rond 1770 wordt het product ook voor andere groepen toegankelijk. Zo ver-

⁵⁷ Majewski en O'Brien 1987, 117.

⁵⁸ Noel Hume 1969, 125; Miller 1993, 17 en MACL 2003.

vangt het *creamware* in 1780 het *white salt-glazed stoneware* in het Britse leger en is het product in Engeland rond 1790 de goedkoopste aardewerksoort die beschikbaar is.⁵⁹ Het merendeel van de *creamware* producten is onversierd maar vaak wel in een mal gemaakt.

Uit historische bronnen zoals vormboeken en prijslijsten van de verschillende aardewerkproducenten, komt naar voren dat de tafelwaar na 1750 aanzienlijk toeneemt, niet alleen in aantallen maar ook in vormenspectrum.⁶⁰

Uit de prijslijsten en productcatalogi kan achterhaald worden welke vormen worden aangeboden. In de Whitehead catalogus uit 1798 komen bijvoorbeeld zes verschillende onversierde borden voor:

- 1) *T pattern*
- 2) *Concave*
- 3) *Royal edge*
- 4) *bath*
- 5) *Queens edge*
- 6) *Feather edge*

Ieder type bord is verkrijgbaar in drie verschillende formaten: *diner plates* (10 inch diameter), *super plates* (9 inc) en *twifflers of dessert plates* (6 tot 9 inch).⁶¹

De grote borden uit de beerput zijn allemaal van *creamware*. Een deel van deze borden (o.a. iw-bor-6) heeft als randversiering een *feather edge* (catnr. 87). Vier andere platte borden zijn van het type iw-bor-11 (catnr. 88). Van deze borden zijn verschillende formaten (catnr. 89) aangetroffen. Ook is op één van de borden (catnr. 90) een *Queens edge* randversiering aanwezig.

Twee diepe borden (iw-bor-5) worden gekenmerkt door een platte bodem.

Tot het *creamware* kunnen verder nog een fragment van een potje met horizontaal oor (catnr. 91) en een voet van een onbekend voorwerp worden gerekend.

Het merendeel van het *creamware* heeft onderdeel uitgemaakt van theeserviezen en bestaat uit koppen en schotels. In totaal kunnen vier schotels en een kop geïdentificeerd worden. De versiering van de producten bestaat uit een motief van bloemenranken dat geschilderd is in bovenglazuur rood, roze, bruin, groen en goud (afb. 33., catnrs. 86 en 95). De kleuren zijn vaak sterk aangetast door de omstandigheden in de beerkelder. Rood is het duidelijkst bewaard gebleven en is gebruikt voor de bloemblaadjes. Groen is gebruikt voor de stengels en de bladeren. In roze is een grote bloem geschilderd. Onder de rand loopt een filet in rood/bruin.

De kop wordt aan de binnenzijde gekenmerkt door een rood filet onder de rand. Op de bodem is in rood en groen een bloem afgebeeld. Al deze *creamware* voorwerpen zijn in Engeland vervaardigd. Dit geldt mogelijk niet voor zes grote *creamware* koppen en een schoteltje. Van de koppen zijn er vier uitgevoerd met een beschildering in bovenglazuur in meerdere kleuren. Het versieringsmotief is bij alle koppen verschillend. Ook nu is door de invloed van de omstandigheden in de beerkelder de scherf aangetast. De koppen zijn op basis van de afmeting mogelijk gebruikt voor het drinken van koffie en/of cacao. De grove versiering verschilt ook geheel van die van de uit fijne lijnen opgebouwde versiering van de theeserviezen. Mogelijk zijn deze zes koppen niet uit Engeland afkomstig, maar uit Delft. Van der Meulen en Smeele gaan in een artikel over 'roomcouleurd aardewerk' uitgebreid in op laat achttiende-eeuwse experimenten in Delft.⁶² Het gaat om experimenten met industriële klei waarvoor de betreffende gleibakkers aparte regels willen instellen die niet onder de faïence voorschriften vallen. In het artikel wordt een drietal koppen uit de collectie van de Stichting het Nederlandse Gebruiksvoorwerp afgebeeld.⁶³

Het karakter van de koppen komt overeen, evenals elementen uit de versiering van één van de koppen (afb. 34).

Of de koppen daadwerkelijk als Delfts bestempeld kunnen worden valt niet met zekerheid te zeggen. Hiervoor ontbreken voldoende vergelijkingsexemplaren en mineralogisch onderzoek naar de gebruikte klei.

De eerste kop (afb. 34., catnr. 96) heeft een breed donkergeel filet onder de rand met daarop bruine, elkaar kruisende lijnen die eindigen in een rode bloem onder het filet, van elkaar gescheiden door groene bogen met daartussen drie stippen in groen. De kop heeft een doorsnede van 9.8 cm.

Een tweede kop met een diameter van 9.2 cm heeft een blauw filet onder de rand met daaronder

59 Sussman 1978, 98; Miller 1991, 1.

60 Miller 1991.

61 Whitehead en Whitehead 1798.

62 Van der Meulen en Smeele 2004.

63 Van der Meulen en Smeele 2004, 10.

aaneengesloten boogjes in bruin met een blauwe stip. Op de buik van de kop zien we bloemen met stengels in bruin met blauw bladeren en bloemen (afb. 35., catnr. 97).

De versiering van een derde kop in geel, groen en bruin is moeilijk te beschrijven. Alle lijnen kronkelen door elkaar heen. De groene lijn is het eerst opgezet, gevolgd door geel en daarop een fijne, maar dik opgezette lijn in bruin.

Fragmenten van een vierde kop zijn beschilderd in onderglazuur blauw, en bovenglazuur groen en bruin. In een ovaal in bruin/paars is een versiering te zien in lichtblauw. Boven het ovaal is een uit de grond komende stengel geschilderd die aan weersijden in drie groene blaadjes uitloopt, met daartussen een bloem in blauw.

Van een vijfde kop is slechts één scherf bewaard gebleven waarop te zien is dat de kop in het midden een breed filet heeft met daarboven alternerende punten in groen en blauw.

Van een zesde exemplaar zijn een bodem en enkele wandscherven bewaard. Van de versiering is weinig overgebleven. Het oppervlak van de kop bestaat uit zeer fijne draairingen.

Rest verder nog fragmenten van een set bestaand uit een onversierd schoteltje met theekopje en een los schoteltje met een strobloemdecor in blauw.

Afb. 37. *Pearlware* kop en schotel. Schaal 1:2.

Afb. 38. *Pearlware* kop en schotel. Schaal 1:2.

Pearlware

De introductie van *pearlware* werd net als *creamware* toegeschreven aan Wedgwood. Wedgwood zou in 1779 de keramieksoort hebben ingevoerd onder de naam *pearl white*. Miller heeft overtuigend bewezen dat het *pearlware* al rond 1775 door pottenbakkers uit Staffordshire werd gemaakt, maar dan onder de naam *china glaze*.⁶⁴ Het product werd door velen beschouwd als een verbeterde versie van het *creamware*. Het baksel van het *china glaze* was ook identiek aan het *creamware*. Het belangrijkste verschil is de wittere kleur die veroorzaakt wordt door de toevoeging van kobalt aan het loodglazuur.

Josiah Wedgwood ontwikkelde het *china glaze* verder door en bracht het in 1779 op de markt. Hij zag in tegenstelling tot anderen het product niet als een verbetering van het *creamware* maar als een compleet nieuw product. Wedgwood vroeg geen patent aan voor het *pearl white*, mede vanwege het feit dat het productieproces niet verschilde van dat van *creamware*. Dit heeft ervoor gezorgd dat het product al direct na 1779 grootschalig werd afgezet. *Pearl white* verschilt van het *china glaze* wat de versiering betreft, de blauwe tint en het gebruikte vormenspectrum. *China glaze* was bedoeld als imitatie van het Chinees porselein, terwijl *pearl white* dat doel niet had. Beide soorten worden tegenwoordig onder de noemer *pearlware* geschaard. Producenten beweerden dat *pearlware* een harder baksel had dan *creamware*. Onderzoek heeft uitgewezen dat het baksel gelijk is en dat alleen de kleur van het glazuur afwijkt. Het *pearlware* kent zijn oorsprong in Staffordshire maar wordt door de mobiliteit van pottenbakkers, het gebruik van mallen, kleurstoffen en koperen etsplaten voor transfer printing al snel ook in andere delen van Engeland gemaakt. Vanaf het midden van de 19de eeuw wordt het in meerdere gebieden in Engeland en ook andere landen in Europa vervaardigd.⁶⁵

In Noord-Amerika is het *pearlware* de belangrijkste aardewerksoort in de periode 1780-1830.⁶⁶

In tegenstelling tot het *creamware* is *pearlware* vrijwel altijd gedecoreerd.

Onder het *pearlware* uit de beerkelder bevinden zich drie sets van kop en schotel met een gelijk versieringsmotief, behorende tot vier verschillende theeserviezen.

Een schoteltje en drie koppen hebben een parelrand in bruin onder de rand (catnrs. 84 en 93). Bij de kop is dit zowel in- als uitwendig, bij het schoteltje alleen inwendig. De koppen hebben op de bodem een bloemetje. Beide voorwerpen hebben een bloem- en bladmotief waarbij de bloemharten bestaan uit een cirkel van stippen rondom een centrumstip in de kleuren bruin of blauw. De takken bestaan uit een driepas of pijl.

Twee schoteltjes en een kop hebben tussen twee bruine filets een aaneengeregen bloem- en bladmotief in blauw, oranje, bruin en groen (catnrs. 83 en 92).

Op twee koppen en een schotel is onder de rand een dik bruin filet geschilderd (catnrs. 85 en 94).

Op de bodem van het kopje en op het centrum van het schoteltje staat een bloem en bladmotief, dat op de rest van het kopje en het schoteltje in een uitgebreidere versie geschilderd is. De bloemetjes zijn opgebouwd uit een blauw cirkeltje als hart, opgevuld met oranje, een aantal oranje stralen waartussen meerdere blauwe stralen geschilderd zijn.

Van een ander setje dat uit fragmenten van een kop en schotel bestaat is te weinig bewaard gebleven. Wel is nog net een bruine parelrand te zien.

Een in blauw beschilderd schoteltje heeft een dubbel filet onder de rand met daarbinnen boogjes, op de overgang van centrum naar rand en op het centrum een zestal vlakken met trosjes bessen (catnr. 82). Drie voorwerpen zijn voorzien van een transferprint. Een kop en schotel (catnr. 81) hebben een Chinees motief in blauw en een andere kop heeft zowel in- als uitwendig een motief dat gevormd wordt door een imitatie van Chinees symbolen in zwart (catnr. 98).

Blackware

Blackware is een keramieksoort die in vondstcomplexen uit de periode 1760-1780 regelmatig voorkomt. De nadruk lijkt vooral te liggen op de periode 1760-1770. In fase 1 van de zogenaamde Greatbatch site beschreven door Barker is het naast *creamware* de meest voorkomende keramieksoort. Ook in andere sites uit de periode 1755-1760 in Fenton en Hanley behoort *blackware* tot de meest voorkomende soort.⁶⁷

⁶⁴ Miller 1991, 17.

⁶⁵ Barker en Majewski 2006, 215.

⁶⁶ Sussman 1978,98; Miller en Hunter 2001, 1.

⁶⁷ Barker 1990, 272.

Afb. 39. Rood industrieel deksel. Schaal 1:2.

Afb. 41. *White salt-glazed stoneware* kop. Schaal 1:2.

Afb. 40. *White salt-glazed stoneware* theepot. Schaal 1:2.

Afb. 42. Majolica bord. Schaal 1:4.

Afb. 43. merkteken achterzijde bord.

Afb. 44. Majolica bord. Schaal 1:4.

Afb. 45. Majolica bord. Schaal 1:4.

De vormen in *blackware* hebben vooral te maken met de consumptie van koffie en thee. Het gaat om thee- en koffiepotten, kommen, suikerpotjes, theekommen, schotels, koppen en melkkannetjes. Uit de beerkelder komen twee kommen en een fragment van een theepot van *blackware*. Een van de kommen was van het type iz-kom-2 (catnr. 99).

Rood industrieel aardewerk

Rood industrieel aardewerk is een van de eerste soorten verfijnd aardewerk dat vervaardigd is door de pottenbakkers in Staffordshire. Het vormenspectrum bestaat hoofdzakelijk uit producten die te maken hebben met koffie en thee. De eerste producten worden rond 1725 gemaakt. In de literatuur wordt dit type aardewerk nog al eens omschreven als Astbury-type ware naar de uit Sheldon afkomstige pottenbakker John Astbury. Uit later onderzoek is gebleken dat dit type aardewerk wijd verspreid was en door veel pottenbakkers uit Staffordshire werd gemaakt. Het vormenspectrum maakt een datering van het rood industrieel aardewerk mogelijk tussen 1725-1745.⁶⁸ De versiering bestaat doorgaans uit groeven en lijnen of appliques in geel slib.

Van industrieel rood is een fragment van een deksel (ir-dek-2) bewaard gebleven met op de rand een geel streepje, onder loodglazuur. Een tweede fragment van een deksel is ongeglazuurd.

White salt-glazed stoneware

De eerste belangrijke innovatie in de keramiek industrie is de vervaardiging van *white salt-glazed stoneware*. Het *white salt-glazed stoneware* wordt voor het eerst geproduceerd kort vóór 1720 en verovert in een snel tempo de markt.⁶⁹ In Noord-Amerika wordt al in 1724 geadverteerd met de verkoop van dit materiaal.⁷⁰ Barker spreekt zelfs van een '*Ceramic revolution*' in Noord-Staffordshire. Katalysator voor deze revolutie was de introductie van koffie en thee.⁷¹ De nieuwe dranken vereisten een nieuw vormenspectrum voor het schenken en consumeren. Dit wordt duidelijk aan de hand van een aantal vondstcomplexen met productieafval uit Noord-Staffordshire uit de periode 1720-1745. In deze vondstcomplexen valt op dat de hoofdcomponent bestaat uit producten die met thee en koffie te maken hebben. Te denken valt aan theepotten, theekommen, melkkannetjes, suikerpotjes, sauskommen, koffiepotten, koffiekoppen etc. Een kleine groep bestaat uit tafelwaar voor het gebruik van mosterd, zout en schaalpjes waarvan de functie onbekend is. Na 1750 is een verschuiving in de vondstcomplexen te zien. Het tafelgoed wordt dominant en er verschijnen steeds meer borden, schalen, sauskommen, terrines etc. Al deze producten zijn in mallen geproduceerd. In het *white salt-glazed stoneware* komen veel producten voor die gekenmerkt worden door een reliëfversiering. Bekende motieven zijn onder andere het *barleycorn*- het *dot*, *diaper and basket*- en het *bead and reel* motief.

Uit de beerkelder komen twee voorwerpen. Een kopje en een theepotje waarvan de tuit ontbreekt (afb. 40, 41; catnrs 89, 90). Beide moeten in de eerste helft van de 18de eeuw gedateerd worden.

Majolica

Twee vroege majolica borden (m-bor-5) met een rood baksel zijn waarschijnlijk onderdeel van een setje van drie borden. Het ene bord heeft een naar links kijkende vogel tussen fruittakken, het andere bord twee vogels. De afbeelding op dit laatste bord is bijna niet meer te zien. Het derde bord ontbreekt. De twee borden dateren uit de periode rond 1600 (afb. 42, 43., catnrs. 37, 38).

Op de spiegel van een ander bord (m-bor-3) is een Chinees persoon afgebeeld met Chinese motieven en op de vlag stilistisch werk (afb. 44). Een ander bord van dit zelfde type heeft een huis in een landschap op de spiegel en stilistisch werk op de vlag. Een bord (m-bor-12) heeft op de spiegel een rad met spaken binnen twee concentrische cirkels en daarbuiten uitwaaiierende strepen in paars (afb. 45). Het motief staat symbool voor regeneratie of wedergeboorte. Een fragment van een vierde bord heeft op de spiegel een rozet in paars. Deze vier borden dateren uit het midden of de tweede helft van de 18de eeuw. Een aantal scherven van vijf andere borden is niet aan een type toe te schrijven. Leuke vondst is verder een speelschijfje dat van een scherv van een majolicabord is gemaakt.

68 Barker & Halfpenny 1990, 23.

69 Barker 1990, 14.

70 Noel Hume 1970, 248.

71 Barker 1999.

Afb. 46. Faience boterpot Schaal 1:4.

Afb. 47. Faience kan. Schaal 1:2.

Afb. 48. Faience kop boven- en zijaanzicht. Schaal 1:2. Rechts kop uit Allerhof, Hattem.

Afb. 49. Faience bord met spreuk opschrift. Schaal 1:3.

Afb. 50. Faience bord met spreuk opschrift. Schaal 1:4.

Afb. 51. Faience bord met rechts vergelijkbaar exemplaar uit de Allerhof, Hattem, Schaal 1:4.

Faience

Binnen het faience bestaat het grootste gedeelte uit borden. Daarnaast zijn er koppen kommen, zalfpotten, een ploischotel, een kan, een zoutschaaltje en een boterpot (f-pot-1) met twee oren en bijbehorend deksel aangetroffen (afb. 46., catnr. 57).⁷² Boterpotten worden gerekend tot de zeldzame vormen. Uit de literatuur zijn boterpotten uit Friesland bekend met schepen die geschilderd zijn door Sybren Taekes uit Bolsward (ca. 1775). Dit is herkenbaar door de manier waarop de schepen op weerskanten van de boterpot geschilderd zijn.⁷³ Daarnaast zijn ook uit Delft boterpotten bekend. De boterpot uit de beerkelder in Kampen is mogelijk uit Delft afkomstig.

Een tweede bijzonder voorwerp is een zoutschaaltje (f-bor-32). De vorm doet denken aan een bord, maar op basis van de afmetingen (doorsnede 12 cm, hoogte 1,8 cm) is duidelijk dat de functie een zoutschaaltje moet zijn. De beschildering bestaat uit bloemen in geel en blauw (catnr. 56).

Bijzonder is verder een complete kan (f-kan-13). Het gaat om een kleine kan met een vlakke bodem en een cilindrisch lichaam met een sterke overgang van de schouder naar de hals. De hals loopt uit in de rand met een brede manchet met schenklip. In het oor is primair een gat aangebracht voor de bevestiging van een tinnen deksel. De scherf is evenals het glazuur vaalwit van kleur (afb. 47., catnr. 58). De vorm doet niet Nederlands of Italiaans aan. De mogelijkheid bestaat dat het een product is uit het Duitse Hanau waar in 1661 Delfts plateelbakkers faience zijn gaan produceren.

Op drie faience koppen zijn paarden met lange staarten afgebeeld aan weerskanten van een boom. De beschildering is in blauw. Inwendig hebben de koppen onder de rand servetwerk en op de bodem een pijl (afb. 48., catnr. 60). Twee andere koppen hebben vier brede panelen met bloemen en vier smalle panelen met servetwerk. Onder de rand zien we servetwerk in blauw met een bovenglazuur beschildering in goud. Ook van deze koppen is de beschildering in blauw. Hoewel de motieven niet hetzelfde zijn, doen deze koppen denken aan het serviesgoed dat gevonden is bij opgravingen op de Allerhof in Hattem.⁷⁴ Ook hier staat op één van de koppen op de bodem een blauwe pijl. De datering van het Hattemse vondstcomplex ligt tussen 1720 en 1770. Een zesde kop heeft zowel uitwendig, als op de bodem een bloem- en bladmotief in blauw.

Twee kommen zijn van het type f-kom-1 en één wit exemplaar is van het type f-kom-9. Van de beschilderde exemplaren heeft één exemplaar een tak in blauw op de bodem. Dan zijn er fragmenten van vijf zalfpotten en twee complete exemplaren van het type f-zal-3 en een fragment van een ploischotel. Fragmenten van drie voorwerpen zijn niet identificeerbaar. Een speelschijfje is van een wit bord geweest.

Fragmenten van tien borden hebben een polychrome beschildering, die ook wel 'boerendelfts' wordt genoemd. Hiervan hebben vier stuks een beschildering in mangaan en de overige borden zijn uitsluitend beschilderd in blauw met andere kleuren.

Drie polychrome borden hebben een spreuk. Bij één bord is dit 'VEEL TE SPREEKEN ONDEKT GEBREEKEN' in paars met fantasiedecor in blauw, geel, groen, bruin en rood (afb. 49., catnr. 44).

De andere twee spreukborden hebben een bloem- en bladmotief op de rand in blauw, groen en bruinrood en een spreuk in paars. De spreuk is incompleet, maar te reconstrueren: DAAR IS NIET BEETER IN DEN TROUW ALS LIEFDE TUSSCHEN MAN EN VROUW (afb. 50., catnr. 44). Deze spreuken zijn niet terug te vinden in de gepubliceerde lijst van spreuken uit Makkum en Harlingen. Dit kan te wijten zijn aan het feit dat we hier te maken hebben met 18de-eeuwse borden en de spreuken uit Makkum en Harlingen op 19de-eeuwse borden terug gevonden zijn.

⁷² Tichelaar en ten Hoeve 2001, 153.

⁷³ Tichelaar en ten Hoeve 2001, 152 en 160-161.

⁷⁴ Klomp 2007, 49-51.

Afb. 52. Steengoed schrijfstel. Schaal 1:2.

Afb. 53. Steengoed kan met rozetten. Schaal 1:4.

Afb. 54. Steengoed trechterbeker. Schaal 1:4.

In groen, paars en geel is een vogel op schommel afgebeeld tegen een achtergrond van een gesponst bladerdak van bomen in groen (f-bor-7). Op een ander bord van hetzelfde type zien we een bloem- en bladmotief. Een motief dat ook op een bord van het type f-bor-6 voorkomt. De met paars beschilderde borden zijn alle van het type f-bor-5. Een exemplaar heeft een rand met boogjes en in het centrum een bloem.⁷⁵ Een ander compleet bord heeft op de rand een cirkel en in het centrum een rozet of wentelend rad. Zowel bij de havezate Werkeren⁷⁶ als in Hattem⁷⁷ zijn identieke versieringen op dergelijke borden teruggevonden (afb. 51).

Een fragment van een bord (f-bor-2) met waarschijnlijk een Bijbels motief heeft parallellen die uit Enkhuizen en Deventer afkomstig zijn.⁷⁸ Dit type bord is in de 17de eeuw te dateren. Een ander f-bor-2 bord heeft bloem- en bladwerk op de rand en een vaas met bloemen op de spiegel. Een soortgelijk bord is in Deventer gevonden.⁷⁹ Een f-bor-10 bord heeft een tafel met bloemen in het centrum en een Wanli decor op de rand met afwisselend symbolen en een 'zonnebloem'. Een f-bor-6 heeft op de rand servetwerk afgewisseld met een boekenrol en op het centrum een bloem. Een drietal borden (f-bor-7) zijn nog het vermelden waard. Een exemplaar heeft een bloem- en bladmotief op de vlag. Op de spiegel staan twee kraanvogels afgebeeld. Dit kraanvogelmotief komen we ook op een bord uit Hattem tegen.⁸⁰ Een tweede exemplaar toont een Chinees individu met parasol en Chinese vrouwen in een landschap op de rand. Dan is er nog een vrijwel compleet diep bordje (f-bor-16) en een fragment van een identiek exemplaar met een spaakwiel van lange strepen met korte dwarsstrepen.

Steengoed

Het meest bijzondere voorwerp is een schrijfstel uit het Duitse Westerwald (afb. 52). Het schrijfstelletje is vrijwel compleet, maar moet gezien de uitvoering duidelijk een misbaksel zijn geweest. Het bestaat voor de ene helft uit een gesloten houder voor een inktpotje en een zandstrooier. De andere helft is open. De grondplaat is rechthoekig met daarop het opgaande werk in de vorm van een lange, gesloten ovaal. Op de gesloten ovaal zijn vier noppen aangebracht als versiering. Drie onversierde noppen zijn als pootjes aan de onderzijde aangebracht; twee op de hoeken van het lange ovaal en één in het midden van de voorzijde onder het open gedeelte. Aan de onderzijde bevinden zich ook vier kleine ronde gaatjes op willekeurige plekken. De functie van deze gaatjes is niet duidelijk.

Blauwe stippen zijn binnen ingekraste cirkels aangebracht op de bovenplaat van het gesloten gedeelte. Op de opstaande wanden daarvan zijn elkaar overlappende gekraste cirkels gemaakt; de niet overlappende delen zijn blauw ingekleurd. De rand van de bovenplaat is afgezet met een blauwe band. Op het rechthoekig gedeelte zijn de opstaande zijden aan de bovenkant voorzien van blauwe streepjes. De onderplaat steekt bijna overal iets uit en op dat uitstekende deel is ook versiering in blauw geschilderd. Het voorwerp heeft een donkerblauwe beschildering en het lijkt alsof het in de oven op een plek heeft gestaan waar nauwelijks zoutglazuur kon neerslaan. De bodemplaat is in de oven krom getrokken waardoor het bovenwerk deels heeft los gelaten. De twee cilindervormige vaatjes zijn bedoeld voor de inkt en voor zand. Het inktpotje is compleet en van de zandstrooier ontbreekt een deel van de rand.⁸¹ Dit soort voorwerpen kom je vrijwel alleen tegen in museale collecties of particuliere verzamelingen. Het zijn dan ook topstukken die uitsluitend in een elitecontext gevonden worden.

Een trechterbeker uit het Duitse Westerwald is eveneens in de beerkelder terecht gekomen. Het is een slank exemplaar waarvan de voet dezelfde vorm heeft als de trechter. Op het middengedeelte staan verticale panelen met kerfsnee, afgewisseld met smalle blauwe panelen die omlijst worden door koorden. Dit exemplaar dateert uit het midden of de tweede helft van de 17de eeuw (afb. 54).⁸² Een grote vrijwel complete kan van het type s2-kan-5 met rozetten als appliques is teruggevonden (afb. 53) en van een tweede kan is een scherp met een deel van een wapen terug gevonden met de

⁷⁵ Bartels 1999, 801 nr 975. Hij dateert dit exemplaar van 1750-1775.

⁷⁶ Clevis 2006, 29 nr 51.

⁷⁷ Klomp 2007, 47 nr 28.

⁷⁸ Enkh EBF 500; Clevis en Kottman 1989, 118 nr 11-135.

⁷⁹ Clevis 1989, 120 nr 11-151.

⁸⁰ Klomp 2007, 47 nr 23.

⁸¹ Reineking von Bock 1986, 403 afb 724. Deze afbeelding lijkt het meest op het Kamper exemplaar en wordt in de 18de eeuw gedateerd.

⁸² Reineking von Bock, 1986, 293 afb. 411. Deze afbeelding lijkt op het Kamper exemplaar.

gekroonde letters GR. Dit slaat op Gregorius Rex (King George I) die regeerde van 1714-1727. Een zogenaamde Humpe waaruit bier gedronken werd is archeologisch niet compleet. Resten er nog wat scherven van enkele potten, kannen of bekers van Westerwald makelij die niet aan een type toe te schrijven zijn.

Onder het steengoed met oppervlaktebehandeling (s2) bevinden zich verder enkele scherven van producten uit Raeren. Een zalfpotje (s2-zal-5) is niet aan een productiecentrum te koppelen. Uit Siegburg komt een scherf van een drinkschaaltje (s1-dri-3) en een bijna complete beker (s2-bek-6) die voorzien is van zoutglazuur. De meeste scherven uit Siegburg zijn mogelijk opspit uit oudere lagen of kuilen die onder de beerkelder aanwezig waren.

Afb. 55. Witbakkend aardewerk vergiet. Schaal 1:4.

Witbakkend

Tot de groep witbakkend aardewerk behoren een vergiet (w-ver-2), een deksel (w-dek-13) met twee verticaal geplaatste oren en een verdiept middendeel, een steelkom (w-stk-8, een grote kop (w-kop-39), een kleine kop (w-kop-3) en drie grappen (w-gra-9, 20 en 31). Het type w-gra-20 heeft een platte bodem met drie kleine pootjes. Het materiaal is globaal te dateren in de 18de eeuw. Van een zogenaamd Weser bordje uit de periode 1570-1630 is slechts een scherf bewaard.

Roodbakkend

Onder het roodbakkend aardewerk bevinden zich vier koppen van het type r-kop-2 (catnr. 20) en één exemplaar van het type r-kop-1 met een wit gesponste buitenzijde. Dit fenomeen is eerder in Kampen, maar ook in Zwolle waargenomen.⁸³ Waarschijnlijk gaat het hier om een regionaal product. Een fragment van een andere kop heeft een slibversiering in marmertechniek.

Onder de steelkommen herkennen we twee exemplaren; r-stk-5 en r-stk-2 (catnrs. 23 en 22).

Grapen zijn er in veel variaties: twee grote, lage grappen van het type r-gra-91 (catnr. 18), twee van het type r-gra-52 (catnr. 16) en drie van het type r-gra-30 (catnrs. 13-15). Hiervan is één exemplaar versierd met kruisjes in gele slib, één met ringeloren en één met verschillende symbolen. Van deze grappen ligt de knik beneden het midden. Een deel van de grappen van het type r-gra-30 is mogelijk als Fries te bestempelen. Verder valt nog een andere r-gra-30 en een r-gra-113 te herkennen.

Twee grappen vallen uit de toon: het betreft grappen van het type r-gra-27 met een platte bodem met pootjes en een holle steel. Deze grappen uit het gebied van de Nederijin behoren tot de zogenaamde imitatie Frankfurter Ware.

Twee fragmenten met een afwijkend baksel, maar wel de kenmerkende zwarte streep tussen rand en schouder behoren tot de groep Frankfurter Ware.

Een pispot van het type r-pis-16 lijkt qua versiering op de r-gra-30: een dubbele rij gele slibboogjes. We tellen verder nog een komfoor en een voorwerp van Fries vlekkengoed.

De borden zijn heel groot, hebben een brede vlag en lobvoeten (r-bor-50) en zijn afkomstig uit Bergen op Zoom (catnr. 29). Twee exemplaren hebben slibboogjes. Verder is er een r-bor-3 (mogelijk Fries) en een r-bor-60 (mogelijk Bergen op Zoom) met een doorsnede van 40 cm. Vijf fragmenten zijn afkomstig van Nederrijinse bordjes. Een bord (r-bor-18) met een slibversiering op de rand is compleet (catnr. 8).

Twee kannen zijn van het type r-kan-8. Een daarvan heeft een zeer sterk afgesleten bodem en slibversiering. Enkele potfragmenten zijn van een groot model (r-pot-2), de r-pot-59 en de r-pot-34.

⁸³ De eerste maal bij Clevis en Smit 1990, 47.

Verder bevinden zich in de beerkelder nog fragmenten van twee aspotten, een bloempot, een deksel (r-dek-27), een geglazuurde test (r-tes-12), een ongeglaazuurde test, een vogeldrinkbakje (r-vog-2), een miniatuur lekschaal, twee olielampjes en twee complete zalfpotjes. Ook is er een r-kom-6 met inwendig een witte sliblaag. De herkomst is onbekend. Uit het westen van Duitsland komt een dw-kom-1 met een rode ijzerengobe op de buitenzijde. Een r-bek-20 is waarschijnlijk ook uit Duitsland afkomstig (afb. 56, catnr. 6). De beker is geheel bedekt met een bruin ijzerengobe en loodglazuur en lijkt op een zogenaamde '*Bienentopf*'. Uit het Werragebied komt een kom (wa-kom-1) met twee oren met in slibkras een afbeelding van de heilige Petrus met grote sleutel. Deze kom duidt evenals andere voorwerpen op een begindatering van dit complex in het eerste kwart van de 17de eeuw (catnr. 28).

Tegels

Er zijn verschillende soorten tegels gevonden in de inhoud van de beerkelder. De vroegste tegels uit de periode 1630-1660 zijn beschilderd in polychroom met als hoekornament de ossenkop. De tegels zijn door de beer aangetast, waardoor de afbeelding moeilijk te onderscheiden is. Herkenbaar zijn tegels met een kievitstulp, een tegel met een enkele tulp en een tegel met een anjer.

De groep latere tegels hebben als hoekmotief een spinnenkop. Als centrale voorstelling zijn vooral kinderspelen aanwezig. Herkenbaar zijn het maken van muziek, stokpaardje, vlieger aan een touwtje, polsstok, tollen, molentje en vechten/stoeien. Deze tegels kunnen gedateerd worden in de periode 1700-1750. Nog jonger zijn enkele fragmenten van tegels met een geometrische versiering in paars en tegels met een schildpadmotief uit de periode 1750-1850.

Afb. 56. Roodbakkend aardewerk beker. Schaal 1:2.

Afb. 57. Tegel met kind met tol. Schaal 1:2.

Afb. 58. Vensterglas. Schaal 1:1.

Afb. 59. Vensterglas. Schaal 1:1.

Afb. 60. Kelkglas. Schaal 1:2.

Afb. 61. Bekerfragment. Schaal 1:2.

Afb. 62. Roemer. Schaal 1:3.

Afb. 63. Pasglas. Schaal 1:3.

Glas (H. Clevis)

Vensterglas

Onder het glas dat door het zeven zeer nauwkeurig is ingezameld bevindt zich een grote hoeveelheid vensterglas. Dit vensterglas is waarschijnlijk op de locatie gesneden, getuige de smalle, onbruikbare strookjes met een zelfkant. Het glas is gemaakt volgens de slingermethode waarbij een grote ronde schijf ontstond en de buismethode waarbij de glasbuis opengeknijpt werd en plat gedrukt. Van beide methoden hebben we zelfkanten. Een drietal fragmenten zijn beschilderd geweest. Ook zijn er fragmenten van rond- of ruitglas die voor versiering van glas-in-lood gebruikt zijn.

Tazza

Van een onversierde tazza is alleen de cuppa gevonden. We hebben echter ook een complete stam met brede voet met omgeslagen rand die bij deze tazza zou kunnen horen.

Kelkglazen

Van het type gl-kel-2, het meest eenvoudige kelkglas met stam zonder franje, tellen we drie exemplaren. Er is één gl-kel-28 met een holle nodus en stam (afb. 60) en één gl-kel-38 met een holle driedubbele nodus en stam. Fragmenten van drie andere kelkglazen kunnen niet aan een type toegeschreven worden; één exemplaar heeft een getordeerde stam en één exemplaar heeft een mondrand die in- en uitwendig van bladgoud voorzien is.

Bekers

Er zijn fragmenten van blanke en lichtgroene bekers die niet aan een type toe te schrijven zijn. Fragmenten van twee bekers op blauwe braamnop pootjes hebben verticale ribbels. Ze horen tot het type gl-bek-59b (catnr. 107) en het type gl-bek-15 (tranenbeker, catnr. 104) en zijn te dateren tussen 1650 en 1725. Een beker van het type gl-bek-25b (afb. 61, catnr. 103) is gemaakt van Boheems glas en gegraveerd en beschilderd in polychrome kleuren (wit, geel, rood en blauw). Een deel van een ruiter te paard is te zien, evenals een stukje tekst '...ICH GEW....' Een gl-bek-6b (catnr. 100) is archeologische compleet. De versiering bestaat uit acht panelen en onder de rand gegraveerd serfnetwerk. Van het type gl-bek-15 zijn enkele fragmenten en van het type gl-bek-20, een vetro á fili glas, is slechts één scherp geborgen.

Tot het type gl-bek-36 behoort een lage kometenbeker op drie blauwe braamnop pootjes.

Roemers

Verder bevindt zich in de beerkelder een vijftal roemers van het type gl-roe-5 (afb. 62, catnrs. 112-113), drie van het type gl-roe-6, een van het type gl-roe-1 met lage cuppa en zes die niet tot een type te herleiden zijn. Een daarvan heeft echter een hele brede en lage cuppa.

Pasglas

Van een pasglas (gl-sta-2) is een groot deel bewaard gebleven (afb. 63, catnr. 111)). Het is echter niet archeologisch compleet. Het glas is mosgroen en de stam staat iets excentrisch op de grote voet met omgeslagen rand. Blauwe glasdraden geven de passen aan. Er zijn twee delen waar de glasdraden erg dicht op elkaar liggen. De wand is achtkantig.

Afb. 64. IJsglas met detail opnamen van de drie leeuwenkoppen. Schaal 1:1.

Ijsglas

Het meest opvallende glas is een ijsglas (afb. 64, catnr 101). Bijzonder zijn de afmetingen en de versiering. Het glas is 20,6 cm hoog en heeft een randdiameter van 13,2 cm. Het heeft als versiering drie vergulde leeuwenkoppen. Twee daarvan zijn gelijk qua grootte, de derde is wat kleiner. Onder de mondrand is eveneens bladgoud aangebracht. Slechts enkele van dit soort glazen zijn in een museale collectie bewaard gebleven. Uit archeologische context komen glazen met leeuwenmaskers sporadisch voor. Het in Alkmaar opgegraven exemplaar is absoluut het grootste ijsglas van Nederland, een inhoud van zeven liter, een hoogte van maar liefst 36 cm, leeuwenkoppen afgewisseld met ronde noppen en voorzien van goudfolie, evenals de mondrand.⁸⁴ Volgens Hulst is dit glas gemaakt in het Amsterdamse glashuis 'De twee rozen' aan de Keizersgracht, tussen 1621 en 1657.⁸⁵ Over de sociale context van dit soort glazen zegt hij: "Ze worden gevonden in beerputten die gebruikt werden door mensen die tot de sociale bovenklasse uit de late zestiende en eerste helft van de zeventiende eeuw worden gerekend..... De combinatie met andere bijzondere glazen in deze beerputten, maar ook Chinees porselein en ander importaadewerk wijst erop dat we hier te maken hebben met het afval van zeer welgestelde lieden."⁸⁶ De grote vraag is natuurlijk of het Zwolse ijsglas in Amsterdam gemaakt is. Op basis van detailfoto's van de leeuwenkoppen kon Gawronski melden dat deze ijsglasbeker ook afkomstig is van het Amsterdamse glashuis 'De twee rozen'.⁸⁷

⁸⁴ Roedema 2004, 58.

⁸⁵ Hulst, 2013, 33.

⁸⁶ Hulst 2013, 35-36.

⁸⁷ J. Gawronski, melding d.d. 8 april 2016.

Flessen

Flessen zijn slechts in kleine aantallen teruggevonden. De oudste flesvorm is van het type gl-fle-34 (afb. 65, catnr 107). Hij is helaas niet archeologisch compleet. De wand van deze fles is zeer dun; hij is licht ovaal van vorm, eigenlijk wat afgeplat. De bodem is licht opgestoken zodat hij een standvlak heeft. De mondrand is omgeslagen. Deze fles kan in de vroegste fase van de beerkelder gedateerd worden, maar eventueel nog in de 16de eeuw. Een andere niet veel voorkomende vorm bestaat uit een gl-fle-36 met een gekruist ribbelpatroon vanaf het pontilmerk naar boven (catnr. 108). Ook is er een zeskantige gl-fle-117 met korte hals zonder loden afsluiting maar een glasdraad als mondrand. Helaas is dit exemplaar ook niet compleet. Wel archeologisch compleet is één van de drie gl-fle-7 met een tinnen Schroefdoop (afb. 66, catnr. 106). Eén exemplaar heeft een wijde mond. Tot slot is er een compleet bouw flesje bewaard van het type gl-fle-11 met een hoogte van slechts 4,5 cm.

Afb 65. Fles. Schaal 1:3.

Afb. 66. Fles. Schaal 1:3.

Leer (N. van der Meer)

Uit de beerkelder komen veel fragmenten van schoenen. Er is slechts één compleet exemplaar bewaard gebleven. Het gaat om een muil (type Goubitz 105) met een naar de vorm gesneden compleet houten voetbed met bovenleer uit één stuk, vastgezet met spijkertjes. Het bovenleer is sterk afgesleten. Een 17de-eeuwse schoen met hak (type Goubitz 130) heeft een hielkwartier met gat voor de veter en is afgewerkt met een sierplooï (afb. 69). Het exemplaar is incompleet, maar er kon wel een reconstructietekening van gemaakt worden.

Een tweede schoen met houten hak is helemaal bekleed met leer; de sluiting zit op de wreef en heeft bestaan uit een gesp of veter. Alleen de hak, binnen-, tussen- en buitenzool zijn gevonden. Het schoentype kan Goubitz 130 of 135 zijn. Datzelfde geldt voor een heel grote tong die eveneens van het type Goubitz 130 kan zijn. Verder zijn er hielkwartieren, neuzen, binnen- en buitenzolen gevonden en stukken bovenleer, merendeels van het type 130.

De datering van de gevonden fragmenten betreft de 17de- of 18de eeuw. Eén fragment is onderdeel van een riem geweest.

Afb. 67. Schoen (Goubitz 105). Schaal 1:2.

Afb. 68. Schoen (Goubitz 130). Schaal 1:2.

Afb. 69. Hielkwartier met vetergat. Schaal 1:2.

Afb. 70. Fragment van textiel met florale motieven (V-82) (bewerkte foto, naar: Rast-Eicher 2016).

Afb. 71. Fragment van textiel, met florale motieven (bewerkte foto; naar: Rast-Eicher 2016).

Afb. 72. Een groot fragment textiel, mogelijk van een mouw. (foto bewerkt; naar: Rast-Eicher 2016).

Textiel (S. van Zanten)

In de beerput zijn diverse textielfondsten geborgen. Deze zijn door Rast-Eicher nader onderzocht. De gegevens zijn in het Engels verwerkt en zullen apart gepresenteerd worden in een textielrapport. Hieronder volgt een korte samenvatting van het rapport en de vondsten.

De gebruikte grondstoffen voor het textiel zijn enkel wol en zijde. Er zijn geen plantaardige vezels aangetroffen. Dit kan te wijten zijn aan de zuurgraad van de bodem of doordat textiel van plantaardige vezels vooral werd hergebruikt voor de papier productie. Drie textielfragmenten zijn gecontroleerd op de kwaliteit van de wol. De fragmenten werden geanalyseerd met de SEM methode (*scanning electron microscope*). Daaruit bleek dat de fragmenten van zeer fijne kwaliteit waren.

Er zijn in totaal elf fijne smalle stukken zijde aangetroffen die met drie verschillende technieken zijn vervaardigd:

1. gevlochten (1 fragment)

De smalle band van zijde (tex 17) is gevlochten uit 21 elementen als een platte vlecht.

2. Op een tablet of kaart gevlochten (5 fragmenten)

Er is een aantal decoratieve banden gevonden dat met deze methode is vervaardigd en daarnaast eventueel geborduurd is in het middengedeelte met mooie florale motieven (zie afb. 70 en 71)

3. Geweven (5 fragmenten)

De vijf aangetroffen fragmenten zijn gemaakt op een klein weefgetouw (band weefgetouw) en in tegenstelling tot de grote geweven textielstukken zijn de garens gesponnen of gesplitst, met uitzondering van één fragment.⁸⁸

Naast kleine decoratieve fragmenten zijn er slechts twee grotere textielstukken aangetroffen. Onder deze stukken valt een conisch fragment met plooiën, dat mogelijk onderdeel is geweest van een mouw (afb. 72).⁸⁹

De fragmenten die gekoppeld konden worden aan een specifiek kleding type neigen allemaal naar een datering in het begin van de 17de eeuw. De fragmenten kledij, met onder andere damast gecombineerd met het leer en de decoratieve stukken lijken een sterke link te tonen met de Spaanse modetrend uit het begin van de 17de eeuw. Vergeleken met andere sites (bijvoorbeeld Lübeck) is het aantal zijde fragmenten erg hoog. Het textiel heeft toebehoord aan een relatief rijk huishouden. Veel van de fragmenten zijn door de eigenaren hergebruikt en hersteld. De onbruikbare stukken zijn vervolgens afgedankt in de beerput.⁹⁰

⁸⁸ Rast-Elcher 2016, 5-9.

⁸⁹ Rast-Elcher 2016, 17.

⁹⁰ Rast-Elcher 2016, 17-18.

Afb. 73. Houten teljoor boven en onderaanzicht. Schaal 1:2.

Afb. 74. Houten lepel. Schaal 1:2.

Afb. 75. Houten tol. Schaal 1:1.

Hout (H. Clevis)

De beerkelder heeft meerdere objecten van hout of fragmenten daarvan opgeleverd. Het mooiste voorwerp is een houten teljoor met een doorsnede van 18,5 cm. De bovenzijde heeft een verdiepte spiegel en de vlag heeft aan de rand twee opstaande ribbels. Op de spiegel zijn snijsporen te zien. Ook de platte onderzijde toont snijsporen.

Van een tweede teljoor met een doorsnede van 19 cm zijn drie fragmenten bewaard gebleven. Van elk fragment ontbreekt een stuk, waardoor het teljoor niet compleet is. Aan beide zijden is een opstaande ribbel gedraaid. Het bord is sterk aangetast.

Van twee borstels of boenders is het complete blad terug gevonden. De grootste meet 20,5 x 6 cm met een dikte van 1,5 cm. Helemaal rondom op de kant is een lederen bandje afgezet dat op elke lange zijde met vier sierspijkers met sierrondellen is afgezet en op de korte zijden met twee. Het patroon van de borstelgaten is 5 op de uiteinden en dan vanuit elke zijde naar binnen toe in de combinatie 2 3 2 3 2 3. In totaal zijn er vijftig gaten. Het tweede borsteltje is kleiner en meet 9 x 4,5 cm met een dikte van 1,5 cm. Er zijn zes rijen van vier borstelgaten. Op één korte zijde zit de kop van een spijkertje.

Er komen twee incomplete houten lepels uit de beerkelder. De lengte van het archeologisch complete exemplaar is 17,5 cm. De steel is 11 cm lang en gefacetteerd. Aan de bovenzijde van de steel is een 'staart' naar de bak toe. Deze heeft drie rechte zijden en een ronde onderkant. De incomplete bak meet 6,5 cm. Van het tweede exemplaar is de steel bijgesneden.

Een houten tol is 5,5 cm hoog met een grootste diameter van 6,5 cm. De tol telt vijf concentrische groeven. Vanaf de bovenzijde is er een 'spijker' door geslagen die aan de onderzijde, het draaipunt, is afgerond. Op de bovenzijde zijn verder nog twee (sier)spijkertjes aangebracht.

Een borstel met handvat heeft op het borstelvlak conisch doorboorde gaten. Van gat tot gat zijn krammen van ijzerdraad aangebracht om de borstelharen te borgen. Van een kistje of bakje is één lange rechthoekige zijde bewaard gebleven (17,0 x 5,0 cm) met aan de onderzijde een uitsparing voor de bodemplaat. Van twee verschillende duigenbakjes zijn twee duigen gevonden.

Een houten spinklosje heeft een diameter van 2,4 cm bij een hoogte van 1,0 cm. Ook compleet is een niet anders te omschrijven als een (gordijn)roedeknop met twee niet tegenover elkaar liggende borggaten. Dan zijn er nog plankjes van ronde deksels bewaard. Van een deksel zijn twee plankjes; het middelste is doorboord met een pen met aan weerskanten gaten. De randen zijn afgeschuind. Van twee andere deksels (met een diameter van 40 en 34 cm) zijn ook twee plankjes bewaard met afgeschuinde kanten; een exemplaar heeft een soort handvat.

Verder zijn er verschillende stokjes bewaard, dun en gepunt of dik (lengte 11 cm, doorsnede 1,5 cm) en aan weerszijden gepunt. Een fragment van een afgeplatte bol heeft een doorsnede gehad van 4,5 – 5,5 cm. Een stuk profiellijst (raam, deur?) heeft aan de buitenzijde rode verf(?).

Afb. 76. Kleipijp met detail opname hielmerk vijf hartvormige blaadjes. Schaal 1:1.

Afb. 77. Kleipijp met detail opname hielmerk MTS. Schaal 1:1.

Standaard codering pijpenkoppen:			
dubbelconisch 1a:	type a	gedrongen	1620-1650
dubbelconisch 1b:	type b	massief gedrongen	1640-1660
dubbelconisch 1c:	type c	langgerekt	1650-1675
trechter 2b:		licht maaksel	1690-1750
ovoïde 3b:		vol ovaal	1750-1820
ovoïde 3c:		gespannen ovaal	1780-1800
ovoïde 3d:		verslappend	1790>1900

Tabel. 5. Standaard codering pijpenkoppen.

Totaal-overzicht te determineren koppen::	
dubbelconisch 1a:	4
dubbelconisch 1b:	2
dubbelconisch 1bc:	1
dubbelconisch 1c:	18
trechter 2b:	8
ovoïde volovaal:	14
ovoïde gespannen ovaal:	3
ovoïde verslappend:	1
ovoïde gedrongen dop:	1
Totaal	52

Tabel. 6. Totaal overzicht determineren koppen.

Kleipijpen (R. Heuf)

Bijna alle dateringen van de pijpenkoppen en -stelen zijn gebaseerd op de beschrijvingen van D.H. Duco.⁹¹ Dat geeft voor de in Gouda vervaardigde pijpen een redelijke mate van nauwkeurigheid. Maar het is de vraag of elders vervaardigde pijpen met hetzelfde model dezelfde datering hebben als de Goudse. Het kan, maar zeker is dat niet. Duco meldt dat ook.⁹²

Dubbelconische koppen

Hier valt op, dat bij de twee oudste types (1a en 1b) de beste kwaliteit pijpen te vinden is. De pijpen (vondstnr. 82-2, 82-3, 82-4 en 82-5) zijn alle 'fijne' pijpen, goed afgewerkt, en 'geïmporteerd' uit Gouda en misschien uit Amsterdam. Bij de jongere types (1bc en 1c) is geen enkele pijp van 'fijne' kwaliteit. Geen enkele kop draagt een hielmerk. Bij negen koppen is nog een behoorlijk deel van de steel aanwezig. Slechts twee ervan hebben versiering op de plek van het zwaartepunt. De herkomst is in de meeste gevallen niet vast te stellen, waarschijnlijk zijn het lokale produkten.

Het oudste pijpje (vondstnr. 82-1) heeft een klein kopje, met radering rondom de hele kop. Het heeft een scherp hielmerk: vijf hartvormige blaadjes rondom een punt. De pijp is grof van structuur en van grijsachtige klei. De datering ligt ergens omstreeks 1620 en de herkomst is waarschijnlijk Amsterdam.⁹³

Een tweede pijpje (vondstnr. 82-4) uit dezelfde generatie is bewerkt met een agaaststeen ('geglaasd'): de pijp is dus van 'fijne' kwaliteit. Het hielmerk, MTS boven drie punten, is bekend, maar of dit een 'echte' MTS-pijp is of een imitatie valt nog te bezien. Het hielmerk is vrij vlak gezet. De datering ligt in de periode 1630-1635.⁹⁴

Een pijpje (vondstnr. 82-5) uit een jongere fase van de beerkelder heeft een forse mooi afgewerkte dubbelconische kop: gebotterd, geglaasd, en een scherp hielmerk. Dit merk, SH, is gezet door Steven Hendricksz. (1630-1646) en daarna door zijn weduwe Theuntgen Willems (-1660), in Gouda.⁹⁵

Een andere pijp (vondstnr. 82-11) betreft een compleet exemplaar met een lengte van 21 cm. (8 ½ duim). De klei is wat verontreinigd, de pijp vertoont barstjes, is grof afgewerkt, met krassen op het oppervlak.

Twee koppen (vondstnr. 82-7 en 82-15) hebben zwaartepunt-versiering op de steel.

Van drie pijpen is iets meer te zeggen over de herkomst. Bij de pijpen (vondstnr. 82-20-82-22) is de hoek tussen kop en steel kleiner dan bij alle andere dubbelconische pijpen. Het lijkt alsof de ketel wat rechter, meer haaks op de steel staat. Pijpen van dit model zijn alleen bekend uit de omgeving van Deventer.

Ovoïde koppen

Dit type maakt een groot aandeel uit van het totaal aantal koppen: 19 van de 52. Alle koppen van dit model dateren uit de tweede kwart tot eind van de 18de eeuw. De helft van de pijpen heeft de S als zijmerk onder het wapen van Gouda op de hiel. Het zijn 'slegte', dat wil zeggen: standaard-pijpen.

91 Duco, 1987.

92 Duco, 1987, 36.

93 Duco, 2014.

94 Duco, 2014.

95 Duco, 2003, 160.

Botmateriaal (J. Groeneweg)

Beerput

Het meeste materiaal is afkomstig van de vondstnummers 39.1.1.29, 39.1.1.81 en 39.1.1.82. Het laatste nummer omvat de grootste hoeveelheid materiaal. In de bijlage wordt onder 'Opmerkingen' vermeld waar het een ander nummer betreft dan 39.1.1.82. Volgens degenen die de scherven analyseerden kan het materiaal van deze vondstnummers worden beschouwd als afkomstig van één nummer.

Slechts een klein deel van het materiaal is tijdens de opgraving verzameld. De rest is verzameld tijdens het zeven van de beerputinhoud elders. Daarbij is niet door alle betrokken even grondig verzameld, omdat kennelijk de instructie niet eenduidig was. (Eigen waarneming gezien botmateriaal dat ik op het reeds verwerkte materiaal aantrof.) Schelpen zijn sowieso vooral exemplarisch verzameld. Gezien deze niet systematische verzamelwijze is de analyse beperkt tot determinatie van de diersoort, bepalen van het bottype en het gewicht.

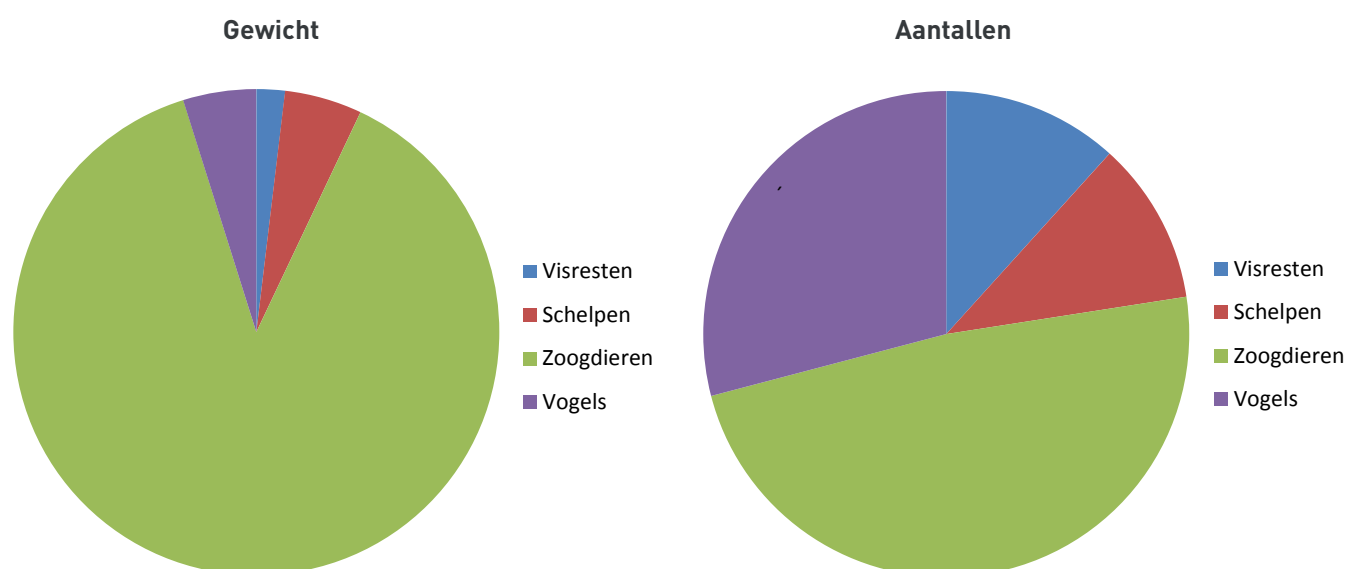
In totaal is ruim drie-en-een-halve kilo (3707,5 gram/ n = 581) materiaal verzameld en onderzocht. Visresten besloegen daarvan 2% (70,3 g/ n = 68), schelpen 5% (190,8 g/ n = 63), zoogdieren 88% (3266,1 g / n = 281) en vogels 5% (180,3 g / n = 169).

In alle vier de groepen was een deel van het materiaal niet op diersoort en/ of bottype te determineren. De volledige gegevens qua vondstnummer, determinatie, wetenschappelijke soortnaam, bottype en gewicht zijn opgenomen in de bijlage.

De aangetroffen soorten zijn:

diergroep	aantal soorten	soorten
Vissen	9	brasem, karper, haring, schelvis, kabeljauw, tarbot, bot, steur en zalm
Schelpdieren	5	mossel, oester, kokkel, strandschelp en alikruik
Zoogdieren	4	rund, schaap/ geit, varken en kat
Vogels	11	spreeuw, kemphaan, kip, gans, smient, wintertaling, duif, wilde eend, kokmeeuw, stormmeeuw en kievit

Tabel. 7. Overzicht diergroepen met aantal soorten.

Afb. 78. Cirkeldiagram met Links de verdeling van het gewicht en rechts de aantallen.

Metaal (H. Wolf en M. Klomp)

Huishoudelijk gerei

Een van de spectaculairste en ook grootste gevonden, metalen vondsten betreft een tinnen kamer- of pispot, in de volksmond ook wel nachtspiegel of nachtgemak geheten (afb. 79-81). De vroege tinnen pispotten uit de late 15de eeuw hebben een buidelvorm met een hoog opstaande rand. In de loop van de 17de eeuw wordt de pot lager en krijgt hij een horizontale rand, voor een beter zitgemak. In enkele gevallen bezit de pot een standring, maar dat betreft een uitzondering. Het in Kampen in de beerkelder gevonden type is stilistisch gezien in gebruik gekomen aan het einde van de 17de eeuw en heeft zijn toepassing hoofdzakelijk in de 18de eeuw. Latere exemplaren hebben in de horizontale rand een dekselgeul. De pot heeft op de onderzijde een gekroond roosmerk met vier lelies in de kroon met daarboven een rijksappel. In de band van de kroon staan de letters I-B vermeld, die de maker van de pot weergeven. Het is echter lastig om op grond daarvan de tingieter te achterhalen. De letters kunnen immers van toepassing zijn op diverse Nederlandse tingieters.

Hang- en sluitwerk

Uit de beerkelder is een groot fragment van een baardsleutel gevonden voor een schootgrendel-slot (afb. 82). Met dit type sleutel maakt de sleutel een volledige omwenteling in het slot. Jammer genoeg is de kenmerkende baard echter verloren gegaan. De bijna 5 cm lange sleutel heeft een nagenoeg ronde greep, die met een verdikte rand is afgezet.

Een fragment van een messing muurhaak is afkomstig uit de beerkelder (afb. 83). Aan de hand van oude schilderijen valt af te leiden, dat dergelijke haken werden gebruikt in de keuken of kamer van gegoede burgers. De burgerij gebruikte overwegend grote nagels met een ronde of platte kop. Voor het gebruik zijn diverse ophangmogelijkheden te bedenken. Het lieblad-vormige uiteinde van de haak, dat bewaard is gebleven, is een veel gebruikt motief in de 17de eeuw.

Bestek

De vroegste schepvorken, zoals we die nu kennen zijn afkomstig uit de late 18de eeuw. Vroege vorken waren altijd tweetandig om het vlees aan te kunnen prikken om het daarna met een mes tot hapklare brokken te verwerken. In boedelinventarissen worden schepvorken ook pas in de late 18de eeuw genoemd. Deze werden aanvankelijk gezien als een rare Franse frats. Het Kamper, oorspronkelijk viertandige exemplaar, zal gezien het spatelvormige uiteinde rond 1800 kunnen worden gedateerd (afb. 84). De vork is gevonden in een kuil (S9) waarvan keramiek paste aan dat uit de storkoker van de beerkelder.

Messen

Van een zeer fraai bewerkt benen heft, afkomstig uit de beerkelder, is het lemmet verloren gegaan (afb. 85). Het gesneden heft is gestoken en versierd met lobben en ringen. Op het heft is een losse benen kap geplaatst, die op zijn plek wordt gehouden door een eindknop op de angel. Op de overgang van heft naar lemmet lijkt een metalen heftband te hebben gezeten. Deze was bedoeld om bij het uitoefenen van wat grotere druk het splijten van het heft te voorkomen. De datering van dit stuk moet zoals alle overige beerkeldervondsten gezocht worden in de 17de en 18de eeuw.

Een licht gebogen mes met een lengte van bijna 11 cm heeft aan de kopse kant een doorboring, hetgeen wijst op het gebruik als knipmes. Over het algemeen worden knipmessen gedateerd in de 18de eeuw, maar voor dit uit de beerkelder afkomstige exemplaar is een vroegere datering ook niet uit te sluiten. Het lemmet is gemerkt met de initiaal H met daarboven een makersmerk (afb. 86). Van een tweede knipmes is een deel van het heft bewaard. Dit heft, vervaardigd van gewei, heeft een heftbekroning dat bestaat uit een messing plaatje. De staat is zeer slecht.

Afb. 79. Tinnen pispot.

Afb. 80. Gekroond roosmerk.

Afb. 81. Onderkant van de tinnen pispot.

Afb. 82. Sleutel.

Afb. 83. Messing muurhaak.

Afb. 84. Viertandige vork.

Afb. 85. Fraai bewerkt benen mes.

Haardtang

Een messing tang treffen we ook tegenwoordig in het huishouden ter sier bij de haard nog regelmatig aan. Het betreft een kooltjestang, die onderdeel heeft uitgemaakt van een set die bij het vuur werd gebruikt (afb. 87). Het betreft waarschijnlijk een laat 19de-eeuws product. Vroegere exemplaren waren over het algemeen groter en van ijzer vervaardigd.

Boekbeslag

Afkomstig uit de beerkelder is verder een fraai gegraveerde messing strip (afb. 89). Het betreft een boeksluiting van 32 bij 19 mm uit de eerste helft van de 17de eeuw. De boeksluiting bestaat uit een met cirkels en lijnen gegraveerde bovenplaat met omgebogen lip en een smallere onderplaat. Het leerfragment dat oorspronkelijk tot de boekband heeft gehört, zit ingeklemd tussen deze beide platen. Naast boeksluitingen worden ook hoekbeschermers en centrale beslagen tot het boekbeslag gerekend. Het binden van boeken was eertijds niet voorbehouden aan de drukker, maar was een bezigheid van de boekverkoper. Het beslag werd gekozen aan de hand van de wens van de klant.

Afb. 86. Heft van gewei met de initiaal H met daarboven een makersmerk.

Afb. 87. Messing haardtang.

Afb. 89. Voor en achterzijde boekbeslag.

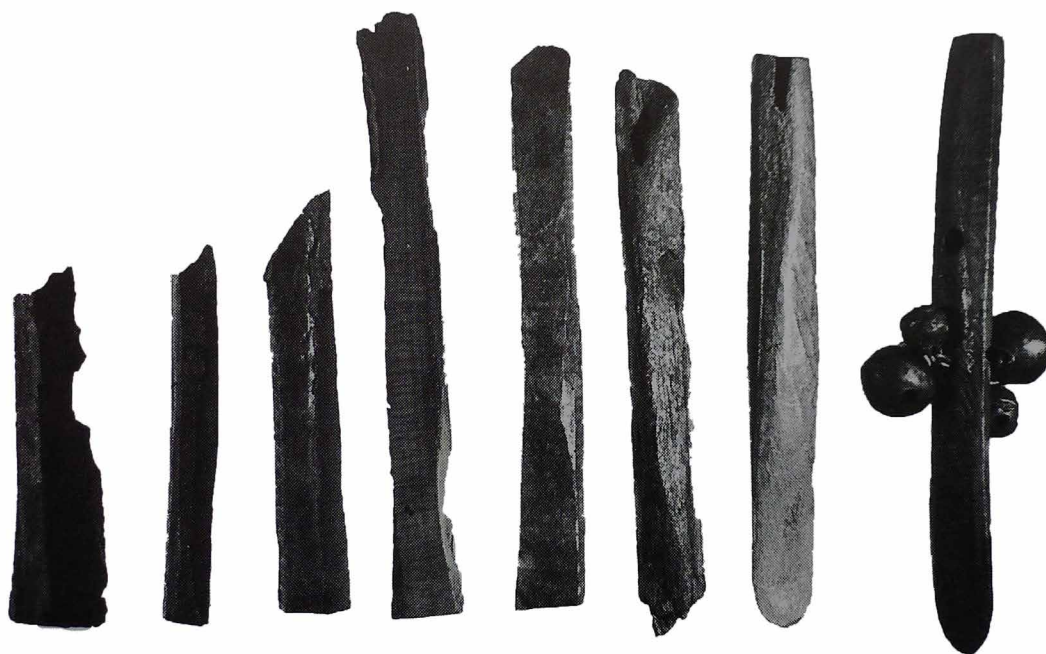
Peuter met rinkelbel. Detail van een waterverftekening van Gesina ter Borch (1669). Coll. Rijksprentenkabinet Amsterdam.

Speelgoed

De middeleeuwse mens had een heel andere kijk op het kind dan men tegenwoordig heeft. Kinderen werden gezien als kleine volwassenen en werden ook zo gekleed. Voor de kindertijd was nauwelijks oog, maar er werd natuurlijk wel degelijk met speelgoed gespeeld. Veel uit die tijd is er ook niet bewaard gebleven. De afgelopen jaren zijn er veel boeken uitgegeven met middeleeuws en laat-middeleeuws speelgoed. Veel van de objecten, die daarin voorkomen zijn waarschijnlijk niet specifiek op het kind gericht, maar vormen objecten, die veelal door volwassenen als vrijetijdsbesteding werden gebruikt. Baart beeldt werpkoten, bikkels, schaakstukken, dobbelstenen en speelschijven af. Al deze voorwerpen behoren tot de behendigheids- en kansspelen. Vrijetijdsspelletjes waarmee hoofdzakelijk volwassenen zich bezig hielden. Ook voor de miniatures valt nog maar te bezien of ze uitsluitend door kinderen werden gebruikt. In het Rijksmuseum in Amsterdam bevinden zich poppenhuizen, waar geen kinderhand aan te pas is gekomen. De poppenhuizen waren een statussymbool voor volwassenen en staan vol met zilveren miniatures. Anders ligt het voor de tollers. Deze zullen zonder meer voor het spelende kind bestemd geweest zijn. Voor de jongste kinderen kennen we ook nu nog de bijtring of rammelaar. Dit soort objecten kent men al vanaf de oudheid. In Zwolle is enkele jaren geleden een vijftal benen halffabricaten gevonden, waarvan de maker onmiskenbaar tot doel heeft gehad om een product te vervaardigen voor onze jongste medeburger.⁹⁶ Rinkelbellen zijn voortgekomen uit het bijgeloof, dat ouders vaak machteloos moesten toezien, dat onzichtbare machten probeerden hun kind te ontnemen of schade te berokkenen. De belletjes aan het object hielpen dan mee de kwade macht te bestrijden.

De benen rinkelbellen kennen metalen opvolgers van messing, tin en in mindere mate zilver en goud. Tijdens het onderzoek is in de beerkelder een messing exemplaar aangetroffen (afb. 92), dat nagenoeg een exacte parallel uit Bourtange kent.

Het getordeerde bijna tien cm lange staafje bezit drie oogjes, waarbij aan een van de bovenste ogen nog twee belletjes zitten. Het andere oogje heeft nog een haakje, de belletjes ontbreken echter. Het verbrede stuk is op te vatten als bijtstuk, dat in sommige gevallen een fluitje bevat.

Halffabrikaten of misfabrikaten van rinkelbellen van been. Vondsten uit de Kleine Aa.

96 Wolf 1993, 105.

Afb. 90. Rammelaar.

Afb. 91. Dobbelsteen.

Afb. 92. Griffel.

Afb. 93. Messing vingerhoeden.

Afb. 94. Naalden.

Afb. 95. Voor en achterzijde bolknopen.

Afb. 96. Voor en achterzijde leerbeslagstuk.

Afb. 97. D-vormige Gesp.

Boven het bijstuk bevindt zich nog een oogje, dat mogelijk als ophangoog heeft gefungeerd. Lenting dateert het stuk in de eerste helft van de 17de eeuw, hetgeen goed overeen komt met de datering van de Kamper rinkelbel.⁹⁷

Dobbelstenen worden al sinds de oudheid gebruikt. De vorm bestaat zoals we allen weten uit een kleine kubus, met zes gemarkeerde vlakken, waarbij de vlakken van de dobbelsteen zijn gemarkeerd van een tot zes. De som van de tegenoverliggende vlakken is altijd zeven. Bij vroege exemplaren is dat echter niet altijd het geval. Dobbelstenen kunnen van vele materialen zijn vervaardigd. Een dobbelsteen uit de beerkelder is vervaardigd van been. Van het sterk gefragmenteerde stuk is alleen het vlak van de vijf nog compleet (afb. 93).

In dezelfde beerkelder is nog een griffel gevonden. Deze was niet alleen bedoeld ter vermaak, maar zal ook een praktische en lerend functie hebben gehad. Deze leistenen stift is een schrijfinstrument, waarmee men kan schrijven op een plankje vervaardigd van hetzelfde materiaal, de lei genaamd.

Het gebruik ervan is al bekend vanaf de 17de eeuw. Het voordeel bij het gebruik van lei en griffel was dat men de mogelijkheid had van hergebruik, want men kon het geschrevene makkelijk weer met een spons uitwissen. Na droging van de lei kon men dan weer opnieuw beginnen. De griffel is globaal tot het midden van de vorige eeuw in gebruik geweest en toen vervangen door kroontjespen en potlood. De laatste griffels waren langgerekte staafjes zonder versiering. 17de- en 18de-eeuwse exemplaren kenmerken zich door een wat taps toelopend uiterlijk en een meestal horizontale inkeping aan de bovenkant van de griffel, waardoor de stift mogelijk aan een koord kon worden bevestigd. Een soortgelijke parallel is bekend uit Amsterdam.

Verder is nog een aardewerken knikker gevonden, die zowel voor jongens als meisjes tot vermaak gediend kan hebben.

Naaigerei

Twee messing fingerhoeden hebben duidelijk een ander vervaardigingsprocedé (afb. 90). De mantel bestaat uit een plaatje dat tot tapse cilindervorm aaneen gesoldeerd is. De mantel heeft een regelmatig wielpatroon en het kapje is apart op de mantel gemonteerd en gesoldeerd, waarna het geheel is gepolijst. De datering van deze exemplaren ligt eerder nog in de 17de dan in de 18de eeuw.

In dezelfde put is ook een aantal spelden gevonden (afb. 91). Al eerder werden in Kampen vele hoeveelheden spelden in een beerkelder aangetroffen. Bij een archeologisch onderzoek in 1987 is aan de Boven Nieuwstraat een hele kluit met spelden gevonden.⁹⁸ De meeste daarvan waren echter koploos. Deze uit messing getrokken spelden hadden allemaal een lengte van circa 3,5 cm. De koppen kunnen bestaan uit losse bolletjes of twee of drie losse windingen van een klein stukje messing draad. De zeven spelden uit de beerkelder hebben alle losse koppen.

Kledingaccessoires

Tot de groep kledingaccessoires behoren drie knopen die zijn vervaardigd van lood. Het betreft een halve onversierde bolknoop met een diameter van 14 mm en twee identieke knopen met een doorsnee van 20 mm (afb. 95). De twee laatste knopen zijn afkomstig uit de beerkelder en hebben een massa van 19 gram, hetgeen voor knopen toch wel erg zwaar is.

Het is dan ook niet denkbaar, dat er veel van dit soort knopen aan het desbetreffende tuniek hebben gezeten. Door het formaat van deze drie exemplaren moet de datering waarschijnlijk worden gezocht in de 17de eeuw.

Een heel fraai boom-vormig leerbeslagstuk is gevonden in de bovenlaag van de beerkelder, waardoor we dit stuk vermoedelijk kunnen dateren in de 18de eeuw (afb. 96).

Aan een D-vormige gesp zou ook een laat-middeleeuwse datering toegekend kunnen worden, maar de gesp toont braaksporen, wat duidelijk maakt, dat dit een Dubbel D-gesp is geweest. Het gebruik van dit soort gespen ligt tussen 1500 en 1650 (afb. 97).

⁹⁷ Lenting 1993, 453.

⁹⁸ Hasselt 1990, 115.

Harnas

Een bijzondere vondst bestaat uit een aantal fragmenten dunne ijzeren platen met daarop een deel van een ruitvormig scharnier (afb. 98). De rand van het plaatje met scharnier is gefelst. Dit geldt ook voor twee andere fragmenten waarop tevens ovalen ogen aanwezig zijn geweest. Het geheel is mogelijk afkomstig van een heupplaat van een harnas van een piekenier en dateert uit de eerste helft van de 17de eeuw.

Afb. 98. Platen met ruitvormige scharnier.

Afb. 99. Voorbeeld van een harnas met platen en ruitvormige scharnier.

Munten

Vijf munten zijn afkomstig uit de beerkelder. De oudste daarvan is een oort of dubbele duit van het gewest Holland van rond het jaar 1600 (afb. 100). De munt laat aan de ene zijde de Hollandse maagd in een gesloten tuin zien en aan de andere zijde is nog net de tekst Hollandia waarneembaar.

Een duit uit hetzelfde gewest toont de Hollandse Leeuw met vrijheidshoed op speer in een tuin met gesloten omheining (afb. 101). De keerzijde laat de herkomst weer zien, Hollandia, met een niet waarneembaar jaartal. Dit type duit werd echter geslagen tussen 1702 en 1780.

Evenals de voorgaande munt, is een munt van de Stad Utrecht (afb. 102) afkomstig uit de bovenlaag van de beerkelder. De munt laat aan de ene zijde het wapenschild zien van de Stad Utrecht, geflankeerd door twee leeuwen. De andere zijde toont de plaats van herkomst met daaronder het jaartal 1797. Het laatste cijfer is door een spijkergat weggefallen. De munt kan echter uiterlijk in 1793 zijn geslagen.

Een Duitse munt die afkomstig is uit de bovenlaag van genoemde beerkelder is geslagen in het koninkrijk Pruisen in 1786. De muntplaats wordt met een F aangeduid. Deze staat voor Magdeburg. Aan de kant van het jaartal staat de waarde aanduiding van 1 pfennig vermeld en de andere kant vertoont de kenmerkende Duitse Adelaar.

Afb. 100. Dubbele duit uit Holland.

Afb. 101. Duit uit Holland.

Afb. 102. Munt uit Utrecht.

Afb. 103. Pfennig uit Magdeburg.

Datering en welstand

De begindatering van het Van Heutszcomplex ligt op basis van het kraakporselein, het majolica en het glas in het eerste kwart van de 17de eeuw. De einddatering van het Van Heutszcomplex is ook interessant. Die is voornamelijk te herleiden op basis van de industriële keramiek die vóór 1800 gedateerd moet worden.

Zegt het complex iets over het materiële welzijn van de bewoners? In het eerste kwart van de 17de eeuw kunnen we spreken van een absolute elite. Dat hier zoveel kraakporselein voorkomt is zeldzaam en ook de ijsglasbeker is een uniek object. Ook aan het eind van de 18de eeuw lijkt de beerkelder gebruikt te zijn door bewoners uit de elite. De bewoners hebben meerdere theeserviezen gehad uit Engeland waaronder ook vrij zeldzame vroege producten van beschilderd creamware. Uit de tweede helft van de 17de eeuw vinden we opnieuw Aziatisch porselein, waaronder het Imari porselein, beschilderde faience uit waarschijnlijk Delft en steengoed uit het Westerwald. En uit de eerste helft van de 18de eeuw opnieuw versierde faience en Westerwald steengoed, waaronder het exclusieve schrijfstelletje. Het rood- en witbakkend goed is voornamelijk keukengoed waaraan geen materiële status te ontleen is.

Een groep die niet direct in de meeste beerputten wordt terug gevonden betreft het textiel. Daarvan is een groot aantal fragmenten teruggevonden: wol, zijde, vilt en katoen.

Beerput (vondstnr. 13) (H. Clevis)

Dit vondstcomplex is afkomstig uit een zwarte laag die is aangetroffen tussen put (S21) met stortkoker (S25) en daarop aangelegde structuren (S14 en S31). Wat direct opvalt aan de inhoud van dit vondstcomplex is de overeenkomst met de vondsten uit de grote beerkelder (S16, 29, 39-41). Dat geldt dan vooral voor de *creamware* borden en in mindere mate voor de theekopjes van Chinees porselein. De *creamware* borden zijn bijna compleet en dateren uit de vroegste periode van de Engelse *creamware* importen. In het vondstcomplex zitten vier borden van het type iw-bor-31, waarvan één met een *feather edge*. Drie andere schoteltjes hebben verschillende maten, met diameters van 7 en 10 cm. Daarnaast zijn er fragmenten van twee koppen, een theepot en een niet te determineren voorwerp. Het meest bijzondere zijn twee *creamware* koppen (iw-kop-37 en iw-kop-18) met een behoorlijk geel uiterlijk en een beschildering in bovenglazuur rood (afb. 105-106, catnrs. 20-21). De beschildering bestaat uit fruitmanden. We hebben voor dit decor geen parallel kunnen vinden. De koppen passen enigszins in de traditie van William Greatbatch en zijn mogelijk afkomstig uit Staffordshire.⁹⁹

De oudste voorwerpen van industriële keramiek zijn waarschijnlijk de Engels steengoed kopjes van *white salt-glazed stoneware* die in Nederland in het tweede kwart van de 18de eeuw geïmporteerd zijn. Onder het materiaal drie kopjes van het type s3-kop-1, twee onversierd en één met *scratch-blue* motief. Rest verder nog een fragment van een deksel (iw-dek-4) van een theepot en een drietal niet te determineren scherven. Van industrieel rood is een fragment van een deksel bewaard. De industriële keramiek kan gedateerd worden tussen 1725 en ca. 1780.

Het roodbakkend aardewerk is voornamelijk van Friese makelij en bestaat uit twee vrijwel complete testen van het type r-tes-2 met het oor op het midden van de zijde. Een deel van een derde test is waarschijnlijk ook van dit type.

Een kan (r-kan-5) wordt gekenmerkt door een groen glazuur op de buitenzijde en een geel geglaazuurde binnenkant. Fragmenten van een r-kop-4, een r-pis-16 en een pot of grape hebben slibversiering. Het laatste exemplaar heeft een motief van gekruiste lijnen op de schouder. Enkele niet nader te determineren scherven zijn afkomstig van een Rijnlands bordje.

Van witbakkend aardewerk is een zalfpotje (w-zal-1) en een miniatuur pot met oor van Fries vlekkengoed.

Van majolica is een fragment van een schotel (m-bor-3) met beschildering in blauw. Onder het faience bevinden zich borden, waaronder twee stuks met in paars geschilderde gestileerde bloemen. Een zelfde type bord komt ook in blauwe beschildering voor. Andere herkenbare type borden zijn een f-bor-7 en f-bor-16.

Van steengoed met oppervlaktebehandeling (s2) is een klein scherfje bewaard gebleven van een Westerwald steengoed kan (s2-kan).

Van Aziatisch porselein zijn koppen en schotels geborgen. De schoteltjes zijn van het type p-bor-6 en p-bor-9, en behoren deels tot het Capucijner goed. Dit geldt ook voor de koppen van het type p-kop-1 en p-kop-4. Een p-kop-15 heeft in blauw een Chinees decoratiemotief.

Het glas bestaat uit enkele fragmenten, afkomstig van een eenvoudig kelkglas (gl-kel-2) en enkele bekers (gl-bek-6a, 23 of 87).

De fragmenten van kleipijpen passen goed in de datering van het vondstcomplex. Eén pijp (vondstnr. 13-1) is te restaureren tot een compleet exemplaar: een 'maatpijp' van bijna 55 cm. In Gouda wordt al vóór 1700 de lengte van de langere pijpen gestandaardiseerd.¹⁰⁰ Deze pijp is 21 duim, de lengte van de meest gangbare (langere) pijpen. Een goed afgewerkte pijp, met een scherp gegraveerd hielmerk de krijgsman. Topkwaliteit uit Gouda. Het Goudse wapen ontbreekt op de hiel, dus is de pijp

⁹⁹ Barker 1990.

¹⁰⁰ Duco, 1987, 44.

van voor 1739, waarschijnlijk tussen 1730 en 1735.¹⁰¹ Onder de ovoïde pijpen bevinden zich verder exemplaren met hielmerk, een gekroonde 36 gezet in de periode 1719-1874, maar vanwege het wapen van Gouda met S op de hiel van na 1739 en een pijp met hielmerk drie klaverbladen. Interessant is ook een fragment van een houten verfkwast met aan de onderzijde een messing bekleding.

Afb. 104. Bord industrieel wit met een *Feather edge*, met merkteken onderzijde IW.

Afb. 105. *Creamware* kop.

Afb. 106. *Creamware* kop, imitatie Chinese klapmuts.

Afb. 107. Porseleinen kop.

Afb. 108. Schoteltje porselein.

¹⁰¹ Duco, 2014.

Overige metaalvondsten (H. Wolf)

Het onderzoek bij de van Heutszkazerne heeft in totaal 223 metalen objecten opgeleverd. Het merendeel, 184 stuks, is vervaardigd van ijzer, 39 voorwerpen zijn vervaardigd van messing, koper lood of tin. Een groot deel ervan komt uit de beerkelder (S39). De overige voorwerpen die vaak tijdens de aanleg zijn gevonden worden hieronder beschreven. Veel ervan is echter fragmentarisch aanwezig en vaak onherkenbaar. Van de duidelijk herkenbare stukken wordt een omschrijving gegeven.

Militaria

Verspreid over het kazerneterrein en in een rioolbuis van toiletgroepen van de Exercitieloods zijn als militaire nalatenschap negen objecten aangetroffen. Het betreft vijf patroonhulzen (afb. 109), een identiteitsplaatje, een uniformknoop, een viergatsknoop en een ketting. De hulzen zijn zonder uitzondering gebruikt in een Nederlands wapen, dat door defensie in 1895 in gebruik is genomen. Dit wapen, de Hembrug of M95 is gebaseerd op het Oostenrijkse grendelgeweer Mannlicher. Het geweer heeft een 5-schots inwendig magazijn en was daarmee een hele vooruitgang op het vóór 1895 gebruikte Beaumont-geweer. De vijf hulzen hebben een kaliber van 6.5 x 53 mm, waarbij het eerste getal staat voor de breedte van de hulsopening en het tweede voor de lengte van de huls. Alle hulzen dragen het jaar van vervaardiging, 1904, 1916, 1925, 1930 en 1932.

Het exemplaar uit het mobilisatiejaar 1916, gevonden in een rioolbuis, bevat nog een kogelpunt, maar heeft een duidelijk ingeslagen slaghoedje, hetgeen betekent dat dit een weigeraar is (afb. 110). In het exemplaar van 1930 dat gevonden is in een beerkelder (S34) die behoort heeft bij de Exercitieloods, bevond zich een stokje, wat duidt op een exercitie-patroon, bedoeld om te leren hoe men met een geweer om moest gaan. Het hout liep door tot de hulsbodem en kon daardoor geen gevaar berokkenen aan onervaren soldaten¹⁰².

Een herkennings- of identiteitsplaatje stamt uit de laatste periode van de kazerne. Het identiteitsplaatje staat op naam van dhr. E.A.H. Dekker (afb. 11). Hij is geboren in 1945 en zal in het begin van de jaren 60 van de vorige eeuw in de Van Heutszkazerne gelegerd zijn geweest. Het identiteitsplaatje wordt door militairen meestal aan een ketting rond de hals gedragen. Het plaatje meet 50 x 57 mm. De informatie is in het metaal gestanst, terwijl de hoeken zijn afgerond. Op het Kamper exemplaar zijn naam, leeftijd met volgnummer, nationaliteit, geloof en bloedgroep met rhesusfactor weergegeven.

Een nu nog gangbare knoop van het Nederlandse leger draagt een klauwende leeuw. Alleen de knoopkap is bewaard gebleven (afb. 112). Rond 1912 werd de kledij van de Nederlandse soldaat drastisch veranderd. De uniformen kregen vanaf dat moment een grijs-blauwe kleur. Mogelijk zijn toen ook de welbekende leeuwenknopen ingevoerd. Het materiaal van de knoop is qua uitvoering vrij dik. Knopen uit de oorlog zijn over het algemeen vervaardigd van dunner materiaal, waardoor we mogen aannemen dat dit een knoop is uit de beginperiode.

In een uitbraaksleuf van de kazerne werd een vrij recente viergatsknoop gevonden. Deze knoop is waarschijnlijk afkomstig van een overhemd.

Een ketting met een lengte van 11 cm is mogelijk als kinketting op een Sjako gebruikt.

Naaigerei

Bij de opgraving zijn twee vingerhoeden gevonden die gerekend kunnen worden tot de aanlegvondsten (afb. 114-115). Wellicht is dit de reden dat de kwaliteit van beide oudste vingerhoeden wat minder is. De oudste vingerhoeden werden gegoten. Naderhand werden vingerhoeden gehamerd. Het oudste Kamper exemplaar heeft daar duidelijk kentekenen van.

Heel duidelijk is te zien dat de vingerhoed uit één plaatje is gedreven en vervolgens tot op de kop toe doorgehamerd. Dit procedé vond plaats tussen 1450 en 1550. Een platgetrapt plaatje heeft duidelijk onderdeel uitgemaakt van een vingerhoed. De kap van dit exemplaar is echter verloren gegaan. De oneffenheid van de putjes wijst er echter op dat dit exemplaar nog voor het met een rad instempen van vingerhoeden is gemaakt.

¹⁰² Forum www.muntenbodemvondsten.nl

Afb. 109. Hulzen.

Afb. 110. Huls weigeraar links en rechts de exercitie-patroon.

Afb. 111. Herkennings- of identiteitsplaatje.

Afb. 112. Knoopkap.

Afb. 113. Ketting.

Afb. 114. Vingerhoed.

Afb. 115. Vingerhoed.

Afb. 116. Boven en zijkant spinsteen.

De spinsteen is al sinds de oudheid bekend. Baart stelt dat ze door de grote variatie in materiaal en vorm slecht zijn te dateren.¹⁰³ Tot dusverre is er ook geen enkele logica te ontdekken, want zowel spinsteentjes als spinloodjes worden al sinds de oudheid in dezelfde opgravingslagen gevonden. We kunnen dus in ieder geval niet stellen, dat de loden exemplaren de logische opvolgers zijn van de stenen exemplaren. Tijdens het onderzoek is één spinloodje gevonden (afb. 116). Spinstenen of – loden fungeerden als vliegwiel voor een handspindel bij het spinnen. Daarbij werd gebruik gemaakt van een rondhout, dat naar het midden taps toeloopt. De spinsteen heeft op zijn beurt van de onderzijde naar de bovenzijde een taps toelopende doorboring. Het Kamper exemplaar is nagenoeg onbewerkt, hetgeen een voorzichtige datering in de 17de en 18de eeuw toelaat.

Insignes

Mede door toedoen van H.J.E. van Beuningen zijn in de afgelopen decennia veel tinnen voorwerpen uit de 14de en 15de eeuw uitvoerig onder de aandacht gekomen. In drie lijvige boekwerken worden duizenden objecten uit die tijd goed en uitvoerig beschreven. Pelgrimstekens worden beschreven en herleid naar plaats van herkomst. Van profane insignes heeft men geprobeerd de betekenis van het voorwerp te geven. Naast deze objecten zijn ook tinnen broches en sierspelden beschreven, die in die tijd veelvuldig ter versiering op de kledij werden gebruikt. In genoemde publicaties worden deze tinnen spelden gezien als gespvormige spelden voor de gewone man.¹⁰⁴ Het onderzoek heeft hiervan twee objecten aan het licht gebracht.

Een tinnen broche heeft een centraal bloemmotief met lieblad-vormige uiteinden. De lichtgewelfde speld heeft op de keerzijde een meegegoten uitsparing, waardoor het object aan de stof genaaid kon worden (afb. 117). Uit genoemde tijd zijn van elders ook veel leerbeslagen bekend. Deze zijn ook overwegend vervaardigd uit tin en latoenkoper. Latere stukken vanaf de 16de eeuw zijn meestal vervaardigd uit koper of messing.

Beurs

Zo lang er geld bestaat zal er ook behoefte zijn geweest om het op te bergen in een beurs of buidel. Antieke voorbeelden van beurzen met metalen beugels zijn er eigenlijk niet. De vroegste voorbeelden van tasjes en beurzen met een metalen beugel zijn bekend uit het begin van de 15de eeuw. Fraaie voorbeelden daarvan zijn uit andere steden bekend. In Kampen is een messing beugel gevonden van een beurs of klein tasje (afb. 118). De beugel wordt gevormd door een horizontale staaf met daarop een ring, waaraan men het geheel aan de gordel kon bevestigen. Aan de horizontale staaf zitten twee aan elkaar ongelijke beugels, die met een borg aan de horizontale staaf zijn bevestigd. De beugels zijn daardoor onafhankelijk van elkaar te bewegen. Beide beugels zullen een tweevaks-functie in de beurs hebben bewerkstelligd. De beugels zelf hebben waarschijnlijk een zacht lederen of linnen aankleding gehad. De datering van de beurs zal gezocht moeten worden in de late 15de en 16de eeuw.

Munten

De oudste munt is geslagen op naam van de drie steden Deventer, Kampen en Zwolle. Het betreft een zogenaamde drieplak, aan de ene zijde gesierd met een langkruis met in het centrum het cijfer drie en in de vier kwadranten van het kruis een vijfbladig roosje, binnen een gedeeltelijk doorbroken paelrand. Het randschrift luidt Trium Civita. Impe 56 oftewel de drie Keizerlijke steden en afgekort het jaartal 1556 (afb. 119).

De keerzijde van de munt laat de wapens van de drie steden zien met het randschrift Daventer, Campen en Zwolle. De munt vertoont aan deze zijde naar het zich laat aanzien een klop van een ingeslagen Adelaar. De bedoeling ervan was dat de uitgevende steden ermee aangaven dat de desbetreffende drieplak de oorspronkelijk uitgegeven waarde van drie plakken behield. De ongeklopte, vaak door andere steden uitgegeven munten zouden in het vervolg doorgaan voor 2 plakken. Deze geldsanering vond blijkens gepubliceerde stukken plaats in de jaren 1582 en 1583. In 1973 werd in Zwolle in een kelder van het Celehuis een partij van deze munten gevonden. 15 drieplakken hadden geen klop,

¹⁰³ Baart 1977, 128.

¹⁰⁴ Van Beuningen 2001 e.v.

Afb. 117. Voor en achterzijde insigne.

Afb. 118. Messing beugel van een beurs met detail opname sluiting.

Afb. 119. Voor, achterzijde en detail opname "drieplak".

Afb. 120. Een Pfennig munt uit 1821..

Afb. 121. Gesp.

Afb. 122. Ronde gesp.

Afb. 123. Riemtong.

14 hadden een klop met het Zwolse wapen en 5 ervan hadden een klop met de Deventer Adelaar. Eén munt heeft een Adelaar-achtige klop, maar is toch afwijkend van die vijf exemplaren. Het exemplaar, wordt gezien als een contemporaine vervalsing uit die tijd en is nagenoeg identiek aan het exemplaar dat bij de opgraving in Kampen is gevonden.¹⁰⁵

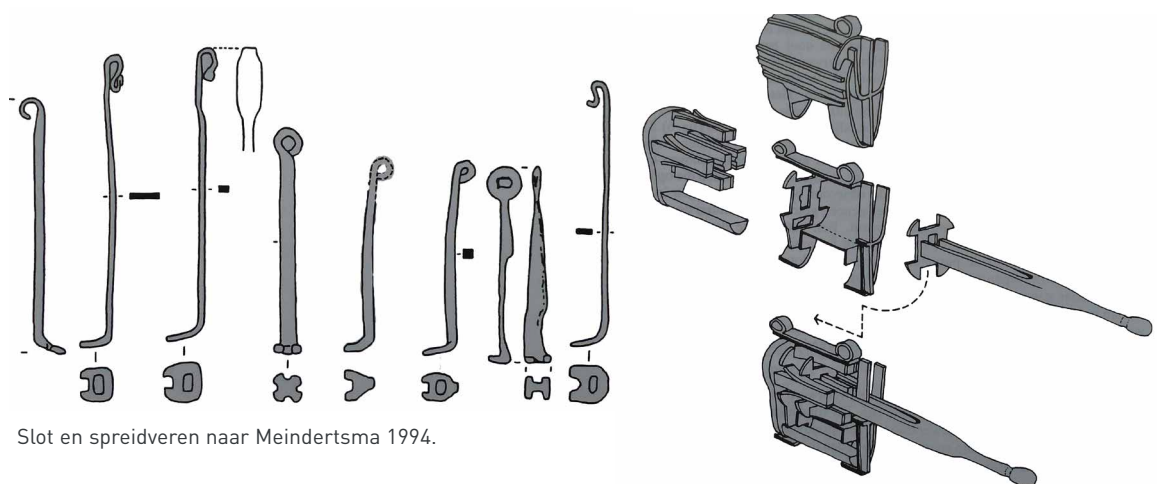
Een tweede munt betreft een Duitse pfennig (afb. 120) die is aangetroffen onder waterput (S22). De keerzijde vertoont de kenmerkende Duitse Adelaar. Op de voorzijde staat de waarde aanduiding en het jaartal 1 Pfennig 1821. De A onder het jaartal staat voor de muntplaats Berlijn. De benaming Scheidemünze, die op de munt voorkomt geeft aan dat het een veel gebruikte munt was voor het dagelijkse betalingsverkeer.

Hang- en sluitwerk

Voor het ophangen van deuren, ramen en luiken werden scharnieren gebruikt al naar gelang de grootte van het op te hangen object. Zware deuren hadden over het algemeen ook zwaar hang- en sluitwerk. In Kampen zijn twee fragmenten van deurengehengen gevonden, die een scharnierende functie hebben gehad. Volgens Meindersma is een belangrijke eigenschap van gehengen, dat ze met deur en al om wat voor reden dan ook uit de duimen gelicht kunnen worden.¹⁰⁶ Evenals een in Zwolle gevonden exemplaar heeft het Kamper exemplaar nabij de krul, waarom het geheng draait een door uitsmeden verkregen verbreding. Het Kamper stuk heeft in de verbreding echter één spijkergat in plaats van twee in het Zwolse geheng (afb. 124). Een tweede uitgesmede staaf heeft vijf spijkergaten en kan alleen een functie hebben gehad als deurgeheng. De krul die op de duim is gedraaid is echter verloren gegaan. Om deuren en andere objecten voor onbevoegden af te sluiten zijn in de loop der tijd een aantal typen sloten ontwikkeld. Meindersma noemt vier hoofdtypen, de schootgrendelsloten, de schootveersloten, de klinksloten en de spreidveersloten.¹⁰⁷ Alle hadden hun eigen kenmerkende sluitmechaniek. De bijbehorende sleutels kunnen wat type betreft echter verschillen. Zo zijn er bijvoorbeeld klinksloten bekend met draaisleutel en schuif sleutel.

Een bijzondere vorm van sluitwerk wordt gevormd door het hangslot. Het meest opvallende aspect van een hangslot is het mobiele karakter. Ze zijn al sinds de oudheid in vele variaties en vormen bekend. Het doel is echter altijd hetzelfde namelijk het sluiten van deuren, kisten etc. die alleen van de buitenzijde dienden te worden geopend. Een in Kampen gevonden sleutel is een zogenaamde spreidveersleutel, die waarschijnlijk bij een hangslot heeft gehoord (afb. 125).

Het principe van spreidveren komt voor in sterk van elkaar afwijkende slottypen. Spreidveren kunnen zijn bevestigd aan de schoot- of slotkast. De spreidveersleutel zorgde er voor dat de veren werden samengeknepen, waardoor de blokkerende werking ervan werd opgeheven. De Kamper sleutel bestaat uit een uitgesmede ijzeren staaf met een totale lengte van 8 x 108 mm, die aan de bovenzijde is uitgesmed tot een ring met daaraan een omgeslagen puntige knik. De sleutel heeft een verbrede, omgeslagen baard, met daarin een vierkante en rechthoekige uitsparing om de veren te kunnen samenknippen. De sleutel heeft goed gelijkende parallellen uit Engeland, die daar in de 13de en 14de eeuw worden gedateerd.¹⁰⁸

Slot en spreidveren naar Meindersma 1994.

¹⁰⁵ Wis z.j., jrg 6 nr. 5, 179.

¹⁰⁶ Meindersma 1993, 82.

¹⁰⁷ Meindersma 1994.

¹⁰⁸ Catalogus Londens Museum 1940, 149.

Afb. 124. Twee deurhengen.

Afb. 125. Spreidveer sleutel.

Afb. 126. Stift/prikket.

Afb. 127. Lemmet.

Kledingaccessoires

Twee gespen zijn vervaardigd van messing. Het vroegste, zeer fraaie exemplaar laat een datering toe van 1325-1450. De gesp heeft een omgeslagen riemplaat, met daarin de uitgespaarde angel. De angel rust op een roller, of draaibare huls, die diende om het aansnoeren van de riem te vergemakkelijken (afb. 121).

Een ronde gesp met spitse angel moet wat ruimer worden gedateerd (afb. 122). De gesp is afkomstig uit een ophogingslaag in het profiel. Dit soort gespen waren in de gehele 14de en 15de eeuw in gebruik. Tot de categorie kledingaccessoires behoort ook een riemtong in de vorm van een lood-tin blaasbalg (afb. 123). De blaasbalg heeft als centrale versiering een bloem en een rand van stippen. Vergelijkbare exemplaren zijn bekend uit Rotterdam.¹⁰⁹ Een interessant lood-tin object is een mogelijk leerbeslag. Het beslag bestaat uit meerdere letters en is aan de achterzijde voorzien van bevestigingsnokjes. Vergelijkbare exemplaren zijn onder andere bekend uit Middelburg.¹¹⁰

Bestek

Een spits in een punt toelopend kokertje heeft tevens dienst gedaan op de gedekte tafel (afb. 126). Voor het opdienen van wild, gevogelte etc. werd vaak veel werk gemaakt. Om de dis verder te versieren werden dergelijke stiften of pikkers gebruikt, die werden gevuld met bloemen of kunstig geknipte papieren pluimen. Een vrijwel identiek exemplaar is afkomstig uit Amsterdam. Baart geeft als datering de periode 1575 tot 1650.

Messen

Afhankelijk van de wijze van gebruik en toepassing komen messen in vele varianten en vormen voor. Messen bestaan altijd uit een heft en een lemmet en hebben op grond van vorm, uitvoering en grootte een toepassing als bestek, wapen of gereedschap.

In hoofdlijnen kunnen we daarbij twee typen messen onderscheiden. Het mes met de spitse angel en met de verbrede plaatangel. Dit laatste type werd aan beide zijden van de verbrede angel voorzien van houten, benen of metalen dekplaten, die met stiften op de plaatangel werden vastgezet. Messen met een spitse angel of schachtdoorn worden over het algemeen een vroege datering toegedicht. Uit vondsten van elders is echter gebleken dat dit niet altijd het geval is. Bij dit type mes wordt gebruik gemaakt van een zogenaamd opschuifheft, waarbij de angel van het lemmet in het heft werd vastgezet met een bekroning en een metalen heftband. In latere tijd gebeurde dat veelal met een vulmiddel. Losse lemmetten, zonder context zijn op grond van de angel heel moeilijk te dateren. Het onderzoek in Kampen heeft meerdere messen of delen daarvan opgeleverd. Van twee messen zijn alleen de lemmetten van 10 en 11 cm lengte teruggevonden (afb. 127). Het grootste exemplaar heeft een opvallend grote kromming in het lemmet en een extreem lange schachtdoorn van 9,5 cm. Het mes moet een lengte van ruim 20 cm hebben gehad. Of dit exemplaar tot de gedekte tafel heeft behoord valt te betwijfelen. De datering van deze beide messen ligt waarschijnlijk in de 17de eeuw.

Vaatwerk

Metalen vaatwerk komt al voor sinds de oudheid. Complete stukken worden maar weinig gevonden, maar fragmenten daarvan des te meer. Van bronzen grappen worden vaak de pootjes teruggevonden. Het is heel moeilijk om daarvan een typologie te geven, maar toch geven bepaalde stukken wel aanknopingspunten. 12de- en 13de-eeuwse stukken zijn gebaseerd op dierenpoten, die in de loop der tijd meer werden afgeknot. Het Kamper exemplaar kan waarschijnlijk in de 15de of 16de eeuw worden gedateerd. (afb. 128)

Speelgoed

Een wel heel specifiek stukje jongensspeelgoed wordt gevormd door een tinnen ruiter op paard. Helaas is er van het figuurtje maar weinig bewaard gebleven, want de staander en benen van het

109 Ploegaert 2013, 208, afb. 154. 18 en 154.19.

110 Hendrikse 1994, 34, afb. 7 en 8.

paard en het hoofdje van de ruiter zijn verloren gegaan. We zien een ruiter in typisch 18de-eeuwse kledij met rode verfresten, die op beide zijden terug zijn te vinden (afb. 129).

Het ruitertje zal onderdeel hebben uitgemaakt van een grote schare soldaatjes en ruitertjes, om een hele veldslag na te kunnen bootsen. Veel van dit soort stukken werden vervaardigd in het Duitse Neurenberg, dat vanaf het midden van de 16de eeuw bekend stond om de vervaardiging van tinnen figuren.

Vuurslag

Uit de periode van militaire aanwezigheid in de kazerne stamt een ijzeren object met een bladlengte van 65 mm en een greephoogte van 80 mm. Het is mogelijk een vuurslag. Vuurslagen zijn smeedijzeren voorwerpen, waarmee men op vuurstenen sloeg. De vonken, die daardoor ontstonden brachten de tondel, meestal een gedroogde zwam, tot ontbranding. De vuurslag bestaat meestal uit een verticaal blad, met een enkele of dubbele greep, die meestal tot een krul werd gebogen (afb. 130). Vuurslagen worden al sinds de oudheid gebruikt en komen in vele variaties en vormen voor, waardoor ze moeilijk zijn te dateren.

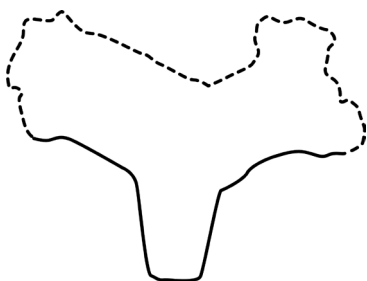
Afb. 128. Bronzen pootje van een graap.

Afb. 129. Speelgoed figuurtje van een ruiter.

Afb. 130. Vuurslag.

Afb. 131. Tekening van een sintel.

Sintel

Een fragmentarisch bewaard gebleven sintel heeft wat vorm betreft 16de-eeuwse kenmerken (afb. 131). Sintels werden gebruikt in de scheepvaart om moslatjes vast te zetten die het mos afdekten tussen de huidplanken van een schip. Bij opgravingen in Kampen is de sintel een veel gevonden object.

7. Literatuur

- Baart, J.M. e.a. 1977. *Opgravingen in Amsterdam*.
- Baart, J.M., W. Krook en A.C. Lagerweij, 1990: Italiaanse en Nederlandse witte faience (1600-1700). In: *Mededelingenblad van de Nederlandse Vereniging van Vrienden van de Ceramiek* 138.
- Beuningen, H.J.E. van. en A.M. Koldewij, 1993. *Heilig en Profaan. 1000 Laat-Middeleeuwse insignes uit de collectie H.J.E. van Beuningen. Rotterdam Papers VIII*.
- Beuningen, H.J.E. van, A.M. Koldewij en D. Kicken e.a., 2001. *Heilig en Profaan 2. 1200 laatmiddeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties*.
- Bruijn, A. 1979. Pottersvuren langs de Vecht. Aardewerk rond 1400 in Utrecht. *Rotterdam Papers III*.
- Barker, D., 1990: William Greatbatch. A Staffordshire Potter.
- Bartels, B., 1999: Steden in scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900).
- Clevis, H. en J. Kottman, 1989: *Weggegooid en Teruggevonden. Aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750*.
- Clevis, H. 1989. Een vondstcomplex uit Kampen. In: *Mededelingenblad Nederlandse Vereniging van Vrienden van de Ceramiek* 135, 23-27.
- Clevis, H. en J. de Jong, 1994. *Archeologie en Bouwhistorie in Zwolle 2*.
- Clevis, H., 2006: *De gracht van de havezate Werkeren in Zwolle als stort voor afval*. Archeologische Rapporten Zwolle 34.
- Cohen, A. en D. Serjeantson, 1986, *A manual for the identification of bird bones from archaeological sites*.
- Dubbe, B., 1967. De tinnen kamerpot en zijn voorgangers van aardewerk. In *Antiek* jrg. 2 nr. 4, 151-166.
- Duco, D.H., 1987. *De Nederlandse kleipijp, handboek voor dateren en determineren*.
- Duco, D.H., 2003. *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers uit Gouda*.
- Duco, D.H., 2014. Mondelinge toelichting, d.d. 24 oktober.
- Fortuyn Droogleever, J., 1986. De Driesteden Muntslag.
- Goubitz, O., 2007. *Purses in Pieces*.
- Habermehl, K.-H., 1975, *Die Altersbestimmung bei Haus- und Labortieren, 2e Auflage*.
- Hendrikse, H. 1994. Het vondstmateriaal. In: R. van Heeringen, H. Hendrikse en J.J.B. Kuipers. Geld uit de belt. Archeologisch onderzoek in de bouwput van de gemeentelijke parkeerkelder en het belastingkantoor aan de Kousteensedijk te Middelburg, 29-92.
- Hulst, M. 2013: Glazen met maskerons en leeuwenkopstammen uit Amsterdamse bodem. In: *Vormen uit Vuur* 2013/2, 20-39.
- Klomp, M.D.J., 2007: *Allerhof ondergronds. Op de thee bij een lijfwacht van stadhouder Willem V*. Archeologisch en Historisch onderzoek van Adelaarshoek 13 in Hattem.
- Klomp, M., 2012: *Bewoning op de geslechte verdedigingswerken bij het Assiesplein*. Archeologische Rapporten Zwolle 69.
- Land, A.H., 1983, *Bodemonderzoek in Leiden*.
- Lenting, J.J. e.a., 1993. *Schans op de Grens*.
- Meindersma, K.T., 1994. *Achter Slot en Grendel*.
- Meulen, A. van der en P. Smeele, 2004: Roomcouleurd aardewerk. Laat achttiende-eeuwse experimenten met Delft in de hoofdrol. In: *Vormen uit Vuur* 2004/3 2-18.
- Rinaldi, M., 1989: *Kraak porcelain. A moment in the history of trade*.
- Roedema, R. 2004: Drinken en klinken. Zeven eeuwen glaswerk in Alkmaar. In: (P. Bitter e.a.) *De verborgen stad. 750 jaar Alkmaar onder de grond*. 48-70.
- Roehmer, M. 2001. Brühler Steinzeug. In: H. Lüdtkke en K. Schietzel. *Handbuch zur mittelalterlichen Keramik in Nordeuropa*. Band 1: Tekst, 483-493.
- Schmid, E. en O. Garraux, 1972, *Atlas of animal bones, for Prehistorians, Archeologists and Quaternary Geologists*.
- Tichelaar, P.J. en S. ten Hoeve, 2001: *Fries Aardewerk. Bolsward*.
- Wis, J. C. van der, Kloppen van Noordnederlandse oorsprong. In *Beeldenaar* jrg 6 nr. 5, Zonnebloem 1977. *Officiële catalogus van koperen munten geslagen door de zeven provinciën der Verenigde Nederlanden*.

8. Bijlagen

8.1. Gegevenstabel Botmateriaal Beerput

diersoort	wetenschappelijke naam	bot	deel	kant	leeftijd	gewicht
VISSEN						
brasem	Abramis brama	cleithrum	tot			0,2
karper	Cyprinus caprio	cleithrum	tot			1,9
karper	Cyprinus caprio	neurocranium	prs			1,4
haring	Clupea harengus	praeoperculum	tot			0,0
kabeljauw	Gadus morhua	cleithrum	tot			0,6
kabeljauw	Gadus morhua	dentale				4,3
schelvis	Melanogrammus aeglefinus	parasphenoideum				0,5
schelvis	Melanogrammus aeglefinus	dentale				0,2
schelvis	Melanogrammus aeglefinus	cleithrum	tot	1l+4r		7,3
schelvis	Melanogrammus aeglefinus	neurocranium	prs			0,8
platvissen	pleuronectidae	cleithrum	tot			0,7
platvissen	pleuronectidae	os anale				0,2
platvissen	pleuronectidae	os anale				0,4
bot	Pleuronectus flesus	maxillare				0,2
tarbot	Scophthalmus maximus	vertebrum				1,6
steur	Acipenser sturio	beenplaten	prs			21,6
zalm	Salomo salar	articulare				1,9
indet	indet	indet				9,9
indet	indet	vertebra				16,6
SCHELPEN						
oester	Cassostrea gigas					29,6
oester	Cassostrea gigas					13,1
mossel	Mytilus edule					132,6
kokkel	Cerastoderma edule					4,7
alikruik	Littorina littorea					1,0
strandschelp	Spisula spec.					6,4
indet	indet					3,4
ZOOGDIEREN						
rund	Bos taurus					
		indet				4,6
		costa	prs			542,1
		costa				15,3
		costa	prs			19,3
		epistropheus	prs			78,7
		vertebra	prs			451,0
		vertebra				66,9
		temporale	prs			6,9
		cranium	prs			41,2
		cranium	prs			23,7
		hyoid	prs			0,8
		incisor	tot			12,8
		molaar				58,5
		mandibula	prs	rechts		102,0
		ulna	1	links		85,0
		radius	prs		juveniel	34,5
		radius	prs	links		69,1

	opmerkingen	gewicht per soort	gewicht per groep	NISP	MNI	minimum aantal soorten	aandeel
			70,3	68	17	9	0,02
		0,2		1	1	1	
		3,3		1	1	1	
				1			
		0		1	1	1	
		4,9		1		1	
	3 ex			3	3		
	2 ex	8,8		2		1	
				1			
	5 ex			5	4		
				1			
	3 ex	1,3		3	3		
				1			
				1			
		0,2		1	1	1	
		1,6		1	1	1	
	5 ex	21,6		5	1	1	
		1,9		1	1	1	
				27			
				11			
			190,8	63	29	5	0,05
		42,7		4	3	1	
	uit 39.1.1.81			1			
		132,6		47	22	1	
		4,7		2	2	1	
		1		1	1	1	
		6,4		3	1	1	
				5			
			3266,1	281		4	0,88
		2393,3		88	1	1	
	delen van twee luizenkammen			2			
				18			
	uit 39.1.1.81			1			
	uit 39.1.1.29			1			
				1			
				12			
	uit 39.1.1.29; 1 wervel 2 epifysen			3			
				1			
				1			
	bij oogkas			1			
				1			
				4			
				3			
				6			
				1			
				1			
	1 ex in 2 stukken			2			

diersoort	wetenschappelijke naam	bot	deel	kant	leeftijd	gewicht
		femur	3			45,2
		patella				49,1
		tibia			< 2-2,5 jr	7,3
		phalanx I				64,2
		phalanx III				36,1
		indet				274,7
		phalanx I				71,1
		phalanx III				24,2
		talus			juveniel	19,4
		indet				22,0
		indet				38,5
schaap/ geit	Ovis/ Capra					
		vertebra	prs			5,2
		vertebra	prs			9,6
		costa	prs			92,2
		mandibula		l+r	9 mnd	29,4
		epistropheus			adult	8,2
		femur	distaal	links	>3,5 jr	35,2
		scapula	prs		adult	3,8
		talus		1l+ 2r		16,9
		hyoid				0,2
		metatarsus		l+r	< 20-24 mnd	19,4
		metacarpus		links	< 20-24 mnd	8,7
		phalanx I			< 7-10 mnd	5,4
		phalanx III			juveniel	0,6
		femur	prs	links	< 3-3,5 jr	2,7
		tibia	prs	rechts	< 15-20 mnd	4,2
		talus				4,5
varken	Sus domestica					
		costa	prs		adult	53,0
		pelvis		1r+1l	adult	46,6
		epistropheus				14,1
		vertebra	prs		adult	48,9
		scapula	prs			12,0
		mandibula	prs	rechts	adult	17,1
		mandibula	prs	rechts	< 20 mnd	31,7
		cranium	prs			4,4
		femur	prs	links	< 3,5 jr	56,7
		femur	tot	links	juv	3,8
		patella	tot			13,3
		tibia	prs	rechts		11,6
		tibia	tot	links	juv	2,7
		phalanx III		rechts	adult	2,3
		phalanx I		rechts	adult	6,9
		phalanx I			subadult	7,7
		metacarpus IV		links		7,0
		metatarsus III		rechts		10,5
		indet				5,8

opmerkingen	gewicht per soort	gewicht per groep	NISP	MNI	minimum aantal soorten	aandeel
			1			
			1			
uit 39.1.1.81, distale epifyse			1			
			2			
			2			
			13			
uit 39.1.1.81			2			
uit 39.1.1.81			1			
uit 39.1.1.81			1			
uit 39.1.1.81			1			
uit 39.1.1.29			2			
	246,2		52	2	1	
borstwervel; uitsteeksel gebroken maar geheeld			1			
			4			
juv+ adult			27	2		
			2			
			1			
			1			
			1			
			3			
			1			
			2			
			1			
3 ex + 1 epifyse			4			
			1			
proximale epifyse			1			
distale epifyse			1			
uit 39.1.1.29			1			
	356,1		33	3	1	
			7			
			2			
			1			
			6			
			1			
deel met 2 premolaren + 1 losse molaar			2			
			1			
			1			
			1			
foetaal?			1			
			1			
			1			
foetaal?			1			
			1			
			1			
			1			
< 2jr			1			
< 2jr			1			
			3			

diersoort	wetenschappelijke naam	bot	deel	kant	leeftijd	gewicht
kat	Felis catus					
		cranium				7,9
		cranium	prs			1,0
		costae				4,0
		mandibula		l+r		5,4
		vertebrae				4,0
		scapula		rechts	juveniel	1,3
		femur		rechts	juveniel	2,2
		tibia		rechts	juveniel	2,2
		tibia		links	juveniel	2,2
		fibula		rechts		1,1
		ulna		links	juveniel	1,3
		ulna		rechts	adult	3,6
		cranium			adult	11,7
indet	indet	indet				222,6
VOGELS						
kip	Gallus gallus dom.					
		pelvis	prs			1,8
		pelvis		links		5,8
		pelvis		rechts		0,7
		pelvis	prs			4,2
		pelvis	prs	rechts		1,3
		pelvis	prs	links		1,1
		sternum				5,8
		sternum		l+r		1,4
		sternum			juv	0,8
		sternum	prs	links		0,7
		clavicula				0,8
		clavicula			juv	0,2
		clavicula				0,9
		scapula		links		1,0
		scapula		rechts		0,5
		scapula	prs	rechts		0,7
		cranium				2,9
		mandibula				0,2
		mandibula				0,6
		mandibula	prs			0,2
		humerus		3l +2r		8,2
		humerus		links		3,2
		humerus		2l+1r	juv	1,7
		ulna		links		3,6
		ulna		rechts		1,8
		ulna		rechts	juv	0,3
		radius		links		0,5
		radius		rechts	juv	0,9
		coracoid		l+ 2r		3,4
		coracoid		rechts		1,8
		coracoid		links	juv	1,3
		carpometacarpus		rechts		0,8
		carpometacarpus		rechts		0,9
		tibiotarsus		rechts		6,1
		tibiotarsus		links	juv	1,1

diersoort	wetenschappelijke naam	bot	deel	kant	leeftijd	gewicht
		tibiotarsus		links		5,8
		tibiotarsus		rechts	juv	7,2
		tibiotarsus	1	links	juv	2,1
		tibiotarsus		rechts	juv	1,6
		tibiotarsus		links	juv	0,7
		fibula		1 l+ 2r		0,9
		tarsometatarsus		1 l, 2r		5,4
		tarsometatarsus		links	adult	2,0
		tarsometatarsus		links	juv	0,8
		tarsometatarsus		rechts	juv	2,3
		scapula		rechts		0,7
		scapula		2r+1l		2,6
		femur		1l +4r		12,6
		femur			juv	0,4
		femur		rechts		1,7
		femur		links		5,5
		vertebra				1,5
wilde eend	Anas platyrhynchos	sternum				5,3
		clavicula				1,0
		coracoid		links		1,6
		coracoid		links		1,3
		pelvis	prs			0,2
		pelvis	prs	rechts		0,3
		tibiotarsus		rechts		1,5
		tarsometatarsus		2 l, 3r		4,2
		scapula		links		0,8
		femur		links		0,9
duif	Columba livia	coracoid		rechts	juv	0,4
		cranium				0,7
		sternum			juv	0,5
		femur	prs	rechts	juv	0,1
		tibiotarsus		rechts		0,6
wintertaling	Anas crecca	humerus	prs	links		0,5
		coracoid		links		0,4
		ulna	prs	links		0,3
		tibiotarsus	12	rechts		0,2
smient	Anas penelope	humerus		rechts		2,2
		coracoid		rechts		0,9
gans	Anser anser dom.	metacarpus		rechts		4,0
		sternum				1,4
		ulna	1	links		3,0
		radius	3	links		0,8
		phalanx I		rechts		0,2
kievit	Vanellus vanellus					

opmerkingen	gewicht per soort	gewicht per groep	NISP	MNI	minimum aantal soorten	aandeel
			1			
			1			
			1			
			1			
			1			
			3			
1 adult,2 juveniel			3			
			1			
			1			
			1			
uit 39.1.1.81			1			
			3			
2 adult, 2 juveniel			5	4		
			1			
			1			
			1			
uit 39.1.1.81			1			
	17,1			3	1	
			4			
			2			
			1			
			1			
			1			
			1			
			5	3		
			1			
			1			
	2,3			1	1	
			1			
			1			
			1			
			1			
	1,2			1	1	
			1			
			1			
			1			
	3,1			1	1	
			1			
			1			
	9,4			1	1	
			1			
			1			
			1			
			1			
carpalia			1			
	2,7			3	1	

diersoort	wetenschappelijke naam	bot	deel	kant	leeftijd	gewicht	
		humerus		links		0,8	
		humerus		rechts		0,8	
		tibiotarsus		rechts		0,4	
		tibiotarsus		rechts		0,4	
		tibiotarsus	prox.	rechts		0,3	
kokmeeuw	Larus ridibundus						
		humerus		links		0,9	
		humerus		rechts		1,2	
		tarsometatarsus		rechts		0,3	
		metacarpus		rechts		0,4	
		radius		links		0,3	
		ulna		links		0,8	
		ulna		rechts		1,1	
		ulna		links		1,1	
humerus		rechts		1,5			
stormmeeuw	Larus canus						
		tibiotarsus		rechts		0,6	
		clavicula				0,2	
		femur		links		0,2	
kemphaan	Philomachus pugnax	humerus		links		0,7	
		radius		rechts		0,0	
		femur		rechts		0,1	
		pelvis	prs			0,4	
		sternum	prs			0,6	
		ulna				0,1	
spreeuw	Turdus vulgaris	coracoid		rechts		0,1	
		cranium				1,4	
indet	indet						
		indet				5,7	
		indet				3,3	
		indet				2,3	
TOTAAL						3707,5	

opmerkingen	gewicht per soort	gewicht per groep	NISP	MNI	minimum aantal soorten	aandeel
			1			
			1			
naar referentiecollectie Archeologie Zwolle			1			
			1			
			1			
	7,6			2	1	
			1			
naar referentiecollectie Archeologie Zwolle			1			
naar referentiecollectie Archeologie Zwolle			1			
naar referentiecollectie Archeologie Zwolle			1			
naar referentiecollectie Archeologie Zwolle			1			
naar referentiecollectie Archeologie Zwolle			1			
aankoesel			1			
			1			
			1			
	1			1	1	
naar referentiecollectie Archeologie Zwolle			1			
naar referentiecollectie Archeologie Zwolle			1			
naar referentiecollectie Archeologie Zwolle			1			
	1,9			1	1	
naar referentiecollectie Archeologie Zwolle			1			
naar referentiecollectie Archeologie Zwolle			1			
			1			
			4			
			3			
			1			
	1,5			1	1	
			1			
naar referentiecollectie Archeologie Zwolle			1			
	9					
			12			
			10			
			5			
		3707,5	581		29	

8.2. Gegevenstabel Kleipijpen Beerput

type	hielmerk	bijmerk op hiel of ketel (K)	Duco-nr.Merken	steel, versiering. TEKST	kwaliteit
dubbelconisch 1c					grof
trechter 2a					grof
ovoïde volovaal	A gekroond	wapen Gouda + S/idem	373	25 mm	fijn
ovoïde volovaal	AP monogram gekroond	-/punt, geen Gouds wapen	551	33 mm	fijn
ovoïde volovaal	parel	wapen Gouda + S/idem	295		fijn
ovoïde volovaal	drie klaverbladen	-/punt, geen Gouds wapen	59		fijn
ovoïde volovaal	TD gekroond	wapen Gouda + S+ punt/-	458	geruwde steelaanzet	fijn
ovoïde volovaal	wapen West-Friesland	wapen Gouda/-	7		fijn/porselein
ovoïde gespannen ovaal	wapen West-Friesland	wapen Gouda/-	7		fijn/porselein
ovoïde vol ovaal	A gekroond	wapen Gouda + S/idem	373	38 mm	fijn
ovoïde gespannen ovaal	K	?/wapen Gouda	385		fijn/porselein
ovoïde vol ovaal	P P gekroond	wapen Gouda + S/idem	564		fijn
ovoïde verslappend	78 gekroond	wapen Gouda? + S?/ idem + punt	1020	8 mm, geruwd	fijn
ovoïde gespannen ovaal	drie klaverbladen	? + twee punten/wapen Gouda + S + punt	59	80 mm	fijn
steelfragment				375 mm, mondstuk	
5 steelfragmenten				40-95 mm, mondstukken	
steelfragment				55 mm, ..r/r/r/ GOUGOUDA	
steelfragment				68 mm, A:BREM r/r/r/ r/r ..GOUDA	
steelfragment				40 mm, o/r/r/r/o	
steelfragment van isabé?				12 mm, schelpversiering	
steelfragment				24 mm, lelie in vierpas	
ketelfragment gesp. ovaal					
ketelfragment	burg	wapen Gouda/-	309		
ketelfragment		keizerskroon op voor- of achterkant vd kop			
dubbelconisch 1a	5bladige bloem, hartvormige blaadjes			40 +50mm	grof
dubbelconisch 1a				45 mm	fijn
dubbelconisch 1a				50 mm	fijn
dubbelconisch 1a	MTS boven 3 punten			80 mm	grof
dubbelconisch 1b	SH	glazuurspatje	494	50 mm	fijn
dubbelconisch 1b				75 mm	grof
dubbelconisch 1c				51 mm, b/b/b/ /b/b/b	grof
dubbelconisch 1c				81 mm	grof
dubbelconisch 1c				95 mm	grof

	productiecentrum	datering hielmerk	mogelijke producent	wsch.datering	opmerkingen
				1650-1675	
				1690-1740	
	Gouda	1714-1826	Brem-familie	1740-1800	
	Gouda	1668-1821	Versluijs?	1730-1740	
	Gouda	1688-1792	Eling/Angulo	1740-1792	
	Gouda	1684-1794	Barend Verzijl	1730-1740	
	Gouda	1747-1910	VdLinde/Prince	1790-1820	
	Gouda	1714-1817	Vermeulen/ Oosterling/VdVin e.a.	1740-1817	
	Gouda	1714-1817	VdVin	1780-1800	
	Gouda?	1714-1826	Brem-familie	1740-1749?	
	Gouda	1759-1847	Brem	1780-1800	
	Gouda	1729-1770	Jan Hopkooper	1740-1770	
	Gouda?	1724-1849	Boot	1795-1849	
	Gouda	1682-1794	Carel van Ham	1781-1794	
	Gouda			1740-1820	
				1740-1800	
				na 1860	
				1780-1800	
	Gouda	1714-1940	Woerlee/Verschoor e.v.	na 1739	
				1740-1760	
	Amsterdam ?				
	niet uit Gouda/ Amsterdam				
	niet uit Gouda/ Amsterdam				
	Gouda				

type	hielmerk	bijmerk op hiel of ketel (K)	Duco-nr.Merken	steel, versiering. TEKST	kwaliteit
dubbelconisch 1c				116 mm	grof
dubbelconisch 1c				180 mm, KOMplete PIJP	grof
dubbelconisch 1c				90 mm	grof
dubbelconisch 1c				17 mm	grof
dubbelconisch 1c				22 mm	fijn
dubbelconisch 1c				34 mm, z/b/...	grof
dubbelconisch 1c					grof
dubbelconisch 1c		ongerookt			grof
dubbelconisch 1c				79 mm	grof
dubbelconisch 1c				28 mm	grof
dubbelconisch 1c				65 mm	grof
dubb. con. fragmenten					
trechter 2b	enkel kruis gekroond	liggende maansikkel/-		104 mm, o/b/b/o/b/b/o	grof
trechter 2b		liggende maansikkel/idem		119 mm	grof
trechter 2b		/[dubbele?] punt		101 mm	grof
trechter 2b		/dubbele punt		26 mm, k/...	grof
trechter 2b				84 mm	grof
ovoïde volovaal fragm.	96 gekroond	wapen Gouda/-	1039		fijn
ovoïde fragm.	?D gekroond	wapen Gouda+ S/ ?			fijn
ovoïde gedrongen dop	VH gekroond	wapen Gouda/-	496		fijn
3x steelaanzet				40, 55, 55 mm	grof
steelfragment				150 mm, 2x lelies in 4pas, 3x r/..	grof
steelfragment				25 mm, lelies in 4pas/...	grof
steelfragment				23 mm, 3x 4 lelies met roos in t hart	grof
steelfragment				78 mm, r/...	grof
steelfragment				52 mm, z/z/z/ /z/z/...	grof
17x mondstuk				12 tot 155 mm	grof
3x steelfragment				41 tot 49 mm	fijn
41x steelfragment				10 tot 120 mm	grof
steelaanzet				36 mm, o/...	fijn
steelfragment				105 mm, o/...	fijn
steelfragment				110 mm, o/...	fijn
steelfragm. met tekst				59 mm, ???/r/r/r/r/r/ ..GO..	fijn
steelfragm. met tekst				30 mm, : LIST .	fijn
steelfragm. met tekst				23 mm, C : RU../r/r/...	fijn
steelfragm. met tekst				34 mm, r/IN : GOU../...	fijn
lang steelfragment				302 mm	fijn
29 steelfragmenten				10 tot 95 mm	fijn
ovoïde volovaal	36 gekroond	wapen Gouda + S/idem + O 975			fijn
steelfragmenten					
ovoïde volovaal	krijgsman	-/punt, geen Gouds wapen	171	495 mm, KOMplete PIJP, o/b/b/b/o	fijn
ovoïde volovaal	drie klaverbladen	-/drie punten, geen Gouds wapen	59	85 mm, ...MAN	fijn
4 steelfragmenten				mondstukken	
steelfragment				300 mm, ...INGOU...	

	produktiecentrum	datering hielmerk	mogelijke producent	wsch.datering	opmerkingen
	West-Ned.				
	Oost-Ned. (Deventer?)				
	Oost-Ned. (Deventer?)				
	Oost-Ned. (Deventer?)				
	Gouda				
	Gouda				
	Gouda				
				voor 1700	
	Gouda				
	Gouda	1764-1784	Arij van der List	1764-1784	hoort bij hielmerk 953, 954 of 980; 16-, 17- of 41 -gekroond
	Gouda				
	Gouda	1719-1874	Drost/Naret/Kool/ VRijk/Blok/Verzijl ea.	1740-1820	
	Gouda	1670-1887	?	1730-1735	mond. Info Duco 24-10-2014
	Gouda	1682-1794	Gerrit Moleman	1756-1765	
				1740-1820	
	Gouda				

West-Ned.

type	hielmerk	bijmerk op hiel of ketel (K)	Duco-nr.Merken	steel, versiering. TEKST	kwaliteit
steelfragment				o/r/r//r/r/o	
dubbelconisch 1bc					grof
x vervallen x					

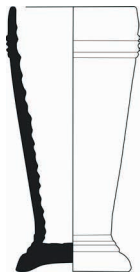
	produktiecentrum	datering hielmerk	mogelijke producent	wsch.datering	opmerkingen
				1640-1675	

Van Heutszkazerne

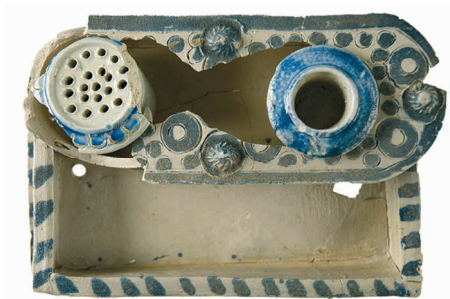
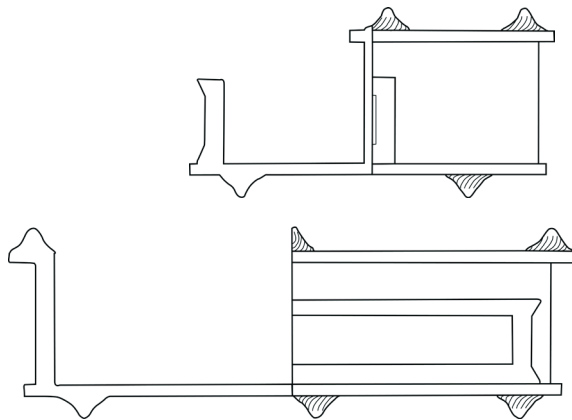
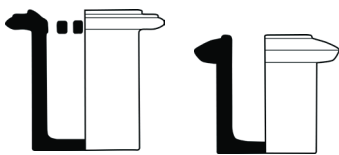
Catalogus

Beerput S39

1. Vondstnummer	1. KAZ14-82-161	2. KAZ14-82-165
2. Code van het type	2 s2-bek-6	2 s2-kan-5
3. Objectdatering	3 1575-1625	3 1650-1700
4. Maten in centimeters: diameter max/hoogte/diameter bodem	4 7.0/14.0/6.0	4 15.5/19.5/9.5
5a. Baksel	5a steengoed 2	5a steengoed 2
5b. Oppervlaktebehandeling	5b uitw. zoutglazuur	5b zoutglazuur, kobaltblauw
5c. Beschrijving van de decoratie	5c ribbels onder rand en boven voet	5c medaillons: cirkels met streepjes en puntjes, centrum: bloempje
6a. Bodem	6a standvoet	6a standvoet
6b. Oor/steel	6b	6b oor ontbreekt
6c. Diversen	6c	6c
7. Functie/naam	7 beker	7 kan
8. Productiecentrum	8 Siegburg	8 Westerwald
9. Literatuur	9 Reineking von Bock 1986, 208	9 Reineking von Bock 1986, 283

Van Heutszkazerne

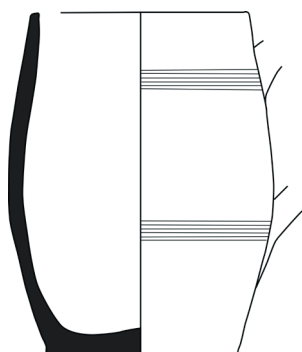

1:2

- 3
- 1 KAZ14-82-167
- 2 s2-ins-1
- 3 1700-1800
- 4 14.0/4.3/10.0
- 5a steengoed 2
- 5b ongeglazuurd, kobaltblauw
- 5c ingekrast patroon ingekleurd met blauw
- 6a standvlak
- 6b
- 6c
- 7 schrijfstel met inktbakje en (zand) strooier
- 8
- 9 Reineking von Bock 1986, 403

- 4
- 1 KAZ14-82-164
- 2 S2-tre-8
- 3 1625-1650
- 4 6.0/14.5/5.0
- 5a steengoed 2
- 5b zoutglazuur, kobaltblauw
- 5c smalle en brede verticale panelen, gescheiden door ribbelbanden
- 6a standvoet
- 6b
- 6c
- 7 trechterbeker
- 8 Westerwald
- 9 Reineking von Bock 1986, 292

Van Heutszkazerne

1:2

- 5
1 KAZ14-82-168
2 s2-zal-4
3 1700-1800
4 4.0/6.0/2.5
5a steengoed 2
5b zoutglazuur, engobe
5c bruin
6a standvlak
6b
6c
7 zalfpot
8 Frechen
9

- 6
1 KAZ14-82-265
2 r-bek-20
3 1700-1800
4 7.0/9.3/5.0
5a roodbakkend
5b in- en uitw. loodglazuur met ijzeroxide
5c bij aanzet oor drie ribbels, onder en
boven
6a standvlak
6b lintoer vertikaal
6c
7 beker
8
9

- 7
1 KAZ14-82-219
2 r-bor-3
3 1725-1800
4 28.5/7.0/11.0
5a roodbakkend
5b in- en uitw. loodglazuur
5c
6a standring
6b
6c
7 bord
8 Friesland
9

Van Heutszkazerne

- 8
- 1 KAZ14-82-220
- 2 r-bor-18
- 3 1600-1650
- 4 24.0/6.0/9.5
- 5a roodbakkend
- 5b inw. loodglazuur, slib
- 5c ringeloor op vlag: golflijn, overgaand in strepen en dan golfjes
- 6a standring
- 6b
- 6c
- 7 bord
- 8
- 9

- 9
- 1 KAZ14-82-214
- 2 r-bor-50
- 3 1600-1650
- 4 30.0/7.0/-
- 5a roodbakkend
- 5b inw. loodglazuur, slib
- 5c slibbogen met in centrum een drieblad
- 6a standlobben
- 6b
- 6c
- 7 bord
- 8
- 9

- 10
- 1 KAZ14-82-261
- 2 r-dek-27
- 3 1750-1800
- 4 14.5/3.0/13.5
- 5a roodbakkend
- 5b uitw. loodglazuur
- 5c
- 6a
- 6b knop
- 6c
- 7 deksel
- 8
- 9

Van Heutszkazerne

- 11
1 KAZ14-82-195
2 r-gra-18
3 1600-1650
4 12.0/10.0/-
5a roodbakkend
5b inw. geheel en uitw. spaarzaam lood-
glazuur
5c
6a driepoot
6b steel, kromsteert
6c schenklip
7 grape
8
9

- 12
1 KAZ14-82-196
2 r-gra-30
3 1600-1650
4 14.5/12.5/-
5a roodbakkend
5b inw. geheel en uitw. spaarzaam lood-
glazuur
5c
6a driepoot
6b vertikaal lintoer, geknepen
6c schenklip
7 grape
8
9

- 13
1 KAZ14-82-200
2 r-gra-30
3 1600-1625
4 18.0/17.5/-
5a roodbakkend
5b in- en uitw. loodglazuur, slib
5c rondom op schouder 8 kruizen
6a driepoot
6b vertikaal lintoer, geknepen
6c
7 grape
8
9

Van Heutszkazerne

14

- 1 KAZ14-82-201
- 2 r-gra-30
- 3 1600-1625
- 4 18.0/17.5/-
- 5a roodbakkend
- 5b in- en uitw. loodglazuur, slib
- 5c diverse slibmotieven op schouder
- 6a driepoot
- 6b vertikaal lintoor, geknepen
- 6c schenklip
- 7 grape
- 8
- 9

15

- 1 KAZ14-82-202
- 2 r-gra-30
- 3 1609
- 4 17.5/16/5/-
- 5a roodbakkend
- 5b in- en uitw. loodglazuur, slib
- 5c ringeloor op schouder: ANNO 1609
- 6a driepoot
- 6b vertikaal lintoor, geknepen
- 6c
- 7 grape
- 8
- 9

16

- 1 KAZ14-82-198
- 2 r-gra-52
- 3 1600-1700
- 4 29.0/11.5/-
- 5a roodbakkend
- 5b loodglazuur, inw. geheel en uitw. geheel behalve de bodem
- 5c
- 6a driepoot
- 6b twee verticale worstoren
- 6c
- 7 grape
- 8
- 9

Van Heutszkazerne

17

1 KAZ14-82-203

2 r-gra-113

3 1575-1625

4 21.0/14.0/-

5a roodbakkend

5b in- en uitw. loodglazuur

5c

6a driepoot

6b twee verticale worstoren

6c

7 grape

8

9

18

1 KAZ14-82-204

2 r-gra-91

3 1575-1625

4 23.5/14.5/-

5a roodbakkend

5b inw. geheel en uitw. spaarzaam lood glazuur

5c

6a driepoot

6b twee verticale worstoren, geknepen

6c

7 grape

8

9

19

1 KAZ14-82-228

2 r-kom-6

3 1550-1600

4 25.0/10.0/11.0

5a roodbakkend

5b inw. lood, slib

5c inw. sliblaag

6a standring

6b twee horizontale worstoren

6c schenklip

7 kom

8

9

Van Heutszkazerne

- 20
1 KAZ14-82-190
2 r-kop-2
3 1600-1650
4 12.5/8.0/7.0
5a roodbakkend
5b inw. loodglazuur
5c
6a standring
6b vertikaal worstoor
6c
7 kop
8
9

- 21
1 KAZ14-82-273
2 r-oli-2
3 1600-1650
4 14.0/10.0/8.5
5a roodbakkend
5b inw. loodglazuur
5c
6a standvlak met holte
6b ophangoor
6c twee schenklippen t.o. oor
7 olielamp
8
9

- 22
1 KAZ14-82-187
2 r-stk-2
3 1650-1725
4 17.5/7.3/-
5a roodbakkend
5b inw. loodglazuur
5c
6a driepoot
6b rechte, dubbelgevouwen steel
6c schenklip
7 steelkom
8
9

- 23
1 KAZ14-82-188
2 r-stk-5
3 1600-1650
4 16.0/7.5/-
5a roodbakkend
5b inw. loodglazuur
5c
6a driepoot
6b ronde steel, kromsteert
6c
7 steelkom
8
9

- 24
1 KAZ14-82-272
2 r-tes-12
3 1600-1800
4 14.5/8.0/7.0
5a roodbakkend
5b in- en uitw. loodglazuur
5c
6a standring
6b vertikaal lintoor op hoek, geknepen
6c
7 test
8 Friesland
9

1:2

- 25
1 KAZ14-82-275
2 r-vog-2
3 1600-1800
4 9.0/6.5/3.5
5a roodbakkend
5b loodglazuur: inw. geheel en uitw. aan de voorzijde
5c
6a standvlak
6b
6c
7 vogeldrinkbakje
8
9

Van Heutszkazerne

1:2

26

- 1 KAZ14-82-270
- 2 r-zal-3
- 3 1600-1700
- 4 5.0/5.0/4.0
- 5a roodbakkend
- 5b inw. loodglazuur
- 5c
- 6a standvoet
- 6b
- 6c
- 7 zalfpot
- 8
- 9

27

- 1 KAZ14-82-229
- 2 dw-kom-1
- 3 1650-1725
- 4 17.0/8.0/7.0
- 5a roodbakkend
- 5b inw. loodglazuur, slib
- 5c wand: golflijn en concentrische cirkels
spiegel: spiraal
- 6a standring
- 6b horizontaal lintoor
- 6c
- 7 kom
- 8 West Duitsland
- 9

28

- 1 KAZ14-82-230
- 2 we-kom-1
- 3 1622
- 4 21.0/6.0/9.0
- 5a roodbakkend
- 5b inw. loodglazuur, slib, koperoxide
- 5c op rand streepjes, onder rand
concentrische cirkels, op spiegel
Petrus met sleutel, jaartal 1622
- 6a standvlak
- 6b
- 6c
- 7 kom
- 8 Werra gebied
- 9

29

- 1 KAZ14-82-185
- 2 w-dek-13
- 3 1650-1700
- 4 26.0/4.5/-
- 5a witbakkend
- 5b in- en uitw. loodglazuur, koperoxide
- 5c in- en uitw. groen
- 6a sluitrand
- 6b twee verticale worstoren
- 6c
- 7 deksel
- 8
- 9

30

- 1 KAZ14-82-181
- 2 w-gra-20
- 3 1600-1700
- 4 12.0/14.5/9.0
- 5a witbakkend
- 5b in- en uitw. loodglazuur, uitw. koperoxide
- 5c inw. geel, uitw. groen
- 6a driepoot met platte bodem
- 6b verticaal lintoer
- 6c
- 7 grape
- 8
- 9

31

- 1 KAZ14-82-184
- 2 w-gra-23
- 3 1625-1700
- 4
- 5a witbakkend
- 5b loodglazuur, koperoxide
- 5c in- en uitw. groen geglazuurd
- 6a driepoot
- 6b lintoer, verticaal, geknepen
- 6c
- 7 grape
- 8
- 9 Bitter e.a. 1977, 81 afb. 242

Van Heutszkazerne

- 32
 1 KAZ14-82-178
 2 w-kop-3
 3 1600-1650
 4 13.8/10.4/8.5
 5a witbakkend
 5b in- en uitw. loogglazuur
 5c
 6a standvoet
 6b vertikaal lintoor, geknepen
 6c
 7 kop
 8
 9

- 33
 1 KAZ14-82-182
 2 w-stk-8
 3 1600-1700
 4 19.0/10.5/-
 5a witbakkend
 5b in- en uitw. loodglazuur, uitw. koper-oxide
 5c inw. geel, uitw. groen
 6a driepoot
 6b dubbelgevouwen steel
 6c
 7 steelkom
 8
 9

- 34
 1 KAZ14-82-186
 2 w-ver-2
 3 1600-1700
 4 13.5/8.5/-
 5a witbakkend
 5b in- en uitw. loodglazuur, koperoxide
 5c
 6a driepoot
 6b twee horizontale worstoren
 6c gaatjes in wand en bodem
 7 vergiet
 8
 9 Clevis en Smit 1990 catnr 122

35

1 KAZ14-82-148

2 m-bor-3

3 1625-1675

4 25.7/4.3/9.8

5a majolica

5b uitw. loodglazuur, inw. tinglazuur, kobaltblauw

5c vlag: viermaal stilistisch bloemblad, spiegel: gebouw met bomen

6a standring

6b

6c

7 bord

8

9

36

1 KAZ14-82-150

2 m-bor-3

3 1625-1675

4 25.5/5.2/9.5

5a majolica

5b uitw. loodglazuur, inw. tinglazuur, kobaltblauw

5c vlag: stilistisch bloem-blad, spiegel: Chinees landschap met huizen

6a standring

6b

6c

7 bord

8

9 Bartels 1999, 785

37

1 KAZ14-82-146

2 m-bor-5

3 1600-1625

4 19.5/3.5/9.0

5a majolica

5b uitw. loodglazuur, inw. tinglazuur, polychroom

5c groen/gele vogel op tak met gele vruchten

6a doorboorde standring

6b

6c rode scherf

7 bord

8

9

- 38
1 KAZ14-82-147
2 m-bor-5
3 1600-1625
4 19.0/3.2/9.0
5a majolica
5b uitw. loodglazuur, inw. tinglazuur, polychroom
5c twee geel/groene vogels op een tak met een gele vrucht tussen hen in
6a doorboorde standring
6b
6c rode scherf, beeldmerk: blauw teken
7 bord
8
9

- 39
1 KAZ14-82-149
2 m-kom-6
3 1650-1700
4 25.0/5.5/9.5
5a majolica
5b uitw. loodglazuur, inw. tinglazuur, kobaltblauw
5c spiegel: binnen dubbele cirkel een naar rechts geveerd blad
centrum: binnen dubbele cirkel een naar links wentelend rad
6a standring
6b
6c beeldmerk: blauw teken
7 kom
8
9

- 40
1 KAZ14-82-90
2 f-bor-1
3 1640-1680
4 20.0/3.5/10.5
5a faïence
5b tinglazuur, kobaltblauw
5c vlag: tussen concentrische cirkels groepjes van personen of een landschap, alle afbeeldingen N/Z gericht; spiegel: imitatie Chinees tafereel: drie personen met parasol waarvan een zit tend op de grond
6a doorboorde standring
6b
6c
7 bord
8
9

- 41
1 KAZ14-82-91
2 f-bor-1
3 1700-1750
4 16.5/2.5/9.5
5a faïence
5b tinglazuur, polychroom
5c onderglaz. blauw en groen, bovenglaz. rood, geel en paars. Vlag: driemaal bloemblad; spiegel: dubbele concentrische cirkel met blauwe kringen en bruine stippen, daarbinnen een bloemenmand
6a standring
6b
6c
7 bord
8
9

- 42
1 KAZ14-82-84
2 f-bor-2
3 1640-1680
4 21,5/2,3/12.0
5a faïence
5b tinglazuur, kobaltblauw
5c vlag: tussen twee concentrische cirkels bloemen; spiegel: bloem in vaas, blauwe streepjes op onderkant bodem
6a standvlak
6b
6c
7 bord
8 Clevis-Kottman, 1989, p.120
9

- 43
1 KAZ14-82-85
2 f-bor-2
3 1640-1680
4 23.5/3.0/-
5a faïence
5b tinglazuur, kobaltblauw
5c spiegel: binnen dubbele cirkel man met staf bij knielende persoon, rechts hiervan drie personen bij rond gebouw 'de verloren zoon'
6a standvlak
6b
6c beeldmerk niet compleet
7 bord
8
9 Clevis-Kottman 1989, p. 118, nr.11-135

- 44
 1 KAZ14-82-67
 2 f-bor-3
 3 1700-1800
 4 21.5/4.0/10.0
 5a faïence
 5b tinglazuur, polychroom
 5c onderglaz. blauw en groen, bovenglaz. bruin en rood. vlag: imitatie Chinees: medaillons met afwisselend perzikbloem en zonnebloem. spiegel: binnen cirkel van boogjes
 tekst: Veel te spreken, ondekt ge, gebreken (niet on-t-dekt)
 6a standvlak
 6b
 6c
 7 bord
 8
 9

- 45
 1 KAZ14-82-68
 2 f-bor-3
 3 1700-1800
 4 23.0/4.5/-
 5a faïence
 5b tinglazuur, polychroom
 5c onderglaz. groen, bovenglaz. rood en paars. Vlag: afwisselend een groen blad en een groen blad met aan weers zijden een rode bloem; spiegel: tekst: D... is niettrouw ...tussenvrouw. (Daar is niet oprechter trouw dan tussen man en vrouw)
 6a standvlak
 6b
 6c
 7 bord
 8
 9

- 46
 1 KAZ14-82-69
 2 f-bor-3
 3 1700-1800
 4 23.0/4.5/-
 5a faïence
 5b tinglazuur, polychroom
 5c onderglaz. groen en geel, bovenglaz. bruin en ? Spiegel: waarschijnlijk vogel op tak in boom
 6a standvlak
 6b
 6c
 7 bord
 8
 9

47

- 1 KAZ14-82-71
- 2 f-bor-3
- 3 1750-1775
- 4 22.0/4.0/9.5
- 5a faïence
- 5b tinglazuur, mangaanoxide
- 5c vlag: onder rand concave boogjes; spiegel: tak met bloem
- 6a standvlak
- 6b
- 6c
- 7 bord
- 8
- 9 Bartels, 1999, p.801 nr. 975

48

- 1 KAZ14-82-75
- 2 f-bor-3
- 3 1725-1775
- 4 22.5/3.8/10.3
- 5a faïence
- 5b tinglazuur, kobaltblauw
- 5c vlag: blauwe concentrische cirkel; spiegel: wentelend rad (met spaken)
- 6a standvlak
- 6b
- 6c
- 7 bord
- 8 Friesland
- 9

49

- 1 KAZ14-82-86
- 2 f-bor-6
- 3 1700-1750
- 4 23.5/2.8/12.5
- 5a faïence
- 5b tinglazuur, kobaltblauw
- 5c vlag: afwisselend boekenrol met linten en servetwerk; spiegel: binnen dubbele cirkel: plant met bloem
- 6a standring, uitgedraaid
- 6b
- 6c
- 7 bord
- 8
- 9

- 50
1 KAZ14-82-87
2 f-bor-6
3 1700-1750
4 22.7.3.0/11.5
5a faïence
5b tinglazuur, polychroom
5c onderglaz. blauw, bovenglaz. geel.
Vlag: bloementakken; spiegel: boeket
van blauwe bloemen met gele harten
6a standring, uitgedraaid
6b
6c
7 bord
8
9

- 51
1 KAZ14-82-88
2 f-bor-6
3 1700-1750
4 22.7.3.0/11.3
5a faïence
5b tinglazuur, kobaltblauw
5c vlag: langs rand bollen verbonden met
accolades, daaronder 6x een vrucht
met blaadjes; spiegel: hoge huizen met
brug en water op de voorgrond.
6a standring, uitgedraaid
6b
6c beeldmerk: 12
7 bord
8
9

- 52
1 KAZ14-82-99
2 f-bor-6
3 1700-1750
4 14.0/2.3/6.5
5a faïence
5b tinglazuur, polychroom
5c onderglaz. groen, bovenglaz. bruin
en oranje. Vlag: blad met aan weers
zijden bloemen; spiegel: tekst: Daar is
niet Beeter in de ...Al..
6a
6b
6c
7 bord
8
9

- 53
 1 KAZ14-82-89
 2 f-bor-6
 3 1700-1750
 4 19.0/2.7/10.0
 5a faïence
 5b tinglazuur, kobaltblauw
 5c vlag: onder rand cirkel met boogjes en blaadjes, daaronder bloementak en insecten; spiegel: vliegende en staande kraanvogel in waterlandschap
 6a standring, uitgefreesd
 6b
 6c beeldmerk: kruisje
 7 bord
 8
 9

- 54
 1 KAZ14-82-94
 2 f-bor-10
 3 1660-1700
 4 22.0/3.0/10.6
 5a faïence
 5b tinglazuur, kobaltblauw
 5c imitatie Chinees, vlag: afwisselend panelen met zonnebloem en artemisiablade en smalle panelen met ruyi; spiegel: bak met bloemen
 6a
 6b
 6c beeldmerk: 6 of 9
 7 bord
 8
 9

- 55
 1 KAZ14-82-95
 2 f-bor-16
 3 1700-1750
 4 16.5/4.0/8.5
 5a faïence
 5b tinglazuur, kobaltblauw
 5c onder- en bovenglaz, blauw. Vlag: onder rand concentrische cirkel met stippen; daaronder in panelen: stilistische takken met blad, in centrum: binnen dubbele cirkel een bloem
 6a standring
 6b
 6c
 7 bord
 8
 9

56

- 1 KAZ14-82-128
- 2 f-bor-32
- 3 1650-1700
- 4 11.5/2.0/5.0
- 5a faïence
- 5b tinglazuur, polychroom
- 5c onderglaz. kobaltblauw, bovenglaz. geel. Inw: blauwe bloemen met geel hart
- 6a doorboorde standing
- 6b
- 6c
- 7 zoutschaaltje of gebruikt als wandbord
- 8
- 9

57

- 1 KAZ14-82-119
- 2 f-bot-1
- 3 1700-1750
- 4 14.5/10.0/14.5
- 5a faïence
- 5b tinglazuur, uitw. kobaltblauw
- 5c aan twee zijden zeilend schip op zee, streepjes op bovenkant oren
- 6a standvlak
- 6b twee horizontale lintoren
- 6c fragment deksel aanwezig
- 7 botervat
- 8
- 9

58

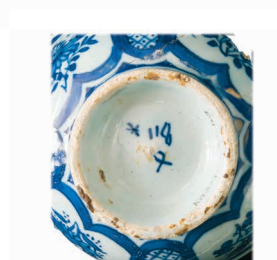
- 1 KAZ14-82-133
- 2 f-kan-13
- 3 1700-1750
- 4 10.2/14.5/9.5
- 5a faïence
- 5b tinglazuur
- 5c
- 6a standvlak
- 6b verticaal worstoor, afgeplat
- 6c gat in oor voor montage tinnen deksel of klep, schenklip
- 7 kan
- 8
- 9

- 59
1 KAZ14-82-110
2 f-kom-1
3 1720-1770
4 12.0/5.7/6.5
5a faïence
5b tinglazuur, in- en uitw. kobaltblauw
5c inw: geveerd blad, uitw: floraal, niet duidelijk
6a standring
6b
6c
7 kom
8
9

- 60
1 KAZ14-82-113
2 f-kop-1
3 1720-1770
4 7.7/4.5/3.0
5a faïence
5b tinglazuur, in- en uitw. kobaltblauw
5c inw: op bodem blauwe pijl, uitw: paar den bij boom
6a standring
6b
6c
7 kop (en schotel)
8
9 Klomp 2006, 49-51

- 61
1 KAZ14-82-116
2 f-kop-2
3 1720-1770
4 7.0/4.4/3.5
5a faïence
5b tinglazuur, in- en uitw. kobaltblauw
5c inw: twee trompetbloemen met blad, bloemen binnen cirkel, uitw. trompet bloemen en takjes met bessen
6a standring
6b
6c
7 kop (en schotel)
8
9

1:2

1:2

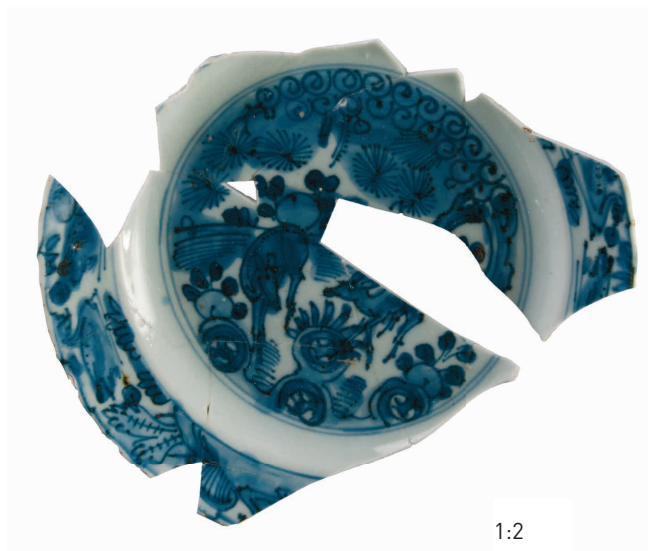

- 62
1 KAZ14-82-118
2 f-kop-2
3 1720-1770
4 7.7/4.3/3.3
5a faïence
5b tinglazuur, in- en uitw. kobaltblauw, inw. bovenglazuur goud
5c inw: versiering onder rand en op bodem een bloementak in blauw en goud, uitw: afwisselend bloemen en servetwerk, twee concentrische cirkels op de standring
6a standring
6b
6c beeldmerk: sterretje, kringeltje en 811
7 (kop)en schotel
8
9

- 63
1 KAZ14-82-123
2 f-zal-3
3 1700-1800
4 4.8/5.0/3.8
5a faïence
5b tinglazuur
5c
6a standvlak
6b
6c
7 zalfpot
8
9

- 64
1 KAZ14-82-1
2 p-bor-4
3 1605-1625
4 21.5/3.3/10.7
5a (kraak)porselein
5b veldspaatglazuur, kobaltblauw
5c spiegel: landschap, rots met vleermuis, vlag: gelukssymbolen afwisselend met perzik en smalle panelen met stippen, onderzijde: 8 panelen met cirkels van stippen en smalle ruyi
6a standring
6b
6c
7 bord
8 China
9

Van Heutszkazerne

1:2

1:2

1:2

65

1 KAZ14-82-2

2 p-bor-4

3 1590-1620

4 -/3.4/11.5

5a (kraak)porselein

5b veldspaatglazuur, kobaltblauw

5c spiegel: twee herten in tuin, vlag: waterlandschap? Vis? Onderzijde beschilderd met vogels

6a standring

6b

6c aanbaksel aan standring

7 bord

8 China

9

66

1 KAZ14-82-14

2 p-bor-9

3 1680-1770

4 9.0/2.3/5.5

5a porselein

5b veldspaatglazuur, polychroom

5c bovenglazuur groen, rood, goud; in- en uitw: bloem/bladmotief

6a standring

6b

6c geplooid

7 (kop en) schotel

8 China

9

67

1 KAZ14-82-15

2 p-bor-9

3 1680-1770

4 9.0/2.3/5.5

5a porselein

5b veldspaatglazuur, polychroom

5c bovenglazuur groen, rood, goud; in- en uitw: bloem/bladmotief

6a standring

6b

6c geplooid

7 (kop en) schotel

8 China

9

Van Heutszkazerne

68

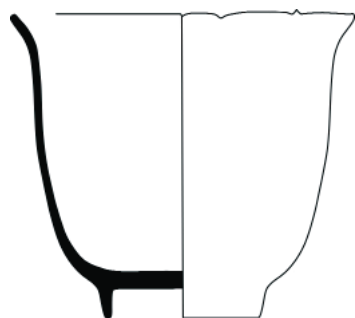
- 1 KAZ14-82-3
- 2 p-kom-9
- 3 1590-1620
- 4 14.0/7.0/6.4
- 5a (kraak)porselein
- 5b veldspaatglazuur, kobaltblauw
- 5c uitw: brede panelen met bloemen en bamboe of vogel op bloem, smalle panelen met vier kralen, inw: 6 panelen met bloem en panelen met 6 kralen, bodem: vogel op rots, spreeuw?
- 6a standring
- 6b
- 6c
- 7 kom, klappmuts / kraaikop
- 8 China
- 9

69

- 1 KAZ14-82-4
- 2 p-kom-9
- 3 1590-1620
- 4 11.5/-/-
- 5a (kraak)porselein
- 5b veldspaatglazuur, kobaltblauw
- 5c uitw: 6 brede panelen met bloem/vogel motief en smalle panelen met 6 kralen, en smalle panelen met 5-6 kralen, bodem: vogel op rots
- 6a standring
- 6b
- 6c
- 7 kom, klappmuts / kraaikop
- 8 China
- 9

70

- 1 KAZ14-82-7
- 2 p-kom-13
- 3 1605-1625
- 4 8.4/5.3/3.8
- 5a (kraak)porselein
- 5b veldspaatglazuur, kobaltblauw
- 5c uitw: eend op rots en vliegende vogel, inw: twee perzikbloemen, op bodem: vogel op rots; zgn papegaai kop
- 6a standring
- 6b
- 6c
- 7 kom
- 8 China
- 9

1:2

1:2

1:2

71

1 KAZ14-82-5

2 p-kom-14

3 1590-1620

4 10.5/8.2/4.2

5a (kraak)porselein

5b veldspaatglazuur, kobaltblauw

5c uitw: 6 brede panelen met bloem/vogel
motief, smalle panelen met linten,
inw: 6 brede panelen met bloem en
smalle panelen met kralen, bodem:
vogel op rots

6a standring

6b

6c

7 kom, klapmuts / kraaikop

8 China

9

72

1 KAZ14-82-6

2 p-kom-14

3 1590-1620

4 10.5/7.0/4.2

5a (kraak)porselein

5b veldspaatglazuur, kobaltblauw

5c uitw: 6 brede panelen met bloem/vogel
motief en smalle panelen met linten,
inw: 6 brede panelen met bloem en
smalle panelen met kralen, bodem:
vogel op rots

6a standring

6b

6c

7 kom, klapmuts / kraaikop

8 China

9

73

1 KAZ14-82-280

2 p-kop-1

3 1675-1725

4 4.9/3.0/2.3

5a porselein

5b veldspaatglazuur, kobaltblauw, boven
glazuur rood en goud

5c 'os' en bloemen op rots; bloemen in
rood en goud; inw. filet onder rand en
op spiegel bloementak in blauw, rood
en goud

6a standring

6b

6c

7 kop (en schotel)

8 China

9

1:2

1:2

1:2

74

- 1 KAZ14-82-8
- 2 p-kop-3
- 3 1590-1620
- 4 4.9/4.8/2.0
- 5a (kraak)porselein
- 5b veldspaatglazuur, kobaltblauw
- 5c uitw: geometrisch patroon in band
- 6a standring
- 6b
- 6c
- 7 kop, pimpelken
- 8 China
- 9

75

- 1 KAZ14-82-16
- 2 p-kop-4
- 3 1680-1720
- 4 6.5/3.8/3.2
- 5a porselein
- 5b veldspaatglazuur, inw: onderglazuur blauw, bovenglazuur rood en goud, uitw: capucijnerbruin
- 5c inw: bloemtjes motief, uitw: bruin
- 6a
- 6b
- 6c
- 7 kop (en schotel)
- 8 China
- 9

76

- 1 KAZ14-82-18
- 2 p-kop-4
- 3 1680-1720
- 4 7.5/4.5/3.5
- 5a porselein
- 5b veldspaatglazuur, kobaltblauw
- 5c in- en uitw: drakenmotief in blauw;
- 6a standring
- 6b
- 6c
- 7 kop (en schotel)
- 8 China
- 9

1:2

1:2

1:2

77

- 1 KAZ14-82-20
- 2 p-kop-4
- 3 1680-1720
- 4 7.0/4.0/3.0
- 5a porselein
- 5b veldspaatglazuur, bovenglazuur goud
- 5c inw: servetwerk onder rand, uitw: bloem/bladmotief. motiefnaam: de kersenplukker
- 6a standring
- 6b
- 6c
- 7 kop (en schotel)
- 8 China / Amsterdams bont
- 9

78

- 1 KAZ14-82-24
- 2 p-kop-5
- 3 1675-1725
- 4 6.2/3.8/--
- 5a porselein
- 5b veldspaatglazuur, kobaltblauw
- 5c filet met daaronder panelen met afwisselend en bloem en een rank; inw. filet met daaronder een rand van boogjes met afwisselend een stip en een bloem
- 6a standring
- 6b
- 6c
- 7 kop (en wschotel)
- 8 China
- 9

79

- 1 KAZ14-82-158
- 2 s3-kop-1
- 3 1730-1760
- 4 6.5/3.5/3.4
- 5a steengoed 3
- 5b zoutglazuur
- 5c
- 6a standring
- 6b
- 6c
- 7 kop (en schotel)
- 8
- 9

1:2

1:2

1:2

80

- 1 KAZ14-82-157
- 2 s3-the-6
- 3 1730-1760
- 4 9.0/8.0/5.5
- 5a steengoed 3
- 5b zoutglazuur
- 5c
- 6a standvoet
- 6b oor en tuit ontbreken
- 6c zeefgaten
- 7 theepot
- 8
- 9 Bartels 1999, 619

81

- 1 KAZ14-82-36
- 2 iw-bor-3
- 3 1770-1800
- 4 11.7/3.0/6.7
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur, inw. kobaltblauw
- 5c transferprint: vier panelen met afwisselend Chinees landschap en bloemen, centrum: bloem met ranken
- 6a standring
- 6b
- 6c *pearlware*
- 7 (kop en) schotel
- 8 Engeland
- 9

82

- 1 KAZ14-82-37
- 2 iw-bor-3
- 3 1765-1780
- 4 11.0/2.7/6.5
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur, inw. kobaltblauw
- 5c samengesteld filet onder rand, vlag: afwisselend verticaal blad en hangend trosje, spiegel: binnen dubbele cirkel trosje met 5 bessen
- 6a standring
- 6b
- 6c *pearlware*
- 7 (kop en) schotel
- 8 Engeland
- 9

1:2

1:2

1:2

83

- 1 KAZ14-82-38
- 2 iw-bor-3
- 3 1765-1780
- 4 10.5/2.5/6.5
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur, polychroom
- 5c versiering in bruin, groen, blauw en oranje; vlag: tussen twee filets door lopende rank met aan weerszijden groen blad en blauwe bloem met oranje hart, spiegel: blauw bloempje met oranje stampers (kruisje)
- 6a standing
- 6b
- 6c *pearlware*
- 7 (kop en) schotel
- 8 Engeland
- 9 zie catnr. 92

84

- 1 KAZ14-82-39
- 2 iw-bor-3
- 3 1765-1780
- 4 10.7/2.7/6.4
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur, polychroom
- 5c versiering in bruin, groen, blauw en oranje; vlag: onder rand stipjes, daar onder bloem/bladmotief, spiegel: guirlandes van groen en oranje blad en stippenbloemen in blauw en oranje
- 6a standing
- 6b
- 6c *pearlware*
- 7 (kop en) schotel
- 8 Engeland
- 9 zie catnr. 93

85

- 1 KAZ14-82-40
- 2 iw-bor-3
- 3 1765-1780
- 4 11.4/2.7/6.3
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur, polychroom
- 5c versiering in bruin, groen, blauw en oranje; vlag: bruin filet onder rand bloem/bladmotief, spiegel: een enkel bloem/blad
- 6a standing
- 6b
- 6c *pearlware*
- 7 (kop en) schotel
- 8 Engeland
- 9 zie catnr. 94

1:2

86

- 1 KAZ14-82-43
- 2 iw-bor-3
- 3 1765-1780
- 4 10.7/2.7/6.0
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur, onderglazuur rood en roze, bovenglazuur, goud, groen en oranje
- 5c vlag: onder rand filet, samengestelde bloemen en tweemaal een enkele bloem, spiegel: bloempje
- 6a standing
- 6b
- 6c *creamware*
- 7 (kop en)schotel
- 8 Engeland
- 9 zie catnr 95

87

- 1 KAZ14-82-30
- 2 iw-bor-6
- 3 1765-1780
- 4 25.0/2.0/15.0
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur
- 5c *featheredge*
- 6a standing, uitgedraaid
- 6b
- 6c *creamware*
- 7 bord
- 8 Engeland
- 9

88

- 1 KAZ14-82-27
- 2 iw-bor-11
- 3 1765-1780
- 4 26.0/2.5/15.0
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur
- 5c *featheredge*
- 6a standing
- 6b
- 6c *creamware*
- 7 bord
- 8 Engeland
- 9

89

- 1 KAZ14-82-29
- 2 iw-bor-11
- 3 1765-1780
- 4 15.7/1.8/9.0
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur
- 5c *featheredge*
- 6a standring
- 6b
- 6c *creamware*
- 7 bord
- 8 Engeland
- 9

90

- 1 KAX14-82-27
- 2 iw-bor-11
- 3 1765-1780
- 4 24.5/2.5/14.7
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur
- 5c accoladerand: '*Queens edge*'
- 6a standring
- 6b
- 6c *creamware*
- 7 bord
- 8 Engeland
- 9

91

- 1 KAZ14-82-65
- 2 iw-pot
- 3 1765-1780
- 4 6.3/4.8/6.6
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur
- 5c
- 6a standring, uitgedraaid
- 6b oor ontbreekt, dekselgeul
- 6c *creamware*
- 7 pot
- 8 Engeland
- 9

1:2

1:2

1:2

92

- 1 KAZ14-82-48
- 2 iw-kop-1
- 3 1765-1780
- 4 6.0/-/-
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur, blauw, bruin, groen, oranje
- 5c uitw: tussen twee bruine filets een doorlopende rank met aan weerszijden groen blad en blauwe bloemen met oranje hart
- 6a
- 6b
- 6c *pearlware*
- 7 kop (en schotel)
- 8 Engeland
- 9 zie catnr. 83

93

- 1 KAZ14-82-50
- 2 iw-kop-1
- 3 1765-1780
- 4 6.0/4.2/3.3
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur, blauw, bruin, groen, oranje
- 5c uitw: onder rand filet van stippen, daaronder guirlandes van groen en oranje blad en blauwe en oranje stip bloemen, inw: bloem/blad op spiegel
- 6a
- 6b
- 6c *pearlware*
- 7 kop (en schotel)
- 8 Engeland
- 9 zie catnr. 84

94

- 1 KAZ14-82-52
- 2 iw-kop-1
- 3 1765-1780
- 4 7.1/4.2/3.4
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur, bruin, blauw, groen, oranje
- 5c onder rand bruin filet, daaronder groep van bloem/blad en enkel bloemtakjes
- 6a standring
- 6b
- 6c *pearlware*
- 7 kop(en schotel)
- 8 Engeland
- 9 zie catnr. 85

1:2

1:2

1:2

95

- 1 KAZ14-82-55
- 2 iw-kop-1
- 3 1765-1780
- 4 6.4/4.0/3.4
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur; onderglazuur rood en roze, bovenglazuur oranje, goud en groen
- 5c inw: rood filet onder rand, op bodem bloem/blad; uitw: twee maal een samengestelde bloem
- 6a standing
- 6b
- 6c *creamware*
- 7 kop (en schotel)
- 8 Engeland
- 9 zie catnr 86

96

- 1 KAZ14-82-57
- 2 iw-kop-1
- 3 1765-1780
- 4 9.8/5.7/4.4
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur, onderglazuur geel, groen en bruin, bovenglazuur d. bruin
- 5c uitw: onder rand een gele bies met bruine ranken waaraan rode bloemen hangen, daaronder een guirlande in groen met ertussen groene stippen
- 6a standing
- 6b
- 6c *creamware*
- 7 kop (en schotel)
- 8 Engeland
- 9

97

- 1 KAZ14-82-59
- 2 iw-kop-1
- 3 1765-1780
- 4 9.2/5.3/4.3
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur, onderglazuur blauw, bovenglazuur bruin
- 5c uitw: blauw filet onder rand, daaronder bruine boogjes met blauwe stippen, daaronder horizontale bloementakjes
- 6a standing
- 6b
- 6c *creamware*
- 7 kop (en schotel)
- 8 Engeland
- 9

1:2

98

- 1 KAZ14-82-62
- 2 iw-kop-1
- 3 1770-1800
- 4 8.2/4.4/-
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur, zwart
- 5c transferprint, inw: onder rand samen gesteld filet, uitw: rondom stilistische bloemen en bladeren
- 6a
- 6b
- 6c *creamware*
- 7 kop (en schotel)
- 8 Engeland
- 9

99

- 1 KAZ14-82-140
- 2 iz-kom-2
- 3 1780-1800
- 4 14.0/7.5/6.5
- 5a industrieel zwart
- 5b loodglazuur
- 5c
- 6a standring
- 6b
- 6c
- 7 kom
- 8
- 9

1:2

1:2

100

1 KAZ14-82-317

2 gl-bek-6b

3 1725-1775

4 5.0/6.3/3.0

5a glas, kleurloos

5b

5c graveer werk onder rand, reliëfversie
ring: 8 verticale panelen die naar
boven versmallen

6a standvlak, weggeslepen pontilmerk

6b

6c

7 beker

8

9

101

KAZ14-82-333

2 gl-bek-4a

3 1575-1675

4 13.0/13.3/6.0

5a glas, kleurloos, goud

5b drie leeuwenkoppen, verguld en onder
rand vergulde band

5c

6a licht opgestoken, geribde voetring

6b

6c

7 ijsglas

8

9

102

1 KAZ14-82-314

2 gl-bek-15

3 1600-1700

4 6.0/6.5/5.5

5a glas, kleurloos, blauw

5b

5c 5 verspringende rijen noppen

6a licht opgestoken, blauwe braamnop
pootjes, pontilmerk

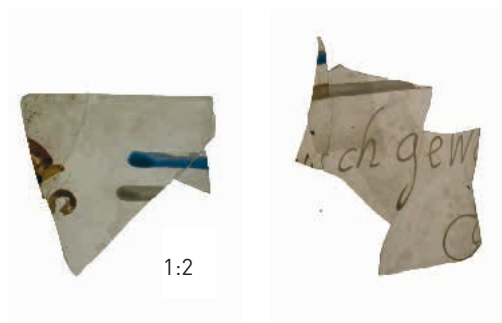
6b

6c

7 noppenbeker

8

9

103

- 1 KAZ14-82-316
- 2 gl-bek-25b
- 3 1750-1800
- 4 8.0/-/6.0
- 5a glas, kleurloos, polychroom
- 5b beschrijving in geel, blauw, wit, rood en goud: springend paard op gras met bloemen, witte en blauwe horizontale lijnen en tekst in wit: ...ich gew....
- 5c
- 6a standvlak, pontilmerk
- 6b
- 6c
- 7 beker
- 8
- 9

104

- 1 KAZ14-82-313
- 2 gl-bek-59b
- 3 1600-1675
- 4 5.5/6.0/4.5
- 5a glas, kleurloos, blauw
- 5b
- 5c verticale geribde glasdraden
- 6a licht opgestoken, 3 blauwe braamnop pootjes, pontilmerk
- 6b
- 6c
- 7 beker
- 8
- 9

105

- 1 KAZ14-82-294
- 2 gl-fle-4
- 3 1650-1750
- 4 7.8/-/7.5
- 5a glas, groen
- 5b zeszijdig
- 5c
- 6a opgestoken, pontilmerk
- 6b
- 6c
- 7 fles
- 8
- 9

1:2

106

1 KAZ14-82-288

2 gl-fle-7

3 1575-1675

4 10.0/10.0/28.5

5a glas, groen

5b

5c

6a standvlak, iets opgestoken, pontilmerk

6b

6c tinnen schroefdop

7 kelderfles

8

9

107

1 KAZ14-82-291

2 gl-fle-34

3 1600-1700

4 -/-/15.0

5a glas, kleurloos

5b

5c

6a licht opgestoken, pontilmerk

6b

6c

7 fles

8

9

108

1 KAZ14-82-292

2 gl-fle-36

3 1575-1675

4 7.5/10.5/5.5

5a glas, kleurloos

5b

5c gekruist ribbelpatroon

6a opgestoken, pontilmerk

6b

6c

7 fles

8

9

1:2

109

- 1 KAZ14-82-294
- 2 gl-fle-103
- 3 1775-1900
- 4 1.9/4.4/1.8
- 5a glas, groen
- 5b
- 5c
- 6a licht opgestoken, pontilmerk
- 6b
- 6c
- 7 fles, medicijnflesje
- 8
- 9

110

- 1 KAZ14-82-321
- 2 gl-kel-28
- 3 1700-1750
- 4 6.5/13.0/6.5
- 5a glas, kleurloos
- 5b
- 5c
- 6a voet, omgeslagen voetrans, pontilmerk
- 6b
- 6c
- 7 kelkglas
- 8
- 9

111

- 1 KAZ 14-82-297
- 2 gl-sta-2
- 3 1600-1650
- 4 6.0/30,5/11,0
- 5a glas, groen
- 5b
- 5c getordeerd glas; horizontale blauwe geribde glasdraden als passen
- 6a voet, opgestoken, omgeslagen voetrans, pontilmerk
- 6b
- 6c achzijdig
- 7 pasglas
- 8
- 9

Van Heutszkazerne

112

1 KAZ14-82-298

2 gl-roe-5

3 1625-1675

4 6.5/9.5/4.4

5a glas, groen

5b

5c verticaal geribd, 4 gladde noppen op
stam, geribde glasdraad op overgang
stam-cuppa

6a gewonden glasdraad, pontilmerk

6b

6c

7 roemer

8

9

113

1 KAZ14-82-303

2 gl-roe-5

3 1650-1700

4 6.0/8.0/4.5

5a glas, groen

5b

5c verticaal geribd, 4 gladde noppen op
stam, geribde glasdraad op overgang
stam- cuppa

6a gewonden glasdraad, pontilmerk

6b

6c

7 roemer

8

9

Beerput Tussen S21-S25

1:2

1:2

- 1 KAZ14-13-1
- 2 s3-kop-1
- 3 1725-1780
- 4 6.0/3.5/3.0
- 5a s3
- 5b zoutglazuur, kobaltblauw
- 5c scratch blue, rondom stilistische bloemen
- 6a standring
- 6b
- 6c
- 7 kop (en schotel)
- 8 Engeland
- 9

- 2
- 1 KAZ14-13-2
- 2 s3-kop-1
- 3 1725-1780
- 4 6.8/3.9/3.2
- 5a zoutglazuur
- 5b
- 5c
- 6a standring
- 6b
- 6c
- 7 kop (en schotel)
- 8 Engeland
- 9

- 3
- 1 KAZ14-13-5
- 2 r-tes-2
- 3 1725-1780
- 4 15.5/9.5/-
- 5a roodbakkend
- 5b in- en uitw. loodglazuur
- 5c
- 6a driepoot
- 6b op platte zijde een geknepen, vertikaal lintoor
- 6c
- 7 test
- 8 Friesland
- 9

1:2

1:2

- 4
- 1 KAZ14-13-8
- 2 w-zal-1
- 3 1725-1780
- 4 6.8/4.3/3.5
- 5a witbakkend
- 5b inw. loodglazuur
- 5c
- 6a standvlak
- 6b
- 6c
- 7 zalfpot
- 8
- 9

- 5
- 1 KAZ14-13-9
- 2 f-bor-16
- 3 1725-1780
- 4 9.0/2.0/4.3
- 5a faïence
- 5b in- en uitw. tinglazuur, inw. kobalt blauw en goud
- 5c landschap met water, eend en stilistische bloemen
- 6a standring
- 6b
- 6c
- 7 bordje
- 8
- 9

- 6
- 1 KAZ14-13-10
- 2 f-bor-3
- 3 1725-1780
- 4 23.0/3.3/8.5
- 5a faïence
- 5b in- en uitw. tinglazuur, mangaanoxide
- 5c spiegel: bloemcompositie; vlag: kruisjes en zigzaglijnen tussen concentrische cirkels
- 6a standvlak
- 6b
- 6c
- 7 bord
- 8
- 9

Van Heutszkazerne

- 7
1 KAZ14-13-11
2 f-bor-3
3 1725-1780
4 22.5/3.3/11.5
5a faïence
5b in- en uitw. tinglazuur, mangaanoxide
5c spiegel: stilistische bloem; vlag: 3-blad
tussen concentrische cirkels
6a standvlak
6b
6c
7 bord
8
9

- 8
1 KAZ14-13-12
2 f-bor-3
3 1725-1780
4 22.0/3.8/10.0
5a faïence
5b in- en uitw. tinglazuur, mangaanoxide
5c spiegel: stilistische bloem binnen twee
concentrische cirkels
6a standvlak
6b
6c
7 bord
8
9

- 9
1 KAZ14-13-13
2 f-bor-7
3 1725-1780
4 16.0/2.5/9.5
5a faïence
5b in- en uitw. tinglazuur, onderglazuur
blauw en goud
5c spiegel: vaas en pot met bloemen;
vlag: medaillons met zonnebloem,
afgewisseld met o.a. servetwerk
6a standring
6b
6c
7 bord
8
9

1:2

1:2

1:2

- 10
1 KAZ14-13-14
2 p-bor-6
3 1725-1780
4 12.0/2.8/7.3
5a porselein
5b veltspaazglazuur, inw. onderglazuur blauw, uitw. capucijnerbruin
5c spiegel: landschap met huis aan water met schepen en visser; vlag: onder rand guirlandes van boogjes en bloemen, uitw. bruin
6a standring
6b
6c capucijnerwaar
7 (kop en) schotel
8 China
9

- 18
1 KAZ14-13-22
2 p-bor-6
3 1725-1780
4 9.0/2.0/5.5
5a porselein
5b veldspaatglazuur, bovenglazuur paars en rood
5c inw: onder rand goudfilet, driemaal bloementuil op vlag en 1 bloem in het centrum
6a standring
6b
6c
7 (kop en) schotel
8
9

- 11
1 KAZ14-13-15
2 p-kop-1
3 1725-1780
4 6.5/3.5/3.2
5a porselein
5b veldspaatglazuur, inw. onderglazuur blauw, uit. capucijnerbruin
5c inw: Chinees waterlandschap met persoon op brug; vlag: streepjesfantasie onder rand; uitw: bruin
6a standring
6b
6c capucijner bruin
7 kop (en schotel)
8 China
9

Van Heutszkazerne

1:2

1:2

1:2

12

1 KAZ14-13-16

2 p-kop-1

3 1725-1780

4 6.5/3.5/3.2

5a porselein

5b veldspaatglazuur, inw. onderglazuur
blauw, uitw. capucijnerbruin

5c inw: waterlandschap met persoon op
brug; uitw: bruin

6a standring

6b

6c capucijnerwaar

7 kop (en schotel)

8 China

9

13

1 KAZ14-13-17

2 p-kop-1

3 1725-1780

4 6.5/3.5/3.2

5a poselein

5b veldspaatglazuur, inw. onderglazuur
blauw

5c inw: onder rand streepjesfantasie, op
bodem een bloem; uitw: ene zijde
samourai onder boom en andere zijde
wolk met tak

6a standring

6b

6c

7 kop (en schotel)

8 China

9

14

1 KAZ14-13-18

2 p-kop-1

3 1725-1780

4 6.5/3.5/3.2

5a poselein

5b veldspaatglazuur, inw. onderglazuur
blauw

5c inw: onder rand streepjesfantasie, op
bodem een bloem; uitw: ene zijde
samourai onder boom en andere zijde
wolk met tak

6a standring

6b

6c

7 kop (en schotel)

8 China

9

1:2

1:2

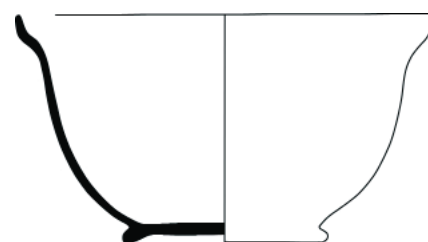
1:2

- 15
1 KAZ14-13-19
2 p-kop-4
3 1725-1780
4 7.5/4.5/3.5
5a porselein
5b veldspaatglazuur, inw. onderglazuur blauw, uitw. bruin
5c inw: band met bloemen onder rand, daaronder bloementakken met vlin der?
6a standring
6b
6c capucijnerwaar
7 kop (en schotel)
8 China
9

- 17
1 KAZ14-13-21
2 p-kop-4
3 1725-1780
4 5.5/3.5/2.5
5a porselein
5b veldspaatglazuur, uitw: bovenglazuur paars, inw: rood en goud
5c inw: goudfilet onder rand, rode bloe mentuil op bodem; uitw: paarse bloem/bladeren
6a standring
6b
6c
7 kop (en schotel)
8
9

- 16
1 KAZ14-13-20
2 p-kop-1
3 1725-1780
4 4.8/3.2/2.5
5a porselein
5b veldspaatglazuur, onderglazuur blauw
5c inw: streepjesfantasie onder rand, op bodem een bloem binnen cirkel; uitw: Chinees waterlandschap met twee personen op brug
6a standring
6b
6c
7 kop (en schotel)
8
9

Van Heutszkazerne

- 19
1 KAZ14-13-28
2 iw-bor-31
3 1760-1780
4 24.8/3.7/12.8
5a industrieel wit
5b loodglazuur
5c featheredge
6a standring, laag
6b
6c creamware
7 bord, soepbord
8 Engeland
9

- 20
1 KAZ14-13-29
2 iw-kop-1
3 1760-1780
4 7.8/4.2/4.0
5a industrieel wit
5b loodglazuur, in- en uitw: rood en oranje
5c inw: geometrisch bloemenfilet, op bodem een bloem; uitw: fruitmand
6a standring
6b
6c creamware
7 kop (en schotel)
8 Engeland
9

- 21
1 KAZ14-13-30
2 iw-kop-37
3 1760-1780
4 10.9/6.0/5.0
5a industrieel wit
5b loodglazuur, uitw: rood en oranje
5c uitw: ene zijde een bloemenmand, andere zijde een roos
6a standring
6b
6c creamware imitatie van Chinese klapmuts
7 kop (en schotel)
8 Engeland
9

Van Heutszkazerne

